

Tipary László

Szeretnék május éjszakákon...

Lilium Aurum

Tipary László

**SZERETNÉK MÁJUS
ÉJSZAKÁKON...**

Tipary László

**SZERETNÉK MÁJUS
ÉJSZAKÁKON...**

*Történelmi korrajz
a II. világháborúról és az orosz hadifogságról*

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2006

A Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó kft.
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

*Tippary László e munkája
a Magyar Néprajzi Múzeum Gyűjtőpályázatán
2002. május 18-án különdíjban részesült.*

*A könyv megjelenését
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Pozsony) támogatta.*

*Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín 2006*

© Tippary László, 2006
© Lilium Aurum, 2006
ISBN 80-8062-309-0

Előszó

Tipary László immár a negyedik könyvét teszi az olvasók asztalára. Az első, *Gyöngyszemek Palóccországból – Felsőszemeréd és rovásírásos emlékei* még 1995-ben látott napvilágot a Madách-Posonium kiadásában. A kötet úgyszólván napok alatt elfogyott, hisz akkoriban alig olvashattunk a rovásírásról. De ugyanilyen hozzáértéssel mutatta be a palóc népballadákat és népszokásokat is... Második könyvének az „*El kell menni katonának...*” címet adta, amely 2003-ban jelent meg a Lilium Aurum Kiadónál. Az olvasmányos összeállításban néhány dalos- és katonafüzetet mutatott be a szerző, melyek ma már néprajzi, helytörténeti, sőt irodalmi jelentőséggel is bírnak... A harmadik kötete 2004-ben került ki a – szintén a Lilium Aurum Kiadó jóvoltából –, *Szülőföldem szép határa...* címmel. A benne közölt vallomások, történetek hűen tükrözik a szlovákiai magyarság háború utáni sorsát: a deportálások, a kitelepítések és a megaláztatások szörnyűségeit!...

E legújabb könyv témája is komoly. Tulajdonképpen egy történelmi korrajzról van szó, melyben a második világháború és az orosz hadifogság borzalmai mellett szerzőnk felvillantja az első világegés kevésbé ismert mozzanatait, eseményeit is. Bepillantást nyerünk hát az egyszerű magyar katona viszontagságos életébe, amelyeket a háború keservei után a fogságban élt át...

Az eseményeket elbeszélő Péli János a Hont megyei Kistompán született. Részt vett a második világháború poklában, s huszonkét évesen, 1944 szeptemberében orosz fogságba esett. Fogolytáborba került, ahol őreinek kiszolgáltatva, éhezve és fázva rengeteg szenvedést élt át. Sokan közülük ott pusztultak és sírjaik jeltelenek maradtak!... Péli János azonban átvészelte a megpróbáltatásokat, s három év után, 1947 októberében újra találkozhatott a szeretteivel...

A nyolcvannégy éves János bácsi visszaemlékezései – Tipary László remek feldolgozásában – valóban élvezetes, tartalmas ol-

vasmánynak ígérkeznek. Mondom ezt annak ellenére, hogy témája a háború, majd a hadifogság borzalmait! Persze, akad azért némi romantika is: például az ukrán Hanka története, rettenetes szegénysége, majd szerelmi vágyódása a hadifogoly iránt... Vagy 1947. május elsejének éjszakája, amikor egyik fogolytársuk az éj fájdalmas csendjében hegedűjén eljátszotta a „Szeretnék május éjszakákon lépni minden orgonát” című dalt. A foglyok erre felébredtek – már akiben volt annyi életerő –, és sírva énekelték a gyönyörű dallamokat. Sajgó szívükben felidéztek a boldog békeidők szerelmes május éjszakáit... Egyébként ez a dal lett a kötet mottója és címe is!

Külön értéke a könyvnek, hogy a cselekmény több szálon fut: tehát, a szenvedő alany története mellett, az otthon maradottak életével, illetve a falu akkori eseményeivel is megismerkedhet az olvasó! Nem is beszélve a világháborús katonanótákról és „békebeli” dallamokról, amelyek akár hiánypótló adalékként is szolgálhatnak a fiatalabb nemzedéknek! Mert Péli János annyi év után is pontosan emlékszik az akkori megpróbáltatásokra, a rengeteg szenvedésre, hisz a bajtársak elvesztését, az éj leple alatti temetésüket sosem lehet elfeledni! Ő élve maradt és hazakerült a hadifogságból. Az idő azonban rohan, az évek felette is elszállnak, és bizony a kortársak is lassan eltávoznak... Ezért van nagy jelentősége az ilyen vagy az ehhez hasonló visszaemlékezéseknek!

Szerencsére a mai olvasók zöme már csak a filmekből, könyvekből vagy a szüleik elbeszéléseiből ismeri a háborús szenvedéseket, a kitaszítottság borzalmait! De így is meg kell őrizni ezeket az emlékeket, hogy mementóul szolgáljanak az elkövetkező nemzedékeknek! Ilyen lehetőséget nyújt Tipary László könyve is!...

Végül néhány gondolat a szerzőről, aki Péli János emlékeit papírra vetette: Tipary László 1927-ben született Kistompán. Az Ipolysági Mezőgazdasági Középiskolában érettségizett, majd a Kistompai Földműves-szövetkezet közigazdász-könyvelőjeként dolgozott. Később pedig, egészen a nyugdíjaztatásáig, a Gyűgyi Állami Fürdő főkönyvelője volt... Tipary László sokat tett a szlovákiai magyar kultúráért: ő volt a kistompai Csemadok elnöke, a színjátszókör rendezője, sőt olykor a háziszervezője! De részt vett a

Csemadok járási, kerületi, valamint központi bizottságának munkájában is! A napi elfoglaltsága és kulturális szervezőmunkája mellett irodalommal is foglalkozott: rengeteg verse, novellája, helytörténeti és néprajzi írása jelent meg a lapokban, illetve különböző antológiákban. Jelenleg is több munkája van kéziratban, melyek nagy részét pályázatokon is díjazták... Szülőfalujában megalapította a Palóc Helytörténeti és Néprajzi Falumúzeumot, melyben több mint ötszáz kiállítási tárgy látható. Munkásságát bemutatta már mind a szlovák, mind a magyar televízió... Tipary László ma sem tétlenkedik. A fájdalmas emlékek, a betegségek és a vállára nehezedő 77 év dacára tovább dolgozik: írja a megörökítésre méltó eseményeket, történelmünk és jelenünk krónikáját!

Felsőszeli, 2004. augusztus 10.

Oros László

*Azon bajtársaim emlékének,
akik a katonai szolgálat alatt,
a harcokban és a hadifogságban
vesztek el...*

*Azokénak, akiket ismertem,
és akiket nem is ismertem,
de mind ártatlan áldozatok
voltak.*

*És azok emlékének is, akik átvészelték
a háborút és a hadifogságot,
hazakerültek – de már azóta örökre elpihentek...
Adj, Uram, örök nyugalmat nekik!*

2000. november 2.

Péli János

*Péli János első katonafényképe.
Készült Felsővisón, 1943 októberében*

Bevezetés

Az én kálváriámat mondom el ebben a könyvben...

A második világháborúban és a szovjet hadifogságban átélt napoknak és éveknek az „élményeit”: a szenvedések és borzalmak sokaságát...

Tulajdonképpen nemcsak a saját pokoljárásomról szólnak ezek a sorok. Noha én egyedül mondom el mindezeket, további tízezrek és százezrek szenvedéseiről szólnak. Azokról, akik velem együtt átélték mindezeket. És sajnos ezrekről, akiknek nem adatott meg, hogy a sok szenvedés után hazatérhessenek...

Ott estek el sokan a harcokban – és még többen a hadifogságban. Ott kellett meghalniuk... Tehát róluk is szólok – emléket állítva nekik, aki ártatlanul sínylődtek és haltak meg messze idegenben! Pedig nem akartak meghalni – élni szerettek volna! Hiszen egyikük sem ment önként a szenvedésbe és a halálba!

Mindannyiukat hazavárták a szülők, feleségek, gyermekek, rokonok, barátok, ismerősök!

...És ott kellett elpusztulniuk messzi idegenben – az orosz télen, a vérzivatarokban vagy a fogolytáborokban.

...És nem adatott meg nekik, hogy valamilyen jel, fejfa jelezze, hol pihennek a hamvaik.

...És siratják őket a hozzátartozók, amíg élnek! Mert nekik sem adatott meg, hogy egy szál gyertyát, egy szál virágot vihessenek szeretetteik sírhantjára...

...És rettenetes volt ez a háború! A hadifogság szenvedései még rettenetesebbek! Miért és kiért kellett annyit gyötrődniük – és sokaknak meghalniuk?

...És maradjanak meg emlékként ezek a sorok...

Azokért, akik odavesztek. Minden betű legyen egy fejfa, egy keresztszál, egy szál virág – és a gyertyaláng! Emlékeztetőül rájuk – hisz ők is emberek voltak! Ők is éltek – és élni szerettek volna még boldog családi körben, bármilyen nehéz életkörülmények között is.

Mindent elviseltek volna, ha további éveket ajándékoz nekik a sors.

...És ma már csupán néhány megsárgult fénykép, néhány megfakult tábori lap, az utolsó kézírásuk – ezek őrzik emléküket...

Emlékeznek a feleségek, a szülők, a gyermekek. Emlékezzetek ti mindnyájan, amikor felidéztek egy kellemes élményt. A szeretett ifjú legény, majd férj szerelmes csókjait. Az anyák akkori örömét, az anyai ölelést – és mai fájdalmaikat sohasem lehet elfelejteni! Hiszen az anya, aki világra hozta gyermekét, saját véréből táplálta, a szívéből adta neki a szívét! Az apai csókokat sem lehet elfelejteni! Amikor a gyermekeit az ölében dédelgette, magasba emelte – és bízott abban, hogy majd felneveli őket!

Mennyi öröm volt – s ma mennyi a fájdalom!

A szülők szemeiből patakszik a könny, amikor felidézik a búcsút, azt a napot, a percek, amikor gyermekük a háborúba indult... És remélték, hogy nem a halálba!

Mindenütt, mindenkit visszavártak!

Óh, ezek a boldog percek: életútjaiknak egy-egy megidézett álmomása. – Csupán ennyi immár, ami megmaradt róluk!

Emlékeznek a hozzátartozók, akik még élnek! És emlékeznek a barátok, az ismerősök. Akik ismerték és nagyon szerették őket. És visszavárták mindannyiukat!

Visszavárták még hosszú évekig, amikor véget ért a háború! Remélték, hogy az övéik még élnek – s most már hazajönnek, hazajöhetnek!...

...És olyan sokan nem jöttek haza – nem jöhettek. Ott kellett elveszniük messzi idegenben, ismeretlen helyeken. Távol a szülőföldtől és szeretett családjaitól, a szülőhazától!...

Emlékezzünk rájuk, mi, akik élünk, élve maradtunk a nagy világégésben!...

És emlékezzetek rájuk ti is, utódok, akik csak gyermekfejjel és gyermeki szívekkel ismertétek őket. És ti is, akiket még csupán ből-

csőben ringattak. Vagy akiket édesanyátok még csak a szíve alatt hordott – amikor édesapátoknak el kellett menni a háborúba!...

És emlékezzetek rájuk ti is, akik nem vagytok közvetlen hozzátartozók. Sohasem láttátok őket. Nem is egy faluban vagy városban laktatok, vagy laktok a hozzátartozókkal. Ti is emlékezzetek az áldozatokra!

Emlékezzünk mindannyian a hősi halottakra

a z i d ő k v é g e z e t é i g!...

Fogadd be őket, Uram, a Te országodba!

Kistompa, 2000. november 2 – halottak napján

Péli János
volt hadifogoly

Tipary László
krónikás

Első rész

Invokáció

P é l i J á n o s, a második világháború és a hadifogság túlélője, hosszú évtizedekig cipelte szívében és lelkében az átélt borzalmak emlékeit. Az idők folyamán többször kértem őt, mondja el vagy írja le minél részletesebben átélt szenvedéseit. Néhány éve mintegy két tucat oldalon le is írt néhány részletet, de a folytatás késett.

Végezetül, több mint fél évszázad után, a 2000. év végén, amikor megélte életének 78. évét, nekilátott és papírra vetette, illetve elmondta az itt következő borzalmas emlékeket. Mert az emlékek nem múlnak el. Nem lehetett őket kitörölni az emlékezetéből!

Letörlesztette ezzel az adósságot: az emlékek visszapergetését, azok leírását, elbeszélését. Mementóként azoknak, akik a jövőben elolvassák e sorokat, levonva a tanulságot: Soha többé ne legyenek háborúk! Soha ne szenvedjen senki olyan dolgokért, amelyeket nem volt szándékában elkövetni.

Legyen inkább béke a nemzetek között – az egész világon!

Ezért küzdjetek, és ezért imádkozzatok, élők!

Alkossatok inkább, mint romboljatok!

A Péli családról

A kistompai Péli család évszázadokra visszanyúló múlttal rendelkezik, noha nem voltak nemesek, sem kiváltságosak, hanem csak egyszerű kétkezi munkások.

Fennmaradt írásos emlékek bizonyítják, hogy a család egyik őse, PÉLI SIMON 1848–1949-ben részt vett a szabadságharcban. Annak letiprása után büntetésből 12 évig kellett szolgálnia az oszt-rák hadseregben, két falubélijével, Gégöl Józseffel és Matyó Józseffel, Dél Tirolban, Udine városában. A 12 év alatt egyszer sem jöhettek haza. Udinét és vidékét az I. világháború után Olaszországnak ajándékozták a nagyhatalmak.

A XIX. század második felében Péli Simon fia pandúr (csendőőr) volt Korponán, és a Tompával szomszédos Bozókon laktak. Itt született a fia, Péli Pál, aki könyvünk „hőseinek”, Péli Jánosnak volt az édesapja. Pálnak volt még egy testvére: Péli Ágoston. Ő fiatal korában elhagyta a szülőfalut, Kispeszekre ment vőnek.

A környéken még találkozunk Péli családnevekkel. Ezek ősei valószínűleg egy töről fakadtak. Pélik laktak Gyerken, Viskén és Alsószemeréden, még a XX. század első felében is. 1947-ben jártam Viskén Péli Lajoséknál. Volt ott egy idős asszony, aki megkérdezte tőlem, hogy laknak-e még Pélik Tompán? Mondtam, hogy igen. Erre elmesélte, hogy kislány korában ők jártak még hozzájuk vendégségbe. A néni akkor már nyolcvan felett volt.

Péli János, a pandúr, hazaköltözött Kistompára, a családi házba. A családi fészket örökölte fia, Péli Pál. A faluból nősült. A feleségét Szabó Borbálának hívták. A Szabó család is régi, itteni ősök leszármazottja. Ősük, Szabó Pál volt 1848-ban, a jobbágyfelszabadítás idején a község bíróját.

Péli Pál és Szabó Borbála gyermekei:

Mária, született 1914-ben. Pereszlénnybe ment férjhez, férjét Ballának hívták.

Ilona, született 1920-ban. Férje Benedek Gyula Horvátiból.

János, született 1922-ben. Felesége Pásztor Margit, kistompai lakosok.

Géza, született 1924-ben. Felesége Antal Ilona, kistompai lakos.

Édesapjuk, Péli Pál 1881-ben született. Kistompán községi bíró is volt 1925–1931 között. Meghalt Kistompán 1961-ben, élt 80 évet. Felesége, Szabó Borbála már korábban halt meg.

Valamennyi ős a kistompai temetőben van eltemetve.

Egy kis történelem – egy kis helyismeret

E sorok olvasói a továbbiakban találkozni fognak egyes községek nevével. És magával Kistompa községgel, Péli János szülőfalujával. Ezért néhány mondat erejéig szólnunk ezekről a településekről.

Szülőfalunk, Kistompa és környéke az Ipoly folyó, valamint az Ipolyságtól nyugatra az Ipolyba beleömlő Korpona és Selmec partok környéke. Itt éltek azok az eleink – és még élnek néhányan a közeli barátok, ismerősök közül –, akik végigszenveték az I. és a II. világháború borzalmait. Többen a frontokon, mások itthon, amikor nálunk is dúltak a harcok.

Ez a vidék is része az egykori Pannon-tengernek. Ennek emlékét őrzik a homokos és kavicsos talajrétegek, a belőlük kiemelkedő homokkődombok, melyekben olykor megkövesedett tengeri állatokat és leleteket is találunk.

A tudósok szerint a vulkanikus tevékenység következtében több mint egymillió évvel ezelőtt emelkedtek ki a tengerből az Ipolyságtól délre elterülő Börzsönyi-hegyek, valamint a tufa-, mészkő- és homokkőtartalmú dombok. Hasonlóan ennek emlékét őrzik a kénes gyógyvizek Gyűgyön, Hévmagyarádon és másutt. Meg a szénsavas ásványvizek Szalatnyán, Szántón s még több helyen.

Az őszember is megtelepedett ezen a vidéken. Az 1936-ban Kistompán feltárt újabb kőkori leletek, csipett díszű kerámiatár-

gyak, kő- és csonteszközök, csontvázak igazolják, hogy itt mintegy 6000 évvel ezelőtt már éltek emberek.

A nagy népvándorlás törzsei is végigvonultak vidékünkön. S itt élnek a máig fennmaradt és itt le is telepedett nemzetségek.

Fennmaradtak az Attila vezette hunok ivadékai, valamint a honfoglaláskor vagy korábban betelepült magyarok. Bizonyítékként a települések a hét magyar törzs névváltozatait viselik. Nyék, Balassagyarmat, Hontfüzesgyarmat, Kőhídigyarmat, Salgótarján, Diósjenő, Ipolykeszi, Kőkeszi, Kiskeszi stb. A többi község magyar nevei is azt igazolják, hogy ezek lakosai jó ezer éve az itt letelepedett ősök ivadékai. Megőrizték nemcsak a nyelvüket, hanem településeik ősi neveit is.

Később, főleg a törökök kiűzése után, telepedtek az itteni lakosok közé németek, majd Trianont követve szlovákok.

Településeink ősi neveit máig őrzik a fennmaradt frásos emlékek a XI–XII. századból.

A közeli településekről néhány mondatban:

Vidéünk központja Ipolyság, mezőváros, majd város. A XIX. század elejétől Hont vármegye székhelye, egészen 1923-ig, a megye megszüntetéséig. Ennek keretén belül pedig az Ipolysági járásnak is székhelye volt 1960-ig.

Közvetlenül az Ipoly jobb partján találhatók: Tesmag, Hídvég (egykor Hont vármegye székhelye), Ipolynagyfalu és további községek a várostól keletre. Nyugatra találhatók: Gyerk, Visk, az Ipoly jobb partján, és Pereszlény az Ipoly bal partján. Ezek Trianon óta mind Csehszlovákiához tartoznak. Az Ipoly bal partján, Magyarországon maradt települések: Hont, Drégelypalánk, Parassapuszta (egykor Ipolyság határában), Bernecebaráti, Kémence és a továbbiak.

A Korpona patak mentén, Ipolyságtól északra vannak: Kistúr, Középtúr, Felsőtúr, Palást, s kissé keletebbre Ipolyfödemes.

A Selmec patak völgyében pedig: Kistompa, Horváti, Felsőszemeréd, Egeg és Szalatnya. Kissé nyugatabbra van Alsószemeréd és Deménd, Százd és Hévmagyarád. Ezen községek lakosait az Ipoly mindkét oldalán évszázados baráti és rokoni kapcsolatok

kötik össze. Nem nagyok ezek a községek, és köztük a távolság is csupán néhány kilométer.

Szükségesnek tartottuk ezen települések felsorolását azért, mert a továbbiakban azok nevével találkozunk, akik ezekből a községekből valók és már a katonai bevonulás előtt is ismerték egymást. Sőt a községek több családjának volt rokoni kapcsolata a „szomszédban”. Így még baráti kapcsolatok is kialakultak.

Történelmünk emlékezetes főbb állomásai, amelyek a mi szülőföldünket is sújtották:

A tatárjárás (1241–1242), a közel 150-éves török uralom 1552 után. Majd a kuruc kor 1700 után. A szabadságharc (1848–1849). Az I. világháború (1914–1919), az II. világháború (1938–1945). S persze, a közöttük elvonuló évek, évtizedek és évszázadok. Beleértve Trianont (1920), a Csehszlovákiához való csatolást. S a község fennállását 1938-ig.

Emlékezetes és örömdetes esemény volt, amikor 1938 őszén ezeket a településeket visszacsatolták Magyarországhoz. Ipolyságot 1938. október 11-én, a környező falvakat pedig november 9-én.

Több, az akkor született dal közül a legemlékezetesebb az alábbi volt:

*Ipolyságon magyar zászló
miénk már Komárom.
A pozsonyi Sétatér hív,
a nyitrai várrom.
Losonc, Rozsnyó, Ungvár népe
jelszavunkat issza:
Mindent vissza, mindent vissza,
mindent, mindent vissza.*

*Vágvölgyében magyar nóta
száll a magas égre,
a Kárpátok ormain már
örtüzeink égnek.
Ipoly, Nyitra, a kis Hernád
vize még ma tiszta,*

*de piros lesz, ha nem kapunk
mindent, mindent vissza.*

Nem lehet leírni azt az örömet, amikor az Ipoly két oldalán elterülő községek lakosai, rokonok és ismerősök, húsz év után újra találkoztak és összeölelkeztek Ipolyságon, vagy a környező falvakban.

Ezután már Magyarországon éltünk. Szép lett volna minden, de jöttek a háborús évek. 1939 szeptemberében a németek és a szovjetek eltiporták Lengyelországot. A pár hónapja éltetett „lengyel–magyar határ” menekülési útja lett a lengyeleknek Kárpátalján keresztül Magyarországra. Sok lengyel menekült volt Hontban is. Idősebb katonák őrizték őket, az „úgymond” lengyel foglyokat. De a valóságban mint menekülteket óvták a lengyeleket a németekkel szemben. Az ellátásuk biztosítva volt, iskoláik is voltak. Többben közülük, mielőtt véget ért volna a háború, megtanultak magyarul, sőt házasságok is kötődtek.

1940 szeptemberében szintén békés és öröndetes esemény volt az erdélyi bevonulás, azaz Erdély északi részének és a Székelyföldnek a visszafoglalása. Ebben mint katonák többen is részt vettek községünkben és vidékünkön. Az egyik falunkbéli honvéd egy fényképet hozott haza Kolozsvárról. Ennek a hátlapján pedig szép bélyegzőlenyomat: Kolozsvár visszatért – 1940.

Péli János ezekben még nem vett részt; nem töltötte be a 21. életévét, így nem volt katonaköteles.

Az *Erdélyi indulót*, vitéz Somogyvári Gyula szerzeményét akkor mindenki megtanulta:

*Elhangzott a szó,
zeng az induló,
győztesek megint
régi zászlaink.
Édes Erdély, itt vagyunk,
érted élünk és halunk,
győz a szittya fergeteg,
a rohanó sereg.*

*Lépteink nyomán
fenn a Hargitán,
s völgyeinkben lent
tornyok hangja zeng.
Édes Erdély, itt vagyunk,
érted élünk és halunk,
győz a szittyá fergeteg,
a rohanó sereg.*

Aztán egyre rosszabbra fordult a helyzet. 1942. június 22-én a németek megtámadták az addig velünk meg nem támadási szerződésben álló Szovjetuniót. Majd rövidesen bombázni kezdték Kassát, azt állítva, hogy ez az oroszok cselszövése, s ezzel belekényszerítették Magyarországot is a háborúba. A németek hatalmas hadigépezettel, gyorsan haladtak előre. 1942 karácsonyára már elérték és támadták Sztálingrádot és a Don-kanyart. Végül is nem volt tovább! Több hónapos harc után elvesztették a sztálingrádi csatát, s a II. magyar hadsereg katasztrófájához vezetett a szovjetek nagy doni offenzívája, 1943 januárjában.

Péli János ekkor még mindig civil volt. Csak 1943. október 1-jén kellett bevonulnia, amikor betöltötte a 21. életévét. Ennek szenvedéseit már ő maga mondja el a továbbiakban.

Elöljáróban azonban még elmondhatjuk, hogy a német hadsereg és szövetségesei sorozatos veszteségei következtében a szovjet-orosz Vörös Hadsereg végtére a mi vidékünket is elfoglalta. 1944. december elején ért el bennünket a front. December 13-án Tesmagnál keltek át az oroszok a megáradt Ipolyon. 14-én nagy harcok során foglalták el Ipolyságot. 15-én pedig Gyerket, Kistompát, Horvátit, Kistúrt és Középtúrt. A következő napokon a környék további községeit is megszállták. 20-án pedig Lévát. Utána a Garamnál három hónapig állt a front. A Garamon csupán 1945. március 25-én keltek át. E három hónap alatt a falvak és házaik tele voltak orosz katonákkal.

Május 8-án a németek feltétel nélkül letették a fegyvert. Azt hittük, hogy végre beköszöntött a BÉKE! Sajnos, nem így lett. Jött a magyarok üldözése, bebörtönzése, deportálása és kitelepítése...

Szülőfalunk történetéből

Péli Jánosnak és e sorok írójának a szülőfaluja KISTOMPA. Korábbi történetéről máshol már szóltunk; arról, hogy e vidéken mintegy 6000 évvel ezelőtt is éltek már emberek. Biztos, hogy a nagy népvándorlás idején is, de ezekről nincsenek írásos adataink.

A község és vidéke történetét írásos dokumentumok a XI. század óta őrzik. (Pl. a szomszédos Gyerkét, Pereszlényét, Palástét 1156-ból.)

Szülőfalunkról, már mint létező községről, a máig fennmaradt dokumentum 1332-ből való. Ebben a község nevét TERRA TOMPA névalakban találjuk. A későbbiekben pedig THOMPAHÁZA 1338-ból, TOMPAFALUA 1416-ból, TOMPAFALVA 1430-ból. 1454-ben TOMPA, 1474-ben THOMPA. Végül 1500-tól TOMPA, egészen 1898-ig. Néhány adatból tudjuk, hogy amikor 1552-ben a törökök elfoglalták vidékünket (DRÉGELY várának bevétele után), Tompa község csaknem teljesen elpusztult, Annyira, hogy az 1664. évi török adóösszeírásban mint adózó község s annak lakosai nem is szerepelnek.

Mivel Tompa a Budát Krakkóval összekötő főút mellett fekszik, gyakran volt kitéve csatáknak, fosztogatásoknak. Így kész csoda, hogy egyáltalán megmaradt.

Édesapám, Tipary István községi krónikájának megmaradt foszlányaiból már adataink vannak a török időkből, az 1848–1849-es szabadságharcról és az I. világháborúról.

Amikor 1898-ban felépült a Korponát Ipolysággal összekötő Hont Vármegyei Helyérdekű Vasút, amelyet a MÁV gondozásában adtak át, a község nevét KISTOMPÁRA változtatták, mivel az akkori Magyarországon már volt egy TOMPA nevű vasútállomás Bács-Bodrog megyében. Ez a névalak maradt 1920-ig, illetve Csehszlovákia megalakulása után 1925-ig szlovákul is MALÁ TOMPA, ami Kistomát jelent. 1925-től lett újra TOMPA. Majd 1948-tól szlovákra lefordítva TUPÁ.

A falut mindenkor szegény magyarok lakták, de voltak földbirtokosai is, így 1388-tól a Tompa család, majd továbbiak a XX. század derekáig.

Végezetül néhány adat a község lakosságáról:

Tompa Ipolyság környékének legkisebb lélekszámú községei közé tartozott évszázadokon keresztül. Igaz, ebbe belesegitettek a háborúk viharai is. Lélekszáma az utóbbi időkben megemelkedett, persze főleg a bevándorlók által.

Íme néhány adat:

A község lakosainak száma 1869-ben: 179 – színmagyar.

Még valamivel kevesebb 1900-ban: 170. 1896-ban letelepedett itt egy szlovák család. 1930-ban 257. Ekkorra már újabb 8 szlovák család telepedett le a faluban.

1940-ben: 286 fő; a magyarok részaránya 53,5%-ra csökkent. 1991-ben 369 fő; a magyarok részaránya már csak 40,7%.

Mindezek dacára a lakosok között nem voltak nemzetiségi összetűzések. A deportálásokat, kitelepítéseket állami szervek irányították. Noha néhány ide betelepült is részese, illetve inkább végrehajtója volt a gyászos eseményeknek.

Emlékek az I. világháborúról

Kistompán a falu közepén laktunk. A mi házunkkal szemben állott Péli Jánosék szülőháza. Jobbra, balra, szemben és mellettünk laktak még Piatrik Józsefék, Piatrik Péterék, Jakab Sándorék, Jakab Mihályék, Múdrák Józsefék, Jucker Józsefék, Puller Andrásék, Tóth Józsefék, Gégöl Lajosék, Dombi Károlyék és Baranyik Bernáték.

Mi, az 1920-as években született gyerekek mindnyájan nemcsak szomszédok, hanem iskolatársak, játszótársak és barátok is voltunk.

Az 1930-as években sokszor órák hosszat elhallgattuk az idősebb embereket, akik katonák voltak az I. világháború előtt s részt vettek a háborúban is. Közülük némelyek hadifogságban is voltak Oroszországban. A csapattesteket – ahogy mesélték – néhány hónap után az egyik frontról a másikra vezényelték át. Így ők harcoltak az orosz, a román, az olasz, valamint a szerb frontokon is. Téli estéken, de olykor más alkalmakkor is hallgattuk a frontokat megjárt férfiak elbeszéléseit. A fonókban, a tollfosztókban, mialatt a lányok és asszonyok dolgoztak, mi gyerekek a rettenetes harcokat felidézők igaz történeteit hallgattuk. Elképzeltük a doberdói, isonzói, piavei, erdélyi és galíciai harcok borzalmait. Újra és újra felidéztek a véres csatákat, amelyekben megsebesültek és meghaltak katonatársaik. S regéltek az orosz hadifogságban átélt napokról is.

Az elbeszélők elsősorban az alábbiak voltak:

Baranyik Bernát, akit mi Béla bácsinak hívtunk. Ő a háború előtt és alatt Polában szolgált az Adriai-tenger partján a hidroplánoknál (vízről felszálló s oda leszálló repülőgépeknél) mint gépész-szerelő. Hivatalosan sofőrök voltak. Ők tankolták fel a repülőgépeket benzinnel, felaggatták a bombákat, és persze, ellenőrizték a gépek üzemképességét. Béla bácsi légi csatákról és más élményekről is mesélt. A repülőgépek akkor még kezdetlegesek voltak. Favázra húzott vászonból készültek, a szárnyuk alá akasztott két kis bombával. A pilóta pedig deréktól felfelé kint volt a repülőgépből. A bakák a városba ki-menőre fehér ünneplő egyenruhába jártak, mint a tengerészek. A sapkájuk is matrózsapka volt. Naponta kellett borotválkozniuk.

Dombi Károly a 26. gyalogezrednél szolgált Esztergomban, a közös hadseregben. Ott német nyelvű volt a vezényszó. Megjárta a román, a szerb, az olasz és végül az orosz frontot is, ahol hadifogságba esett. Azt mesélte, hogy jó dolga volt a fogságban. Megtanult, a többiekhez hasonlóan, oroszul is. Ki gondolta volna még akkor, hogy 1944 decemberében és utána – amikor a vidékünket elfoglalták az orosz csapatok – újra felhasználhatják az egykori hadifoglyok orosznyelv-tudásukat!

Gégöl Lajos bátyánk is a közösöknél szolgált. Ő nagy filozófus volt. Gyakran idézett a Bibliából, s annak alapján igyekezett a fia-

talokat jóra tanítani. Egyébként ő volt falunkban a harangozó. Mi gyerekek mellette tanultunk meg a haranglábban lévő két harangon harangozni. Először persze a kisebbiken.

Patrik Józsi bácsi szintén Esztergomban szolgált a közösočknél, de megjárta a különböző frontokat is. Elmesélte, miként szökött meg a fogságból, amikor az oroszok már a fegyvereket szedték el tőlük. Ezért Nagyezüst kitüntetést kapott. 1919-ben a Pálmay-csoportban harcolt, amikor kiverték a cseh legionáriusokat Ipolyságról, Léváról és a környékünkről.

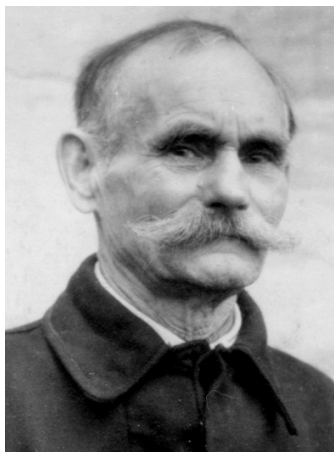
Tóth Józsi bácsi tüzér volt a mozsárágyúknál, tizedesi rangban, a közösočknél. Elég jól megtanult németül. Jucker bácsival németül szoktak egymással beszélni. Jakab Sándor néhány évvel fiatalabb volt az előbbieknél. Őt a háború alatt, 17 évesen sorozták be katonának. Azok közé a kevesek közé tartozott, akik a nevezetes és hírhedt isonzói csatában részt vettek; majdnem valamennyien oda- veszttek, amikor az Isonzó égő hídján kellett visszavonulniuk. Ott volt vele a falunkból Hoffer Imre tizedes is. 1919-ben ő is harcolt a Pálmay-csoportban. Meg is sebesült Ipolyság mellett.

S végül a mesemondónk, Péli Pali bácsi! Az ő elbeszéléseiből a következő oldalakon idézünk.

Péli Pál meséi...

Péli Pali bátyánk, Jani édesapja nagy mesemondó ember volt. Nagyon szép, olykor meg félelmetes történeteket tudott nekünk, gyerekeknek mesélni. Régi szép mesék voltak ezek, amelyeket még ő is gyermekkorában hallott. Ha akkor lett volna annyi eszünk, lejegyeztük volna őket igen értékes mesék megmentőiként.

Ma már csak foszlányokban emlékszem e történetet némelyikére. Rinaldóról, a rablóvezérről, a macskává változó boszorkányok-

Péli Pál hatvanéves korában

ról, a keresztutaknál éjfélkor megjelenő félelmetes szellemekről szóltak a mesék.

Ugyancsak lenyűgözve hallgattuk igaz „meséit” a háborúról, és az orosz hadifogságról. Ezekből íme néhány foszlány, amelyekre még ma is, mintegy hatvan év távolából visszaemlékezem:

A hadifogságban nagyon jó dolgunk volt – szokta mesélni –. Az oroszok igen rendes emberek. Becsülték és tisztelték a szegény hadifoglyokat. Olyan jó sorom volt ott – mondogatta –, hogy még itthon, gyermekkoromban sem volt kü-

lönb, akkor sem, amikor még bölcsőben ringattak!

A fogolytábor egy város szélén állt. Kosztot kaptunk, ruhánk volt, senki sem őrzött bennünket. Szabadon járhattunk a városba. S aki akart, munkát is talált magának. Így néhány rubelt is kereshetett. Míg a frontokon folytak a harcok, szenvedtek és haltak az emberek, ott a jelét sem éreztük a háborúnak. Persze, oroszok között nap mint nap, megtanultuk a nyelvüket is.

Emlékezetesek voltak az újévi ünnepek. Olyankor kimentünk a városba, és mindenkinek boldog új évet kívántunk! Ott olyan volt a szokás. A civilek is, az ismeretlenek is, akikkel csak találkoztak az utcán, mindüknek boldog új évet kívántak. És akkor mindenki: nők, férfiak, idősök és fiatalok egyaránt, mindenki mindenkit megcsókolt. A sok szép lánytól annyi puszt kaptunk, hogy csak úgy dobogott a szívünk a boldogságtól. S nekünk, hadifoglyoknak az emberek a markunkba nyomtak egy-két rubelocskát. Pedig nem koldultunk. Isten ments! Csak a jószívűségükről tettek tanúságot. Ilyen emberek voltak az oroszok! A rubelokért aztán, amikor kijöttünk a városba, ezt-azt vásárolhattunk magunknak.

Nyári élményekről is mesélt: Számunkra először érthetetlen volt, de aztán megszoktuk az ottani szokásokat. Azt, hogy a felnőttek is meztelenül fürödtek a folyóban. Mégpedig nők és férfiak egyenesen, minden szégyenérzet nélkül. Amikor a parton levetkőztek, mentek be meztelenül a vízbe. Mi, hadifoglyok eleinte szégyenkezve néztük őket. De aztán mi is ugyanígy levetkőztünk s követtük a lányokat, férfiakat be a folyóba.

Valóban sok élményben lehetett részük. Volt mit mesélni rólok hosszú éveken keresztül.

Amikor 1918 őszén véget ért a háború, ők szabadon jöhettek haza! Igyekeztek állomásokra eljutni, vonatra szállni, s néhány hét után haza is érkeztek az ugyancsak messzi tájakról. Nem kellett elbocsátó iratok, nem voltak ellenőrzések. Ki hogy tudott, úgy igyekezett a szülőföldjére.

Nálunk, itthon is hasonló volt a helyzet. Minden faluban voltak orosz, szerb, olasz hadifoglyok. Amikor megtudták, hogy véget ért a háború, ők is egyik napról a másikra elindultak haza, búcsút intve az itteni civileknek. Mert voltak, akik már hosszabb idő óta laktak egy-egy családnál. Családtagként, a családfőt helyettesítették. Tehát szántottak, vetettek, arattak. A falvakban szabadon jártak-keltek. Búcsúzaskor még annyit mondtak: Vége a háborúnak, megyünk haza – és jönnek helyettünk a ti férjeitek, fiaitok is. Jöttek is nemsokára, akik élve átvészelték a háborút...

Péli Pali bácsiról még azt is el kell mondani, hogy nótákat kedvelő, dalos legény volt még idős korában is. Amikor dolgozott, így a szőlő kötésekor, kapálásakor is, állandóan énekelgetett magának. A szőlőmunkáknál azt szokta mondani, hogy a borba bele kell rakni a nótákat. S majd a bor, ha kiforr, azokat visszaadja. A falubeli táncestéken is szívesen táncolt, még hatvanéves korában is. Kiforgatta a táncban a menyecskéket, a lányokat is. Ezekben a éveiben is úgy szokta mondani, hogy még mindig 18 évesnek érzi magát. Ha felölthetné a katonamundért, megmutatná a fiataloknak, miként kell kivágni a rezet egy katonának.

A faluban egymással szemben állott a házunk, s a szőlőhegyen is egymás mellett volt a szőlőnk. Így sokszor szem- és fültanúja voltam, amikor néhány méterre tőlem egyedül dolgozott, s egész nap dalolgatott: régi szép, első világháborús katonanótákat, népdalokat és magyar nótákat. Kár, hogy a faluban akkor még nem voltak magnetofonok. Milyen szép lenne most visszahallgatni a vele felvett régi nótákat, és hát a hangját. Pali bácsinak, aki már örökre elhallgatott...

Évek múltával egyedül kötözgettem a szőlőt, felidézve az emléket. Hallani véltem a nótázását, s írtam egy verset megörökítendő őt.

Fénykép Kolozsvárról, 1940-ből

A Kolozsvár visszatért – 1940 emlékbélyegző lenyomata – megőrizve ezen fénykép hátlapján

A vén diófa

Péli Pál emlékének

*Szőlőhegynek oldalában
vén diófa áll magában.*

*Viharfelhők fenn az égen
vonultak itt sok-sok éven.*

*Villám sújtott, az ég dörgött,
egy-egy ágat mindig eltört.*

*Ágai közt sárgarigó
sokszor dalolt: pihenni jó!*

*Árnyékodban, vén diófa,
lombod alatt szólt a nótá:*

*Öregapó szőlőt kapált,
ajka mindig nótára állt.*

*Tüzes borba nótát oltott,
nagy szívéből kis darabot*

*tett bele a kedves dalba,
sírhatott, ki meghallgatta...*

*Tarka felhők fenn az égen
elvonultak messze, régen.*

*Más világ jár, szebb az élet,
boldogabban szól az ének.*

*A múltból csak a vén diófa
áll még a hegy oldalában.*

*Apó dala nem hallatszik,
réges-régen sírban nyugszik.*

*Sírájt rögök, rózsák fedik,
népe sorsáról álmodik.*

A kistompai szőlőhegyen, 1976. augusztus 7-én

Régi szép nóták, háborús és katonadalok

Mielőtt rátérnék Péli János visszaemlékezéseire, szükségesnek tartom felidézni egy-egy régi szép nótát, háborús és katonadalt, indulót. Ezek nagyon közismertek és gyakran énekelt dalok voltak a II. világháború idején. Némelyek korábban, mások csak a háború alatt születtek. Úgy véltem, e dalok felidézése édes-szomorú visszaemlékezés lehet a múltra azok számára, akik már akkor ismerték és dalolták őket. Az ifjabb nemzedékeknek pedig azért nyújthatnak élményt, mert egyáltalán megismerkedhetnek velük. Sajnos, a dallamukat itt nem áll szándékomban ismertetni, bár azok sok esetben szebbek voltak, mint a szövegeik.

Még azt is el kell mondanom, hogy e „régis szép nóták” a maguk idejében szinte naponta elhangzottak a nép ajkán. Hiszen köztudott, hogy nótakedvelő nép a magyar. Dalol, ha öröme, dalol, ha bánata van. Úgy is mondják: sírva vigad a magyar.

A II. világháború idején született háborús és katonanóták élménygazdagok voltak szövegeikben és dallamaikban egyaránt. Némelyek címét, kezdő sorait már itt is felidézhetjük. Többek között ezek voltak: *Kívül a kaszárnnyán, künn a kapunál... Jóska lelkem, én édes vitézem... Két napot ültem az egyesben...*

Voltak viszont olyanok is, amelyeket szerzőjük megrendelésre, pénzbeli ellenszolgáltatásként írt meg. Azért, hogy egyrészt báto-

rítják és vigasztalják a hátországot, másrészt, hogy feledtessék a háború borzalmait, a tényt, hogy a katonák a harctereken megsebesülnek és meghalnak. Nem beszélve a hasonló sorsú civilekről: lengyelekről, ukránokról, oroszokról. E dalokból is felidézünk majd néhányat. Íme a kezdő soraik: *Dnyeszter menti kanyargónál... Magyar honvéd túl jár a Dnyeperen... Muszka földön lassan jár a posta...*

Persze a valóság egészen más volt! Akik a Dnyeszter és a Dnyeper mentén szenvedtek és véreztek, nem ilyen rózsásnak látták a háborút! Péli János ezekre is feleletet ad a visszaemlékezéseiben.

Az egyes dalok, nóták, indulók első sorát adtam a fejezetek címének. Leggyakrabban azért, mert üzenetük megegyezett a Péli János által elmondott eseményekkel. A körülmények úgy kívánták, hogy olykor az egész dalt, máskor csak a részletét idézem. Némely esetben pedig csak azért a részletét, mert sem Péli Jánosnak, sem nekem nem jutott eszünkbe immáron hatvan év után a nóta teljes szövege.

S végezetül még azt is el kell mondanom, hogy ezek felidezésére akkor éreztem végső indítást, amikor Péli János elmesélte: 1947. május 1-jén az éjszaka sötétjében a hadifoglyok könnyes szemekkel énekelték a Szeretnék május éjszakákon letépni minden orgonát kezdetű nótát, amely bár nem a háborúról szól, eléneklésével mindenki a régi szép békeidőkre gondolt – és hát persze az otthonára, hazájára és családjára!...

Második rész

*Péli János visszaemlékezései a civil
a katonaéletre, a háborúra és a hadifogságra*

Dnyeszter menti kanyargónál...

1942-ben jártunk. Már dúlt a háború az orosz frontokon. A németek oldalán a magyar honvédeket is belevitték a háborúba. Hiszen róluk szól ez a Dnyeszter menti kanyargónál kezdetű katonanóta is. Nem volt irgalom! – Akik már kiszolgált katonák voltak, azaz póttartalékosok, megkapták a SAS-behívót és menniük kellett a háborúba. A SAS-jelzés bélyegzővel, nagy betűkkel volt rányomva a behívókra, keresztül a szövegeken. Akkor azt úgy magyarázták, hogy a jelentése: SIESS, AZONNAL, SIESS! Nem tudom, valóban ez volt-e az értelmezése. Engem még nem érintett. Nem voltam 21 éves...

Itthon csak amolyan hírfoszlányok jártak a háború eseményeiről, a harcokról. Hiszen tőlünk, a csendes honti tájtól nagyon messze volt még akkor a háború... Valahol Ukrajnában. És hát akkor, 1942 őszén csupa győzelmes csatákról szóltak a hivatalos beszámolók, az újságokban, rádióban. És ezt láttuk olykor a moziban is, a filmek előtt lepergetett híradókban. A németek győzelmesen haladtak előre!... Hát lelkesíteni kellett a háterszágot. És főleg felledtetni a néppel azt a tényt, hogy a németek lebombázták Kassát – azt állítva, hogy ezt a szovjetek tették. S megtorlásként belerántották Magyarországot is a háborúba. Nem sokan gondolták akkor, milyen nagy árat kell fizetni mindezért!...

Úgy rendelkezett a törvény, hogy a 21 év alatti legények még mind itthon maradhattak. Minden évben a 21 évesek mentek sorozásra – úgy mint korábban, a békeidőkben. Rendre október 1-jén kellett bevonulniuk az újoncoknak – már akiket besoroztak. De mivel akkor már háború volt, hát bizony mindenkit besoroztak!

Falvainkban az volt akkor a szokás, hogy vasárnap délutánokon a lányok egymásba karolva sétáltak le s föl az utcán és daloltak. Szzebbnél szebb népdalok, magyar nóták röpködtek az utcán végig, a mosolygós, piros arcú lányok még pirosabb ajkáról. Később a le-

gények is összeverődtek az utcán, a lányok nyomdokaiba lépegetve. Majd közük vegyülve, együtt folytatták a dalolást.

Az udvarokból kikandikáltak a mamák, a nagyanyók. Lesve figyelték, hogy az ő lányukba melyik legény karol bele, vagy legalábbis szegődött mellé. S boldog szívdobogással rábólintottak: „No, ezek éppen összeillenének!”

Aztán, amikor elhúzták az estéli harangot, a lányok igyekeztek hazafelé. Ha valamelyiknek a legények közül egyik csapni kezdte a szelet, hát akkor elkíserte a kiskapuig vagy a pitvarig... Ez volt az élet évszázados rendje.

A többi legény vacsora után még kijött az utcára. Meg-megálltak valahol az utcán, megvárva, hogy a társaik is kijöjjenek. S amikor már így összeverődtek, elindultak az utcákon végig, majd nótára gyűjtöttek.

A szép dalok mellett most már a katonanóták is sorra kerültek. Romantikus, vígan csattogó, olykor lelkesítő, néha pedig keserves katonanóták. A legények az utcán ballagva énekeltek, néha éjfélig is. Pláne a nyári estéken...

Újabb és újabb katona- és háborús nóták terjedtek el a falvakban. Úgy látszott, voltak leleményes dalnokok, akik szebbnél szebb háborús nótákat írtak, mintha a háború csak egy szép kirándulás volna, a frontokon szenvedő katonák nélkül. Az itthoniak nem tudták, hogy mi a háború...

1942 nyarán részes aratást vállaltunk Doman úrnál, a földbér-lőnél, akinek a horváti és tompai határban voltak a földjei, noha ő Horvátiban lakott. Amikor elvégeztük az aratást és a cséplést, szép aratási koszorút készítettünk és dalolva hoztuk be a cséplőgéptől a gazda kastélya elé. Ott persze megvendéglés, kis vigadalom várt. A borocska mellett és harmonikaszóra daloltunk, táncoltunk is egy keveset. Akkor odajött hozzám Doman Rózsika, a földbér-lő felesége, s megkért: – Jani, te szépen tudsz dalolni. Dalold el nekem a „Dnyeszter menti kanyargónál” kezdetű dalt. Persze, hogy eldaloltam! Lehet, hogy már nem pontosan emlékezem minden sorára, de ahogyan emlékszem, így énekeltem:

*Dnyeszter menti kanyargónál
húzódik egy magyar lövészárók,
harci zajban rád gondolok,
tőled rózsás leveleket várok.*

*Dnyeszter mentén ragyog a nap,
aranyfény borul az egész tájra,
ütközetben áll egy ezred,
az emberek sebesülnek, halnak.*

*Csak az én szomorú szívem
nem tud soha elfeledni téged,
Dnyeszter mentén ragyog a nap,
innen küldöm üdvözlétem néked.*

*A parfümös leveledet
megtalálják a blúzom zsebében,
lehet, hogy egy kicsit véres
lesz a levél haloványkék széle.*

*Amelyikben azt írod, hogy
jöjjek haza, félsz egyedül élni,
de szeretnék utcáton
mosolyogva tevéled beszélni.*

*Nem megyek én, ne is várjál,
soha többé nem csókolom szádat,
felejtsd el az együtt töltött
holdvilágos, csendes éjszakákat.*

*Felejtsd el a csókjaimat,
ölelésem, ajkam mosolygását,
valahol a Dnyeszter mentén,
tőled távol a síromat ássák.*

Szegény Rózsikának, és sokaknak, akik ott voltak, pergett a szeméből a könny, mire a nótát befejeztem...

Fájdalmas a visszaemlékezés! Én 1943. október 1-jén bevonultam katonának. 1944 májusában már a fronton szenvedtem, amikor összeszedték a zsidókat, Doman urat és szegény Rózsikát is... Rettenetes! Szegények ártatlanul ott veszték valahol a koncentrációs táborok valamelyikében, talán a gázkamrában!

Ilyen kegyetlen volt a háború! – És az állatoknál is rosszabbak az elvadult emberek!...

El kell menni katonának

*El kell menni katonának,
Édesanyám, jaj de nagyon messzire,
Itt kell hagyni a babámat,
Édesanyám, azt sem tudom, hogy kire.
Arra kérem, édesanyám,
Vigyázzon a göndör hajú babámra,
Járjanak el a templomba
Imádkozni minden áldott vasárnap.*

*Százados úr, levelem van,
Hogy a babám nagyon beteg utánam.
Kaphatnék-e szabadságot,
Százados úr, hogy még egyszer meglássam...
Jól tudom, ha engem meglát,
Egyszeriben kigyógyul a bajából,
Az ellenség meg sem tudja,
Hogy egy honvéd hiányzik a csatából.
(Régi katonanóta)*

Péli János vagyok, kistompai lakos. Itt élek, ez a szülőfalum, ahol 1922. szeptember 20-án születtem. Ezeket a sorokat 2000 őszén írom, amikor betöltöttem a 78. életévemet. Immár 53 év múlt el azóta, hogy az orosz hadifogságból szerencsésen hazakerültem. Tehát több mint ötven éve hordozom magamban a borzalmak és szenvedések emlékeit – kitörölhetetlenül. A jó ég tudja, mennyi van még hátra az életemből! Lassan lejár az idő... Megörökítem hát, hogy halálom után is megmaradjanak a nyomai keserves életutamnak!

•

1943-ban a 21. életévembe léptem. Közeledett az idő, amikor men-nem kellett sorozásra. Tavasszal meg is jött az értesítés, hogy meg kell jelennem Ipolyságon a katonai sorozáson. Nagy volt az izgalom, hogy bizony még ez évben be kell vonulnom. Már háborús idők jártak. Szinte bizonyos volt, hogy aki csak valamennyire is egészséges, azt besorozzák katonának. Egészséges és fiatal voltam, erre számíthattam.

A sorozásra az előírt napon el is mentünk. Dombi Károly volt falunkban a községi bíró. Ő vezetett bennünket, az 1922-ben születettéket. Ipolyságon a megyeházán volt a sorozás. Több falu fiataljait idézték be erre a napra a környékről. A Fő téren innen-onnan igyekeztek a csoportok a megyeháza felé, a községi bírók vezetésével. Bementünk hát az épületbe, ahol az egyik irodában várt a sorozóbizottság. Katonatisztek, orvosok, hivatalnokok. Minden regrutának, falvak szerint, elő voltak készítve az iratai. Sorban szólítottak bennünket. Az orvos megvizsgált, megkérdezte, hogy ki-nek van valamilyen egészségi panasza, netán betegsége. Nem éreztem magamat betegnek. Az orvos is mindent rendben talált. Ezután a sorozóbizottság elnöke kimondta a határozatot.

– Alkalmas! A katonai szolgálatra bosoroztatott.

Ezzel besorozott regruták lettünk. Kijöttünk a megyeházáról, s be a legközelebbi textilüzletbe, ahol mindenki vásárolt egy méter hosszú piros-fehér-zöld nemzetiszalagot. Ebből egy rövid részt lenyírártunk, s azt a kabátunk hajtókájának a gomblyukába fűztük bokrétának. A hosszabbikat mindenki a kalapja köré tekerte, s

maslira kötötte. A szalagok végei a vállunkra lógtak. Lengette a szellő – s mi igazi regruták lettünk. Dagadó mellel, büszkén lépegettünk, hadd lássák a járókelők, hogy mi már csaknem katonák vagyunk. A békeidőkben még dicsőségnek tetszett, ha valakit besoroztak katonának! És hát otthon, a lányok előtt is tekintély volt a regrutaszalag viselése. Pláne a táncmultságokon! No meg az utcán, a lányok előtt dalolható legények között!

Minden falu regrutája egy-egy csoportban maradt, s a bíró úr vezetésével betértek valamelyik vendéglőbe. Italt rendeltünk, no meg persze borkorcsolyának finom pörköltet. A vendéglőkben már váraakoztak a cigányzenészek. S nemsokára a poharazgatás mellett felcsendült a nóta... Hogy aztán örömről vagy bánatról daloltunk-e, azt nem tudta senki! Akkor inkább még a katonai élet szebbik oldalára gondolt a regruta. Tehát öröm volt inkább. Mindenki örült annak, hogy egészséges, alkalmas a katonai szolgálatra. Még akkor is, ha már háború volt, így nem nagyon válogattak, szinte mindenkit alkalmasnak nyilvánítottak.

Különben is, az évszázados hagyomány a falvakban úgy tartotta, hogy aki egészséges, annak le kell szolgálnia a katonaidőt. Nagyapáink még arról meséltek, hogy ők tíz évet is katonáskodtak. Apáink az első világháború előtt pedig három évet. Persze a háborúban, a hadifogságban az évek még meg is nyúltak. Most csupán két évet kellene szolgálnunk, ha nem lenne háború! Mert hiszen azok, akiket egy évvel ezelőtt besoroztak, már a frontokon vannak – valahol Oroszországban.

Dalolva indultunk haza. Minden csoport a maga falujában, a bíró úr kíséretében. Egyes csoportok vonaton, a legtöbben azonban szekéren. A kocsisok ki voltak rendelve a regruták fuvarozására. Felpántlikázott lovak húzták a szekereket. A regruták meg dalolták a régi szép dalokat, immár a katonanótákat is. Hiszen besorozott katonák voltunk!

Csak úgy zengtek a nóták. A regruták integettek, kurjongattak, amikor a szomszéd falukon áthaladtak. A házak előtt lányok, asszonyok integettek, akik a nótázásra kiálltak a kapukba meg a virágoskertek elé.

Olyan szépek, szíveket melengetőek voltak a nóták, íme:

*Nyitva van a százados úr ablaka,
barna kislány sírva sétál alatta.
Ne sírj, kislány, érted dobog a szívem,
nem tagadom, hogy igazán szeretlek.*

*Nem hallgatok százados úr szavára!
Nem is leszek százados úr babája!
Van már nékem a századjában egy közlegény,
kit nem adok, százados úr, magáért.*

*A közlegény, ha elesik csatában,
kinek borulsz, barna kislány, vállára?
Ha elesik, szálljon áldás porára,
mégsem leszek a százados úr babája!*

No, meg ez a nóta is:

*A kiskakas szépen kukorékol,
hajnal akar lenni,
be szeretnék a babám kertjében
piros rózsza lenni.*

*Nem lehetek, én rózsám,
mert hervaszt Ferenc Jóska,
a budapesti hatos,
harminchat ablakos
honvéd kaszármányában.*

Ez a nóta az I. világháború előtti időkből még most is élt! Sőt, gyermekkorunkban, amikor a nálunk idősebbek a csehszlovák hadseregbe vonultak be, akkor ezt ilyen változatban énekelték:

*Nem lehetek, én rózsám,
mert hervaszt Republika,
a prágai hetes,
háromemeletes
tűzérkaszárnnyában.*

A szívünk tarsolyából már a háborús nóták is előkerültek. Még nem tudtuk, mi a háború, de a nótákat már ismertük. Hiszen ezek a nóták is szépek voltak. Csak később, a fronton döbbsentünk rá, hogy a háború teljesen más, mint a nótában! A harctereken a katonák szenvednek, megsebesülnek, meg is halnak. De a nóták itt-hon még vidáman zengtek.

*Magyar honvéd túl jár a Dnyeperen,
Körülötte égnek a falvak.
Gépmadár tör át a felleget,
és csikorognak a hernyótalpak...*

Meg ez a háborús nóta is:

*Tintaceruzával írott tábori levél,
szívem asszonyának éjjel írom én.
Megcsókolom százszor, megremeg a szám,
ugye, kicsi asszony, hű leszel hozzám.*

*Nagy Oroszországban csak Isten van velem,
meg ez a kis fénykép, ez a mindenem.
Megcsókolom százszor, megremeg a szám,
ugye, kicsi asszony, hű leszel hozzám...*

●

Eljött a nyár – 1943 nyara. Dolgoztunk, jött az aratás, cséplés. Ismét részes aratást vállaltam Doman úr birtokán. Otthon is volt egy kis földünk, de azt édesapám egyedül learatta. Én meg igyekeztem megszerezni az egész évi kenyérnekvalót az aratórészből a családnak. Ha őszre bevonulok, nekik meglegyen a biztonsáruk.

Persze már hírek is jöttek a frontról. A nálunk egy évvel idősebbek – akiket 1942. október 1-jén vonultattak be – már a harctereken voltak. Na meg a póttartalékosok is többen behívót kaptak s a frontokon szolgáltak. Sőt pótsorozások is voltak: akik az 1930-as években vettek részt a sorozáson, nem lettek valamennyien katonák a csehszlovák hadseregben. Békeidők jártak, nem kellett mindenki katonának. Most őket a pótsorozáson egytől egyig alkalmasnak találták a katonai szolgálatra. Rövidesen behívták őket, és két hónapos kiképzés után már indultak is a frontra. A nép „műrostos katonáknak” nevezte őket, mert nem teljesítettek tényleges katonai szolgálatot, csak amolyan „gyorskiképzést” kaptak.

A műrost azért jött szóhasználatba, mert háború lévén, a rendes textíliák a katonáknak kellett a frontra, s a hátszág lakosai részére a különböző póttanyagokból készítették a cérnát, a ruhát, például csalánból, ami nagyon hamar elszakadt, tönkrement. A cipőket, bakancsokat is marhabőr helyett disznóbőrből készítették, ami lukacsos volt, a talpa pedig fából készült. A szandálok is fából készültek. Kopogtak is rettenetesen, pláne a városok járdáin. Nőta is született róluk:

*Jaj, be jó a fatalpú cipő,
ebben jár Pesten már minden nő...*

Hát valahogy ilyenek voltak a gyorstalpaló kiképzésen átesett „műrostos katonák” is. A magas minisztériumban viszont úgy vélték: alkalmasak a frontszolgálatra! A nép az „urak” véleményezését így értelmezte: minden ilyen katona alkalmas arra, hogy a fronton egy golyót megállítson!

Megrendeltük hát mindannyian az asztalosnál a szükséges „katonaládát”, melynek elő voltak írva a méretei. S be kellett festeni feketére, és fehér festékkel ráírni az újonc nevét. Hát az asztalosok ezt mind tudták. A szabály szerint készítették el.

Szépre sikeredett a katonakofferem. Díszlett rajta a nevem: PÉLI JÁNOS. De azért az ember fejében már mindenféle gondo-

latok motoszkáltak. Nemsokára el kell hagynom a szüleimet, a szülőfalumat. S csak az emlékeimet viszem magammal, meg azt, ami a kofferbe befér...

Szeptemberben minden faluban megrendezték a hagyományos „regrutabált”. Ez így dukált! A regruták fizették a zenészeket. Még utoljára ki kellett forgatni a falu lányait. Pláne, akiknek már kedvesük is volt. Nekem még ekkor nem volt választottam!

Aztán megjöttek a várva várt behívók. De úgy is megjöttek volna, ha nem várjuk! A sorozáson alaposan beírták a nevünket a „nagykönyvbe”, nem veszhetek el a bejegyzéseik.

Megérkezett az enyém is. Péli János honvéd-újonc, 1943. október 1-jén jelentkezzen a 12-es Hegyivadász Zászlóaljnál, Felsővisón...

Hát bizony eddig azt sem tudtam, hol van ez a város? Édesapám jobban eligazodott rajta, mondván, ha hegyivadász, akkor az valahol a Kárpátokban lesz. Ott is volt. Jó messzire a mi Palócországunktól. A vasútállomásunkon Abonyi úr, az állomásfőnök meg tudta keresni a menetrendben és meg is mutatta a térképen.

Ez a vonat most van indulóban

Szeptember 28-án már el kellett indulni. Édesanyám süttött kalácsot, mákos patkót, diós hajtványt, süteményt, húst, amennyi csak befért a katonaládámba, hogy éhen ne haljak az úton. Mert ott már biztos étellemmel fognak várni.

Kimentem szülőfalum vasútállomására. Elkísértek a szüleim, testvéreim, barátaim. Géza öcsém cipelte a katonaládát az állomásig. Az állomáson a főnök úr lepecsételte a behívót, s ezzel az menetjeggyé is változott: elindulhattam a „nagy útra”, ismeretlen tájak felé.

Amikor a vonat berobogott az állomásunkra, már az ablakból integettek a barátok, akik Egeg-Szalatnyán szálltak föl. Látták a katonakofferből, hogy én is velük tartok. Persze nem mindegyi-

künknek szólt a behívója ugyanabba a városba, kaszárnyába. De így is, úgy is sorstársak lettünk. Legalább Budapestig együtt utazhatunk.

Az ipolysági állomáson már egyre többen verődtünk össze, „katonakofferosok”. Jöttek Pereszlény-Visk irányából – vonaton. A három Túr és Palást irányából, meg Tesmag-Hídvég felől szekerekken hozták az újoncokat. Barátok, kortársak és sorstársak voltunk valamennyien, a legtöbben már korábbiakról is ismertük egymást.

Bementünk az állomási Wágner vendéglőbe. Inni, koccintani kellett a még hazai borocskából. No, meg azért is, nehogy valaki „anyámasszony katonája” módjára elkámpicsorodjon. Mutatni kellett kifelé a bátorságot meg a vidámságot! Ehhez adta a bátorítót a borocska. Nem is gondoltunk arra, mikor is látjuk újra szülőföldünket, mikor ízleljük meg újra a jó hazai borocskát. Az egyik bevonulótársunk Siró Feri volt, a cigányprímás a szomszédos Szalatnyáról. Ő már nős is volt szegény. Hozta magával a hegedűjét, amelyet előszedett a tokból. Hegedült, mi meg dalolgattunk, amíg befutott a vonatunk, mely Drégelypalánkon, Vácon át Budapestig visz bennünket. Dalolva szálltunk fel a vonatra. Siró Ferinek, a viski Bartal Karcsinak és Bali Lajosnak is Felsővisóra szólt a behívója. Legalább néhányan együtt leszünk a mi vidékünkéről... Kihajoltunk az ablakon, és hangosan énekeltük:

*Ez a vonat most van indulóban,
az eleje ki van koszorúzva,
a belseje ki van festve sárgára,
a Hont megyei bevonulók számára,
ezen mennek a Kárpátaljára!...*

S következtek a többi nóták. Mindenki dalolt. Az állomáson meg zsebkendővel integettek az ifjú feleségek, a szeretők, szülők, meg a többiek. Sokan könnyeztek is. De mi még álltuk a sarat. Mutattuk a bátorságot!

Daloltunk hát tovább. Feri hegedült. A vonat pedig kattogva elindult velünk Budapestre a Nyugati pályaudvar felé...

Megérkeztünk Budapestre, ahol a más irányokból befutó vonatokról is egyre többen szálltak le a katonakofferok. A pályaudvaron eligazító katonák vártak. Megkérdezték, ki melyik irányba indul, s aszerint osztottak be csoportokba. Nekünk, a Kelet-Magyarország felé indulóknak különvonatot állítottak. Más irányba más vonatok indultak.

Messze van a nyíregyházi kaszárnya

Robogott velünk a vonat Magyarország keleti tájai felé. Néhány társunk csak Debrecenbe, Nyíregyházára vonult be. Mi persze tovább fogunk utazni...

Mégis, együttesen erre a régi katonanótára gyűjtöttünk rá:

*Házunk előtt bólingató akácfa,
Bánatosan hull a fehér virága.
Fáj a szívem, édesanyám,
Éjjel-nappal gondolok a babámra,
Messze van a nyíregyházi kaszárnya.*

*Írtam én a galambomnak levelet,
Megírtam, hogy szenvedtem már eleget.
Jöjjön haza nemsokára,
Ne várja, hogy gyalog menjek utána,
Messze van a nyíregyházi kaszárnya.*

Persze nekünk, felvidékieknek e régi katonanóta egy újabb változata jutott eszünkbe. Ezt énekelték a mi gyermekkorunkban, az 1920-as, 1930-as években, akik a csehszlovák hadseregbe vonultak be. Tehát a nóta utolsó sorát meg kellett változtatniuk, így:

Messze van a terezíni kaszárnya.

Ugyanis akkor a magyar nemzetiségű fiatalokat egytől egyig Csehországba vitték katonának! Talán az volt a szándék, hogy a cseh környezetben elsajátítsák a cseh nyelvet. Közülük a legtöbben Terezínben, a szomszédos városban, Litomeřicében, Prágában és Jozefovban szolgáltak.

Most azonban már büszkén a nyíregyházi kaszárnyát daloltuk!

De bizony mi tovább utaztunk a nyíregyházi kaszárnyánál, egyre keletebbre. Ismeretlen, általunk soha nem látott tájakon vitt a vonat, egészen Máramarosba. Azt tudtuk, hogy Felsővisó a célállomásunk, s útközben megtudtuk azt is, hogy ez a város az erdélyi havasokban van. Erre is számíthattunk, mert hiszen hegyivadászok leszünk. Tehát hegyiképzés vár ránk. Megálltunk, majd áthaladtunk Máramarosszigeten. Mondták, hogy ez a város a megyeszékhely. Az állomáson látott civilekről szembetűnően lerítt a szegénység. Pláne a gyerekekről! Itt már vegyesen éltek magyarok és románok. A gyerekek kérőn bámultak ránk. Nekem még maradt az útravalóból valami, a tarisznýámból kiszórtam hát a maradékot a gyerekeknek. Úgy kapkodták a kalácsdarabkákat, mint akik még soha nem ettek. No, gondoltam: Jani, itt szegénység van! Csak úgy törték egymást a morzsákért is...

A vonat robogott velünk tovább... Nemsokára feltűntek előttünk a havasok! Kiszálltunk, katonai őrség fogadott, hármassorokba sorakoztattak bennünket. Ez elég gyorsan ment, hiszen mi már 1938 novemberétől átestünk a levontekiképzésen. Mindenkinek a kezében volt a katonaládája. Aztán indulás a laktanyába.

Új laktanya volt, elvezettek a szobákba, mindenkinek megmutatták az ágát. A koffert le kellett tennünk a saját ágyunk elé; emeletes vaságyak voltak, kettesével egymás mellett, így négyünknek jutott két emeletes összetett ágy. Az ágyakban kitömött szalmaszakok voltak, rajtuk elhelyezve a lepedő, a pokróc, a takaró.

Másnap reggel kaptuk a parancsot, hogy mindenki menjen vételezni katonaruhát és bakancsot. A törzsőrmester úr elénk rakta a ruhadarabokat, amelyeket egyenként átvettünk. A bakancsokat meg halomra dobálta, azokból kellett válogatni a láb mérete szerint. Akik ügyesebbek voltak, a szebbeket-jobbakat választották.

Én az utolsók között álltam a sorban, nekem már csak olyan pár jutott, melyikből az egyik három centivel hosszabb volt, mint a másik.

A szobánkban, amikor felhúztam beöltözködéskor a bakancsot, kiszült, hogy a felemás méret mellett mindkettő bal lábra való volt. Rám néz a rajparancsnokunk, a tizedes úr, s látva a „bakit”, azonnal megparancsolta, hogy vissza a raktárba, kérjek másik párt. A törzsőrmester rám ordított: Mi van? Mi kell? Mutatom neki a bakancsokat, hogy felemásak s mindkettő balos. Erre intett, menjek hátra a polcokhoz és válasszak magamnak megfelelőt. Nézelődtem a lábbelik között. Látva, a törzsőrmester el van foglalva, leemeltem gyorsan a regálról egy pár szép új bakancsot. Felpróbáltam, éppen jók voltak. A törzsőrmester csak futva pislantott rám: No, jól van, tűnj el! Én meg, akár a nyúlcipőkben, gyorsan elillantam. Megjegyzem még, hogy az újoncoknak mindig használt ruhát, bakancsot adtak, hogy azt koptassák tovább. A többiek, amikor látták, milyen szép bakancsom van, kérdezgették, hogy ezt miként kaphattam? Azt feleltem, én éppen ilyet kaptam, ezt dobták elém! Ez volt az első szerencsém a katonaéletben!

Kezdődött hát a katonaélet... A két összetett ágyon haverok és földiek kerülünk egymás mellé. Alul feküdtek a viskiek: Bartal Karsai és Bali Lajos. Felül pedig a felsőtúri Tóth Jóska meg én.

A második nap megtörtént a beosztás a szakaszokba, rajokba. Egy rajban 12 katona volt, s három raj egy szakaszban. Egy század pedig három szakasz.

Ugye fiúk, szép élet a katonaélet...

Megkezdődött a katonai kiképzés. Kivittek a gyakorlótérre bennünket, újoncokat, s az „öregkatonák” bemutatták az egyes gyakorlatokat: sorakozó, oszolg, jobbra át, balra át, vigyázz, pihenj, menetelés. Ment minden, mint a karikacsapás.

Majd a meneteléskor felhangzott a vezényszó: Nóta! S mi vidáman, szép katonásan, pattogósan daloltuk:

*Százados úr, sej-haj, ha felül a lovára,
visszatekint sej-haj, az elfáradt bakára.
Ugye fiúk, szép élet a katonaélet!
Csak az a baj – sej-haj,
Csak az a baj, hogy nehéz a viselet...*

Eddig hát ment. Utána az öregek bemutatták a harcászati gyakorlatokat is. Ezt először csak néznünk kellett. Később minden napra megvolt a beosztás, hogy melyik hegyre megyünk gyakorlatozni. Mondom, hegyre, hiszen elvégre hegyivadászok lettünk! A tiszteknek minden hegy, támpont be volt jelölve a térképen. S kiadták a parancsot, hogy mikor melyik hegyre megyünk gyakorlatozni.

Amíg le nem esett az első hó, addig gyalog folytak a gyakorlatok. Kint a terepen délig, 12 óráig. Ebéd után aztán a laktanya udvarán. Itt ismételtük el a sorakozót ezerszer, meg az oszoljt, jobbra és balra átot... No meg elméleti oktatás is volt. Puskapucolás, rendbentartás, meg ilyenek.

Én igen megszerettem a hegyi gyakorlatokat. Olykor-olykor, ha a hegyoldalban rátaláltam egy vadalmazásra, jól belaktam belőle, még a hátizsákomba is raktam, s levittem a katonaládámba tartalékba. A kosztunk ugyan nem volt rossz, csak kevés. Valamivel pótolni kellett. Akadt olyan öregkatona, aki eladta a kenyerét. Megvettem tőle és vásároltam hozzá a városban gyümölcsöt. Így pótoltam a kosztot, hogy ne legyek éhes. A városban kenyeret nem lehetett venni, csak kukoricalisztból süített kalácsot.

Vasárnap kimenőt kaptunk, de este 10-re a laktanyában kellett lenni. Nagyon nagy volt a fegyelem. Nagyon kellett vigyázni a rend betartására. Minket, újoncokat teljesen kikészítettek. Az egyik haverom volt Hric Pista a szomszéd faluból, Gyerkről. Ő olyan alacsony termetű, de fürgé legényke volt. Az első napokban az egyik harci gyakorlatról jöttünk be a laktanyába, s egy románnak a kertjén mentünk keresztül. Tarlórépa volt a kertbe vetve. Szép, nagy

tarlórépák voltak! Többen kihúztak a répából és elkezdtek majszolni. Meglátta a százados! Akire rámutatott, arra kikötés várt. Beértünk a laktanyába – és irány a lóistálló. Hric Pista is bekerült a büntetettek közé: felhúzták 2 órai kikötésre. Most láttam ilyet először. Hát örökre megjegyzem! Így csinálták: Hátra tették a katonát két karját, keresztbe kötéllel összekötötték a csuklójánál, és felhúzták a gerendára akasztott kötéllel úgy, hogy a lába ne érje a földet. Amikor valamelyik rosszul lett, leeresztették, és egy vödör vízzel leöntötték, hogy térjen észre. De ha még nem telt le a két óra, akkor újra felhúzták. Ez egy borzasztó kínzás volt! Nekünk pedig oda kellett mennünk és néznünk a kínjaikat, hogy elrettenjünk mindentől, amit nem szabad csinálni!

Eltelt egy hónap. Novemberben leesett az első hó! Hideg lett kint, de hideg volt a szobánkban is. Én otthonról hoztam magammal egy újatlan nyári pulóvert. Éjjelre azt húztam magamra. Egyszer ébresztőnél meglátta a szakaszvezető úr, hogy rajtam van a pulóver. Büntetést kaptam: folyosómosó lettem, két társammal együtt. Nekem kellett reggel ébresztőnél jelenteni, hogy fel van mosva a folyosó. Ezt addig kellett csinálni, amíg a szakaszvezető úr azt nem mondta, hogy elég. Hiába volt felmosva, hiába volt tiszta, ha ő azt parancsolta, hogy újra csinálni, akkor azt újra meg kellett tennünk!

A viski Bartal Karcsi haverom mindig arra panaszkodott, hogy ő nem bírja ezt a kínoztatást! Nekem kellett őt biztatni: Ne félj, mindent kibírunk!

November közepétől a hegyekben már nagy volt a hó. Mindenki kapott sílécet, és egész nap a léceken folytak a gyakorlatok. Kellemes volt megtanulni síelni! Igazi sílécen, igazi hegyoldalon. Otthon valamikor csak házi készítésű szánkókon szánkóztunk mi, gyerekek. Majd magunk faragtunk magunknak sílécet. De hát nálunk kicsinyek voltak a lejtők. Itt meg igazi nagy hegyoldalak! Gyakorlat után a sílécet le kellett kezelni. Ez volt a szabályos megnevezés! A talpukat be kellett viaszolni, hogy jobban csússzanak.

Regálok voltak, ahová mindenkinek a maga helyére kellett tenni a sílécet, meg a botokat melléje.

Egyre jobban belejöttünk a síelésbe. Amikor a kisebb lejtőkön már jól ment, magasabb hegyoldalra mentünk gyakorlatozni. Síelési kihelyezésekre is jártunk. Ott a gyakorló sítelepen földbe ásott nagy bunkerok is voltak. Nem jöttünk haza a kaszárnyába, hanem ezekben aludtunk. 10 napig is ott maradtunk egyfolytában. A csúsz hegyoldalak nagyon alkalmasak voltak a síelésre. A Kárpátokban a Horthy-csúcs közelében is gyakorlatoztunk. Azt mondták a parancsnokaink, hogy ez a csúcs 3000 méter magas.

Egyszer turisták jöttek síelni. Balassagyarmatról egy 22 fős csoport. Katonatisztek és főiskolások voltak. Délután elindultunk a csúcs tetejére. Fel akartak jutni a Horthy-csúcsra. A hegynek azon az oldalán mentek föl, ahol nem érte őket annyira a szél. Mire feljutottak a hegy feléig, két társuk rosszul lett. Ők visszafordultak. Mindkettőjüknek ez volt a szerencséjük! Mert megindult a hólavina, és a többieket, mind a húsz társukat elsodorta. Azt nem tudom, hogy miként jött a hír róluk? Talán ők ketten, akik visszafordultak, látták meg a lavinaomlást, már onnan, ahol őket az nem érte. A laktanyánk este 10-kor kapta a jelentést, hogy mi történt. – És kérték a segítséget. A századból jelentkeztek, akik jobb síelők voltak. Főleg az „öregkatonák”. Nekem is mondták, mehetek velük. Nem mentem. Még nem volt annyi sígyakorlatom, a mentés mikéntjéről meg fogalmam sem volt. Nem láttam, nem tapasztaltam ilyet soha. A másik, közeli laktanyából is indult segítség, kutyákat is vittek a keresésükre. De nem sikerült őket megtalálni. Visszatértek a mi századunkbeliek is. Egyik egy kesztyűt, másik egy sílécet hozott. Ennyi volt az eredmény. Csak amikor tavasz felé elolvadt a hó, akkor találtak a holttestekre.

●

Valamikor, úgy decemberben kérdezik tőlem a bajtársak:

– Jani, otthon kapják-e a szüleid a szociális segílyt utánad?

Mondom, hogy nem tudok róla. Majd írok haza és megérdeklődöm. Írtam is. A szüleim válaszoltak, hogy ők semmit sem kapnak. Feliratkoztam hát a kihallgatásra. Ez volt a rendszabály, ha

valaki valamit kért vagy kérdezett, fel kellett iratkoznia a kihallgatásra. Felsorakoztunk, a jelentkezők. A tiszt mindenki előtt sorban megállt. Amikor hozzám ért, tisztelegtem és jelentettem, hogy a szüleim nem kapnak segélyt. A százados úr szólta az őt követő írtnak: Írjál a községházára! Gondolom, el is küldték a levelet. Vártam. Eltelt egy hónap is, a szüleim értesítettek, hogy még mindig nem kaptak semmit. Ismét feliratkoztam a kihallgatásra. A százados úr mondja az írtnak: Írjál megint! Eltelt egy újabb hónap, újra semmi. Harmadszor is feliratkoztam, illetve fel akartam iratkozni a kihallgatásra, de már nem engedték. Mégis beálltam a sorba, lesz, ami lesz. Amikor a százados hozzám ért, jelentettem neki, hogy most sem kapják a szüleim a segélyt. Erre ő azt mondta: Kihallgatás után jöjjön be az irodámba.

Bementem. Hát ott aztán szép fogadtatásom volt! A százados letolt, ordított, csak úgy fröcskölt a nyál a szájából! Én meg ott álltam előtte vigyázban. Az utolsó két mondta ez volt: 18 napi zárka! Hátra arc, indulj! Hát ezt megkaptam! Azért kaptam a büntetést, mert nem tartottam be a szolgálati szabályzatot. Ha nem írtak fel, nem volt jogom a kihallgatásra menni!

Este jött értem a napos ügyeletes és vitt a zárkába, közölve velem, hogy a százados úr elengedte a fele büntetésemet. Így csak 9 napot ültem le az „egyesben”! Nappal persze részt kellett vennem a gyakorlatokon. Csak este a vacsora után jött értem a napos és vitt az „egyesbe”! Ott aztán volt időm gondolkodni. Eszembe jutott hát az alábbi pattogó ritmusú katonanóta:

*Két napot ültem az egyesben,
jobb kettesben ülni, mint az egyesben.
Észre sem vettük a zárórát,
a babámmal töltöttem egy pár órát...*

Valamikor, a civil életben, amikor daloltuk ezt a szép nótát, nem gondoltam, hogy egyszer magam is kipróbálom az „egyeset”! S pláne nem két napig, hanem kilencig. A zárkában a rendszabály ilyen volt: Elszedtek tőlem mindent, még a bakancsfűzőket, a nadrágszí-

jat is. Nehogy azokra felakasszam magam. És deszkapadon kellett aludni, szalmazsák és takaró nélkül.

Reggelente kieresztettek, mert menni kellett a gyakorlatra. Amikor letöltöttem a kilenc napot, elmagyarázták, hogy azért kaptam a büntetést, mert engedély nélkül nem lett volna szabad kihallgatásra mennem. Tehát megszegtem a szabályzatot! Csak az volt a bökkenő, hogy a szüleim még akkor sem kapták a segélyt!

•

A köznaponkénti kiképzésről, a gyakorlatokról már szóltam egy keveset. Még a vasárnapokról is megemlékezem.

Minden vasárnap a felsővisói templomba kellett mennünk a szentmisére. A laktanyában csak a szakácsok meg az őrség maradt. Felöltöttük az ünneplő, új ruhánkat, melyet csak vasárnap meg a kimenőre használhattunk, később pedig szabadságra, eltávozásra. Ezek is a regulához tartoztak.

Mosakodás, borotválkozás, ünneplőbe öltözés. Az udvaron a kürtös megfújta a trombitán a sorakozót. Gyorsan kint teremtünk és felsorakoztunk. Az ügyeletes tiszt végigmustrált bennünket, mindenki szépen, katonásan van-e felöltözve, majd elhangzott a vezényszó az indulásra. Előttünk ment az ügyeletes hadnagy úr kivont karddal. Meneteltünk. A trombitás útközben is fújta a „menetet”. Csak akkor hagyta abba, amikor megérkeztünk a templomhoz.

Megjegyzem még, hogy Felsővisón egy szép nagy templom állt. A mise után ugyanígy vonultunk vissza a laktanyába, trombitaszó mellett, katonásan, fegyelmezetten menetelve. A szentmise nem maradhatott el egy vasárnap sem!

Mise után volt az ebéd, délután pihenő, szabad, mehettünk a városba kimenőre, engedéllyel.

Horthy Miklós katonája vagyok

Áttestem hát az első alapkiképzésen. Megtapasztaltam azt is, milyen az, amikor az ember az „egyesben” ül. Meg azt is, hogy mik a katonai regula előírásai. Megtanultam síelni – és már bizonyos harci gyakorlatokat is. Következett a további tanulás. Az elmúlt hetekben az ügyességből kitűnt honvédek közül kiválasztották azokat, akik altiszti iskolába kerülhetnek. Én is közéjük tartoztam.

Ez így kezdődött: felsorakoztunk, vigyázzban álltunk és jött a százados úr szemrevételezni a katonákat. Végigmért bennünket, majd pihenjt vezényeltek, s ő újrakezdte a válogatást. Akire rámutatott, annak ki kellett lépnie a sorból. Ők lettek a kijelöltek a tisztes iskolába. Én is kiválasztott lettem. A százados úr vagy elfelejtette, hogy én már büntetve voltam, vagy úgy gondolta, hogy tulajdonképpen én nem is voltam bűnös. Amikor a többiek elvonultak, egymásra nézve csodálkozva látjuk, hogy mindannyian felvidékiek vagyunk. Mi ugyan csak néhány évig voltunk leventék, de felismerték, hogy rátermettebbek, ügyesebbek vagyunk a többieknél. Nemcsak az erdélyieknél, a ruszinoknál, de még az anyaországiaknál is. Tehát beváltunk.

Összeállították belőlünk a szakaszokat, és meg kellett mutatnunk, hogy igazi katonák, azaz „magyar honvédek” vagyunk! Nótázással kezdődött. Jó hangosan, ércesen és katonásan énekeltük:

*Horthy Miklós katonája vagyok,
az első katonája.
Masírozok a hadnagy úr szavára,
úgy gondolok az én violámra,
(mert)
Horthy Miklós katonája vagyok,
az első katonája!*

Már egy hónapja tartott az iskolázás...

Akkor történt a következő szerencsétlenség. Kimenő volt, vasárnap. Az egyik felvidéki barátunkat a szakaszvezető a városból elküldte a laktanyába, hogy hozzon neki a kofferjéből cigarettát. Amikor a koffert kinyitotta, látta, hogy abban kenyér is van. Vágott magának egy darabkát belőle. Ezt észrevette az egyik őrsvezető, egy köpedék! Beárulta a szakaszvezető úrnak, aki erre megverette a katonát a többiekkel. Ütniük-verniük kellett őt. A szakaszvezető úr meg figyelte, hogy alaposan ütlegelik-e.

A verés után a szakaszvezető kijelentette, hogy karácsonyig így fogják őt kínozni. A barátunk nagyon megijedt és elszomorodott...

Pár napra rá egy éjszaka lövést hallottunk. A büntetett, napon-ta vert katona a puská csövét a szájába tette, és vaktölténnyel bár, agyonlőtte magát. Szegény fiú! Pedig ő volt a legjobb tanuló a tiszt iskolában. Kérdezték a tisztek tőlünk, hogy ez miként történhetett meg. Mi lehetett az oka. De senki nem merte megmondani, hogy a szakaszvezető volt az okozója! Mert mi is rettegtünk tőle! Elhunyt barátunk egyedüli gyerek volt otthon a családban. Hát itt és így kellett meghalni – egy szelet kenyér miatt.

Katonai pompával temették el Felsővisón, mint „hősi halottat”. Díszszázad kísérte a koporsót a temetőbe. A sors iróniája, hogy én is a díszszázad tagja voltam. A temetésen jelen volt az édesapja, az édesanyja és a rokonai is.

Ilyen tragédiát idézett elő a vad fegyelem – elsősorban az altisztek önkényeskedése!

Március közepére elvégeztük a tiszt iskolát, melyen elméleti és harcászati oktatások folytak. Így lettünk „krumplivirágnak” nevezett egy- vagy kétcsillagos őrsvezetők és tizedesek. (A krumplivirágok kis csontszínű csillagocskák voltak.)

Ha valaki szakaszvezetői vagy őrmesteri rangot akart elérni, annak tovább kellett tanulnia, a „jutas-iskolát” is elvégeznie.

Én végül is nem lettem tiszt, mert egy tiszt kiválasztott magához tisztiszolganak, s ezt elvállaltam. Gondoltam, az könnyebb lesz, kevesebb gonddal-bajjal járó...

És belekerültünk a háborúba...

*Ma este indulunk a frontra,
búcsúzni jöttem, kis Kató.
Ne félj, vigyázunk mi magunkra,
velünk az Isten, kis Kató.
És ha elszólna egy égi behívó,
akkor se sírj,
légy örökre boldog, kis Kató...*

(II. világháborús dalrészlet)

Ez a dal már nem volt annyira vidám hangulatú, mint amelyeket otthon, a háborútól távol dalolni szoktunk. A katonák részére pedig egyenesen szívszorogató! Hiszen a háborúba, a frontra menni, ahol már a katonákra lőnek, nem volt igazán mindegy. Hiába a biztatás, a remény, hogy „ne félj, vigyázunk mi magunkra”, mindenki sejtette: bizony nem lesz olyan könnyű vigyázni magunkra. Ott lenni, ahol már robbannak a gránátok, bombák, és ropognak a „masingewerek”, ahogy apáink nevezték a géppuskát az első háborúban. E fegyverek nagyon sok katona halálát okozták már akkor is, hiszen a huszárokat rohamra vezényelték a géppuskákkal szemben... Hulltak a katonák meg a lovak is!

1944 tavaszán, amikor minket a frontra vezényeltek, már régen folytak a harcok. A magyar hadsereg túl volt az 1943. januári „doni katasztrófán”. Mi idehaza a laktanyában még nem tudtunk erről. Szigorúan titkolták. Csak otthon a családok vették észre, hogy egy-egy katonától nem jött többé levél... illetve inkább a „halványzöldszín tábori lap”, amelyre csak keveset, pár sort lehetett írni. Mindig azt, hogy jól vagyok, Oroszországban vagyok. Isten veletek!...

Sok feleség, szülő megőrizte ezeket a tábori lapokat. Sőt máig őrzik a gyermekek, unokák is mint utolsó emlékeket a később visz-

szatért, vagy soha vissza nem tért férjtől, fiútól, apukától, nagyapától...

(Megjegyzés: Péli János még nőtlen volt a háború idején. Az általa írt tábori lapokból sajnos nem maradt meg egy sem a nálunk lezajlott fronti események miatt. Így egy nála egy évvel idősebb barátjának tábori lapjaiból teszünk közzé emlékként néhányat. Ezeket feleségének, szüleinek írta, s a felesége minden egyes darabot megőrzött! E katona Hoksza Károly volt, Kistompa szülöttje és lakosa, aki egy évvel korábban került a frontra, majd hadifogságban sínylődött, de túlélte és hazakerült. Meghalt 1997. június 9-én, élt 76 évet. Szülőfalujában van eltemetve.

Az újságokból is csak annyit tudtunk meg, hogy Sztálingrádtól és a Don-kanyartól visszafelé folytak a harcok. Vagyis már az oroszok nyomultak előre és nem a németek. Néha egy-egy rövid hír láttott napvilágot a lapokban. Ezek szerint a „németek tervszerűen visszavonultak, és sündisznóállást foglaltak el”. Hogy ez mi volt a valóságban, itthon nem lehetett tudni. Egyre nagyobbak voltak a veszteségeik, s velük együtt a szövetséges magyar hadseregnek és a további szövetségesnek is.

Kellett tehát az „utánpótlás” a veszteségek helyére, így az újonnan kiképzett katonákat is bevetették a háborúba.)

...1944 március vége felé jártunk. Éppen befejeztük a tisztes iskolát. Mozcósított a mi 12. hegyivadász zászlóaljunk is. Bevonultak hozzánk az ide tartozó póttartalékosok. Voltak közöttük anyaországiak, erdélyi székelyek és románok is. A románoktól el is tetvesedtünk.

Én a harmadik századba kerültem. Mindenki új ruhát kapott. És jött a parancs, hogy indulunk a román határra, ott leszünk majd készenlétben, hadiállásban. Tehát dél felé megyünk, Erdély derekába. A megadott irányban volt egy laktanya a román határnál. Oda kellett mennünk. Ez a hely a mi városunktól olyan 80 kilométerre lehetett. A „rövid utat” gyalogosan tettük meg, hátunkon a teljes hadifölszereléssel. Még meg sem pihentünk, az új állomáshelyen, egyetlen éjszakát töltöttünk ott, s már jött a pa-

Magyarország kitartása és áldozatkészsége
teszi győzelmissé fegyvereinket!

Hivatalos feljegyzések:

ELLENŐRIZVE

Tábori posta szám D-354

[Handwritten signature]

A feladó

neve: Hokosa Károly

rendfokozata: honv.

A tábori posta száma: D-354

Ára: 1 fillér.

TÁBORI POSTAI LEVELEZŐLAP.

Cím: T.

Hokosa Károlyné
úrnőnek.

Kistompa
Hont megye.

M. kir. állami nyomda. Budapest.

tudok, mint talánszón
csökkollak benneteket
és az egész rokonságot
a messze távolból
forrón szerető fejezől
Károlyi.

LEVELEZŐLAP

Ára 18 fillér.

[Handwritten signature]

Hokosa Károlyné
úrnőnek.

Feladó: Hokosa Károly honv.
23/II. 24. 6. sz. Károlyi.

Kistompa
Hont m.

M. kir. állami nyomda. Budapest. 1943.

rancs, hogy vissza a saját laktanyánkba, Felsővisóra. Hát visszameneteltünk...

Majd ott az újabb parancs: Irány az orosz front!

Bevagonoztak bennünket egy vonatszerelvénybe; vonattal mentünk a határ széléig, ameddig a vasút ki volt javítva. Már nem is tudom, Havasalja vagy Kőrösmező volt az utolsó állomás, ameddig vonattal mentünk, s itt kivagonoztunk.

Innen már gyalog meneteltünk tovább. Vittük a sílécceinket is, mert e hegyek még tele voltak hóval. Felcsatoltuk a sítalpakat és irány a TATÁR-HÁGÓ! S közben nagy pelyhekben hullt a hó...

Amikor felértünk a hegy tetejére, egy 12 méter magas fake-resztet pillantottunk meg. Az mondták nekünk, ez jelölte a határt a Tatár-hágón Magyarország és Lengyelország között. Mindenki odarohant a kereszthez, s megölelte, megcsókolta. Sokan ráírták a nevüket is. Így búcsúztak, búcsúztunk el a hazától, Magyarországtól...

A régi aláírások láttán az járt az eszemben, hogy a régi béke-időkben az ide kiránduló turisták írták föl a keresztre neveiket, akkor, amikor még békésen magasodott fölöttünk – és ők békésen néztek le a lejtőkön mindkét irányban, Magyarország és Lengyelország felé. Bezzeg az első világháború idején, és a mostaniban is, hányan mentek itt el azzal a félelemmel szívükben, hogy vajon visszajönnek-e valamikor?...

Viszontlátásra, szép hazám...

*Kimegyek a doberdói nagy hegyre,
föltekintek a csillagos nagy égre.
Csillagos ég, merre van magyar hazám,
merre sirat engem az édesanyám?*

(Katonanóta az I. világháborúról)

Előszedtem kis ceruzámat, és én is ráírtam nevemet a keresztre. Nem tintaceruzával, talán így tovább fog ellenállni az idők viharainak...

S közben a fenti katonanóta járt az eszemben, amelyet apáink énekeltek az első háborúban, majd utána itthon, s mi gyerekek hallgattuk. És nem tudtuk elképzelni, miért peregnék a könnyeik nótázgatás közben. Most kezdtem megérezni, mit is jelent elhagyni a hazát? Vajon társaimmal visszajutunk-e még valamikor a Kárpátok koszorújának ölébe? Meg ez a nótafoszlány is eszembe jutott:

*„„„Jó fiaim, én is elmegyek,
csak az Isten tudja,
ki jön vissza veletek...”*

Tehát, búcsúzni kellett a hazától. Mégpedig arrafelé indulva, ahol már lőnek az emberre! Minek is megyünk oda? Mi keresnivalónk van ott, ahol már nem a mi földünket védjük! És hát harcolni ott, a Kárpátoktól északra, ahol a nép csak ebben a háborúban már harmadszor szenved! 1939-ben a németek nyugatról, az oroszok keletről támadták meg Lengyelországot, majd 1941-ben a németek az addigi baráti Szovjetuniót rohanták le. Most pedig az oroszok támadnak s hátrálnak a németek – s újra a nép szenved! Miért és kiért megyünk mi oda szenvedni és meghalni?...

Gondolataimból az ébresztett föl, hogy elénkbe jöttek az itt álmázó aknarakó hegyivadászok. Elmondták, hogy a határ vona-

la végig alá van aknázva – a partizánok meg az oroszok ellen. Vagyis, itt már partizánok is lőhetnek ránk, meg az oroszok sem lehetnek valami messzire! Megmagyarázták, hogy bizonyos utak ki vannak hagyva az aknamezőből, azokon vezetik át a magyar és német katonákat. Arra fogunk átmenni, de csak az ő kíséretükben.

Átkelve a Tatár-hágón, átmenve az aknazáron, már Lengyelország területén voltunk. A Kárpátok északi lejtőin már síléceken ereszkedtünk lefelé.

Az első település, ahová beérkeztünk, VOROCHTA volt. Ez egy olyan szép kis hegyi városka. Békeidőben itt a síelőket turista-telepek és turistaszállodák várták. De hol volt már akkor a béke!? A mi csapatainknak ebben a városkában volt az első megállójuk, az éjszakai pihenés. Én nem pihenhettem, mert őrségbe osztottak be. Olyan helyre, ahonnan be lehetett látni alattunk az egész terepet. Hárman voltunk egy őrhelyen. Két katona és egy civil, aki ismerte a terepet; idevalósi lengyel volt. Nem pihenhattunk, mert éberem figyelni kellett, nehogy a partizánok megtámadjanak bennünket!

1944 húsvétján éppen a mi rajunk volt őrségben. Az ebédünk mákos gömböce volt. Ezt soha nem felejttem el! A többi katona a házaknál és pajtáiban lett elszállásolva. Három napig voltunk ott, amikor jött a parancs, hogy megyünk tovább. El is indultunk...

Aztán beértünk egy városba, DELATINBA. Ez a város bizony eléggé romos volt. Itt már ránk köszöntek a harcok nyomai! De meneteltünk tovább... Elöl ment az első század, utána a második. A miénk volt a harmadik század. Elértünk egy nagy falut. Ennek a neve BEREZERONYIZSNI volt, szép házakkal, házsorokkal, az utak is kiépítve a hegyek felé. Békében ez is síparadicsom lehetett. Már készültünk elhagyni a falut, az első két század át is vonult rajta, de a mi századunknak a fele még a faluban menetelt. Egyszerre csak Állj!-t parancsoltak. És hogy tüzelőállásba helyezkedni! Előttünk a partizánok megtámadták az első századot, sok lett a halott, a sebesült. Egész éjjel a tüzelőállásban maradtunk.

Hajnaltól kaptuk a parancsot, hogy össze kell szedni a civileket. Nem tudjuk, kik a partizánok, mindenkit ki kell ráncigálni,

akik az ágyban vannak. Körülbelül 170 férfit szedtünk össze. Lehet, hogy ezek nem is voltak mind a partizánokhoz tartozók, de azoknak tekintették őket. Nekünk pedig a parancsot teljesíteni kellett. Egyszeriben nagy kiabálás, sírás támadt. Az asszonyok meleg ruhákkal szaladtak a férfiak után, akiknek idejük sem maradt rendesen felöltözködni. Elhajtották az embereket. Át kellett adni őket a németeknek. Hogy mi lett a sorsuk, azt mi már soha nem tudtuk meg.

Innentől tovább már nem a főúton haladtunk, hanem hegyről hegyre, hogy ne legyünk célpontja a partizánoknak. De így is többször megtámadtak bennünket. Olyat is csináltak, hogy elfogtak 15 emberünket. Levetkőztették őket, elvették a katonaruhájukat – és őket ingben-gatyában küldték vissza a századhoz. Kellott nekik a magyar katonaruha, hogy abba beöltözve a közelünkbe férközhessenek, és majd így támadhassanak. Nem lőtték agyon a magyar katonákat, hanem visszaküldték élve. Tudták ők jól, hogy mi nem önként harcolunk ellenük!

Amikor kicsit lecsendesült a helyzet, mi tovább vonultunk kelet felé...

Lejutottunk a Lengyel-Kárpátokból a síkságra. Majd megközelítettük a Prut folyót. Ez olyan 70-80 méter széles, de nagyon sebes folyó volt. És át kellett kelnünk rajta. Ezt így csináltuk: A századparancsnokunk leszállt a lováról. 25 ember köréje állt és beléptek a vízbe. Mind egymásba voltak karolva, hogy a sebes víz el ne sodorja őket. Így keltünk át a folyón mind, ilyen csoportokban. A málhás lovainkat el-elsodorta a víz. A lovakra rá voltak szíjazva a golyószórók meg a lőszer is. Amikor egy-egy lovat elsodort a víz, és vitte vagy 15 lépést, a ló felállt, ha sikerült felállnia. Akkor ment tovább. Majd újra elsodorta, ledöntötte és újra felállt, ha bírt. Megszenvetünk mi is, meg a lovak is! Amikor egy-egy ló a túlsó parthoz ért, mi, akik már kint voltunk a vízből, húzogattuk ki a lovakat. Átértünk hát csuromvizesen! Nem volt rajtunk száraz még az alsónemű sem. Ennek dacára azonnal harci alakzatba kellett fejlőd-nünk, mert szembetaláltuk magunkat az oroszokkal! Ekkor még mi voltunk túlerőben. El is fogtunk 5 orosz katonát. Ezeket hátra

vitték. De előbb a szanitéceink az ő sebesültjeiket is ellátták, meg a mieinket is, úgy küldték hátra őket.

A Prut folyó másik partján, ahová átjutottunk, egy mozdony állt az állomáson. Bár erős tűz alá vettük, a katonáknak sikerült kimenekülniük belőle.

Aztán le kellett ásnunk magunkat. Erősítettük a vonalat, hogy ha támadnak az oroszok, vissza tudjuk őket verni. De ez már nem sikerült! Egész nap esett az eső, csuromvizesek voltunk a folyón való átkelés óta, s az oroszok túlerőbe kerültek, utánpótlást is kapva. Így hát ők támadtak bennünket. És megjelentek, feltűntek a tankjaik is. Ezekkel szemben a mi kézi fegyvereink már kevésnek bizonyultak. Parancsot kaptunk a visszavonulásra, ám közben a sok esőtől a Prut is megáradt. Még nagyobb lett a sodrása, meg a vízmagassága is, ezért az átkelés most még veszélyesebbnek látszott.

Már kezdtem azon gondolkodni, ne húzzam-e meg magamat egy padláson? Nem lenne-e jobb, mint újra nekimenni a most még veszélyesebb víznek? Végül úgy döntöttem, hogy mégis visszamegyek a többivel. Ha egymásba kapaszkodunk, talán mégis biztonságosabb az átkelés, mintha egyedül maradok s később kísérek meg átjutni. S a víz is egyre áradt, mert szakadatlanul esett. Meg arra sem volt kilátás, hogy erősítést kapunk és visszaverjük az oroszokat. Hát nekivágtunk! Már olyan magas volt a vízállás, hogy fel kellett tartanunk a fejünket, a szánkba ne menjen a víz, meg lélegezni is tudjunk.

Sikerült elérni a túlpartot. De amikor ki akartam mászni a mederből, visszaestem a vízbe, ugyanis a hátizsákom is tele volt vízzel és visszarántott. Újra próbálkoztam. Félig kiemelkedtem a vízből s kicsit vártam, hogy a víz kicsurogjon a hátizsákomból meg a ruhámból. Valamivel könnyebb lettem, és sikerült kijutnom a partra. Katonatársaim is így cselekedtek.

Elindultunk hát visszafelé...

Nem volt kellemes vizes ruhában menekülni. Meg kellett tennünk olyan 25 kilométert gyalog! A szakaszból két rajt hátrahagytunk, hogy tartóztassák fel az oroszokat addig, amíg mi előbbre juthatunk. Ebben a rajban volt a viski barátom, Bartal Karcsi is. Ne-

künk később az lett volna a feladatunk, hogy egy kijelölt ponton felállítsuk a harcvonalat. De a hátrálás során a mi rajunkat visszahagyták egy faluban. Az lett volna a dolgunk, hogy másnap szedjük össze a csellegőket, akik majd itt-ott előbukkannak.

Hát bementünk a számunkra kijelölt házba, éjszakázni. Bent megraktuk a tüzet a falazott tűzhelyen, és egész éjjel szárítottuk a ruháinkat. Másnap pedig ballagtunk a századunk után, mert csellegőkkel nem találkoztunk.

A szakaszunk két raja, akiket a Prut folyó túlsó partján hagytunk, hogy tartsák fel az oroszokat, már úgysem tudtak volna átjönni az egyre áradó vízen. Mivel más lehetőségük nem volt, önként átmentek az oroszokhoz. Egy Garami nevű szakaszvezető volt a parancsnokuk. Róla tudtuk már korábban is, hogy kommunista érzelmű. Így az ő vezetésével megadták magukat és átálltak az oroszokhoz.

Mi meg gyorsan kiépítettük a vonalat, hogy feltartóztassuk az oroszokat, ha megtámadnak. Majd parancsot kaptunk a visszavonulásra. De nem vonulásra, hanem rejtőzködve a dombok, hegyek, bokrok között. Elvégre mi ezt tanultuk mint hegyivadászok. Csak hát az előrelopakodást, nem pedig a hátrálást. Hát a terep nem volt könnyű! Sziklákon, hegyeken kellett átmásznunk. Egymás kezét fogtuk, elkerülve a sérüléseket, ráadásul a hegy, amelyiken át kellett jutnunk, be volt kerítve az oroszok által.

Később kissé hátrább kiépítettünk egy harcvonalat, amikor az oroszok sokáig nem támadtak bennünket. A golyószórósaink bunkert is csináltak maguknak. A tetejére mintegy 20 centi vastag fákat raktak, és földdel is betakarták. Két kilövőállást hagytak rajta, hogy két irányba tudjanak belőle tüzelni. Azt hittük, itt talán megmaradhatunk egy-két napig.

De alig hogy elkészültek a bunkerek, megindult az orosz támadás. Mivel jól kiépített fedezékben voltunk, sikerült visszaverni az oroszokat, vagyis offenzívájuk első hullámát. De újra támadásba lendültek. Erősen lőtték a golyószórósaink bunkerét. A golyózápor közepette beugrott a bunkerba Tóth Jóska felsőtúri barátom. Az

egyik nyíláson lőttek a golyószóróval, ő meg ki akart nézni a másikra, megfigyelni, honnan támadnak az oroszok, melyik irányból. Ő szanitéc volt, a sebesültek egyik ellátója. Hát amikor kikémlelt a lőrésen, fejlődést kapott. Azonnal meghalt szegény! A másik szanitéc, aki mellette volt a bunkerban, elmondta, hogy a szívébe is kapott egy golyót. Nem lehetett megmenteni. Megsírattam őt, elment hát egy földim, jó barátom, akivel együtt vonultunk be, elindulva az ipolysági állomásra... Isten nyugosztalja szegényt!

Amikor megszűnt a csata, jött a parancs a visszavonulásra, mert látták, hogy az oroszok túlerőben vannak. A rajparancsnokunk, a tizedes meg én parancsot kaptunk, hogy menjünk előre megnézni a helyet, ahol csoportosulni akartunk, mielőtt oda egyenként visszahúzódnánk. A többiek addig tartották a vonalat. Vagyis, visszavisszalőttek az oroszokra. A főút mentén akartunk együtt menni. De a tizedes szólt nekem, hogy menjek kissé távolabb, mert ott közel vannak a golyószóróink állásai. Még egy katona is jött velem. Mondom neki, hogy ügyesen szedjen föl mindent, és menjünk vissza a főút felé. A felszereléshez egy kétkézes fűrész is tartozott. Ezt azért hordtuk magunkkal, ha valahol leálltunk, ezzel kivágunk egy-két fát, hogy jobb kilövőállásunk legyen. A társam a fűrészhez összehúzta a két rövid nyéllel és összekötve a nyakába akasztotta. Mentünk a főút irányába, kissé távolabb egymástól. Én mentem elől, a társam követett. Ahogy haladtunk fölfelé, a ritkuló fák és bokrok között az oroszok megláttak bennünket. Tudták, hogy a többieknek is itt kell a közelünkben lenniük, hát ránk zúdítottak egy katyusasorozatot. Füttyültek körülöttünk a lövedékek. Én rögtön hasravágtam magam, egy kis, mintegy 30 centis domboeska mögött. De ez nem volt biztonságos. Gyorsan cselekednem kellett. Fölugrottam, és szaladtam lefelé a hegyoldalon, remélve, csak talállok valamilyen mélyebb gödört. Szerencsémre egy olyan másfél méteres lövészgödörre leltem, abba beleugrottam. De már akkorra jött is a második katyusasorozat. Főleg miránk, kettőnkre irányították a tüzelést. Utána csend lett... Én tovább lapultam a gödörben, várva, nem lőnek-e újra. De nem lőttek. Egyszer csak hozzám kúszott a hadapród őrmesterünk, és szólt, hogy jöjjen ki a gödör-

ből. S hozzátette: a társam, aki utánam jött, meghalt. Elindultam feléje, és láttam, hogy valóban halott. A halántékán érte a szilánk. Még a fűrész is a nyakában volt. Lehet, hogy a fűrész miatt nem tudta magát hasra vetni. Ilyen helyzetben gyorsan kell cselekedni. Szegény bajtársam, fiatalon kellett végezned. Sajnálkoztam felette... Isten nyugosztalja!...

Már kezdett sötétedni, és vonultunk hátrafelé. Ez így ment mindig, ha az oroszok bekerítettek. Kaptuk rendre a parancsot, hol foglaljuk el az újabb tüzelőállást: védeni a vonalat, amíg csapatunk többi tagja vonul visszafelé. Aztán futni utánuk, de rejtőzve! Bizony, néha éjszaka idején is le kellett gyalogolnunk 20-30 kilométert – hegyi terepen.

Muszka földön lassan jár a posta

Az egyik helyen igen sokáig tartottuk a vonalat. Vagy itt éppen nem támadtak az oroszok? Nem tudom, mi lehetett az oka, de aránylag csend volt. El is merengtem olykor. Ismét a civil életem jutott az eszembe. Amikor otthon még ezt a katonadalt énekelgettük:

*Muszka földön lassan jár a posta,
alig várják már a válaszom.
Megkérem a rádióstól szépen,
hogy közvetítsék kívánságdalom:
Sokkal jobban szeretlek, mint máskor,
minden percben rád gondolok százszor,
valahol Oroszországban...*

Hát a posta bizony lassan járt... De most, amikor a harc kissé elcsendesedett, volt módunk tábori lapokat írni haza, meg válaszok is érkeztek olykor. Csak hát a nóta már nem volt érvényes! Mi már

nem muszka földön jártunk, hanem Galíciában – Lengyelországban. Hál’ istennek én nem kerültem bele a korábbi, Dnyeszer menti és Dnyeper menti háborúba, se a Don-kanyarba. De a háború itt is háború volt!

A visszavonulás, a menekülés közepette bizony érvényüket vesztették a korábbi győzelmes csaták dalai. A posta, igaz, lassan járt, de nem volt már idő arra, hogy a rádiósok kívánságdalokat küldözgessenek a frontról haza, és otthonról a frontra. Itt már csak veszteségek voltak, meg halottak, sebesültek...

Én csak a szüleimnek, testvéreimnek írogattam, s a rózsaszínű tábori lapok is tőlük érkeztek. Amint már az elbeszélésem elején is említettem, nekem még nem volt otthon választottam, akinek írhattam volna, akitől lapot kaphattam volna. Néztük az eget nappal is, éjjel is. Vártuk, mikor indul az oroszok újabb támadása. Vagy kisebb csatározása.

Az egyik napon egy kisebb orosz csapat igyekezett áttörni a vonalunkat, de azt visszavertük. A vonalaink előtt le voltak rakva az aknák. Én ezt nem tudtam. Szolgálatban álldogáltam egyedül. Szép napos idő volt. El kellett mennem féldolgomra, de én nem a vonal mögé, hanem eléje mentem, odébb, ahol olyan bokros hely volt. Gondoltam, itt nem vesznek észre az oroszok, védett helyen vagyok. Tolom le a nadrágomat, de mintha valaki súgta volna, hogy nézzek hátra. Hátranéztem. Akkor láttam, ráültem volna egy aknára. Nagyon gyorsan rántottam föl a nadrágomat és iszkoltam onnan hátra. Utána kezdtem gondolkodni: ha nem jön a sugallat, hogy nézzek hátra, már a másvilágon lennék. Biztosan az őrangyalom vigyázott rám, és megsúgta, hogy bajban vagyok. Hát ilyen veszélyek leskelődnek lépten-nyomon a katonára a háborúban!

Ismét a bajtársam jutott eszembe, aki nemrégiben a közelemben meghalt, fűrésszel a nyakában. Vele ugyan nem voltunk földiek, sem gyermekkori barátok; Felsővisón, a laktanyában lettünk igaz bajtársak. Együtt szenvedtünk, verejtékeztünk a kiképzések alatt, és százszorosan a háborúban. S egy pillanat elég volt, hogy kilépjen életemből... Siratlak azóta is, kedves bajtársam! Te már nem térsz vissza a nagy kereszten, a Tatár-hágón túlra, a határ in-

nenső oldalára...Lehet, hogy én sem! – gondoltam akkor. Hány katonának kellett ilyen fiatalon meghalnia. Pedig élni szerettek volna! Isten nyugosztalja mindnyájukat! Tudom, mára már jeltelen a sírjuk. Ha akkor tűzött is valaki egy-egy nyírfa keresztet hamvaik fölé, mára elkorhadtak...

Úgy látszik, az oroszok mozgolódni kezdtek, mert jött a parancs, hogy hátrább kell húzódnunk. Hát visszavonultunk néhány kilométert. Ahol megálltunk, alkalmatlan volt a terep. Nem tudtuk rendesen kimélyíteni a lövészgödöröket. A géppuskásainknak sikerült, de nekünk nem. Én a géppuskásoktól olyan tíz méterre lehettem. Nem elég mély gödörben. Köztük és köztem még egy katona volt lőállásban, leásva magát. Éjnek idején jött az oroszok támadása. Előttünk mintegy száz méterre kigyulladt egy ház. Erősen lőtük az oroszokat...

És akkor a sötétben, a hátunk mögött megállt felettünk négy orosz katona. Nem tudták kivenni, hogy oroszok vagy magyarok vagyunk-e. Odaszóltak:

– Sto, nasi?

Ekkor a géppuskásaink és a közelemben lévő társam feljűk közeledtek és rálőttek a négy oroszra. De űk is ügyesek voltak. Géppisztolyaikkal tüzelni kezdtek a mieinkre, és agyonlőttek öt magyar katonát. Én kissé távolabb voltam tőlük, így sikerült elfutnom. Igyekeztem minél messzebbre jutni, mert láttam, hogy már a nyakunkon vannak az oroszok. Sikerült egy fiatal akácoshba érnem, de nem találtam ott a mieink közül senkit. Nem tudtam, hová húzódhattak vissza. Mert ugye az oroszok odébb már a hátunk mögött voltak. Futottam hát tovább hátrafelé. Szembe jött velem a szakaszvezető, hozta a lőszert a vonalba. Hívott, menjek vele előre, azaz nekem visszafelé. De én nem mentem, tudtam, hogy ott már oroszok vannak.

Úgy döntöttem hát, hogy megyek tovább, hátrafelé, és bemegegyek a törzshöz, a századparancsnokhoz. Még azt is latolgattam, hogy átlövöm az arcomat, és akkor mint sebesült elhagyhatom a frontot. Vagyis, a poklot! Már hozzá is nyomtam a puska csövét az arcomhoz, de mégsem mertem megtenni. Hiszen így is mi lesz ve-

lem? Otthagytam a vonalat! Talán agyonlőnek, vagy kikötnek! De végül is mindkettőt megúsztam!

Amikor meglátott a százados, igaz, rendesen lehordott! S döntött is rögtön: ma nem kapok enni, és két csapatsendőrről visszakísér a vonalba. Hát ez még tűrhető büntetés volt, már ami az első részét illeti. A második viszont veszélyesebb! Visszakísértek. A bajtársak nem is tudták, hogy én közben merre jártam. Szerencsére már nyugalom volt, visszaverték az oroszokat. Csak hát a katonatársam meg a négy géppuskás meghalt...

Én meg megmaradtam. Megúsztam a napi koplalással, amit a századparancsnok kiszabott rám.

Viszontlátásra, hadnagy úr...

*Viszontlátásra, hadnagy úr,
én csak azt kérem,
künn a harctéren
néha gondoljon majd rám...
(Foszlány egy katonanótából)*

Persze, ezt a nótát nem rólam írták! Nem is lány küldte a frontra, mint a nótában van. De azért bizonyos változást hozott az én életembe is.

Ismét hátrább kellett vonulnunk és ott újabb lövészposztokat kiépíteni, illetve egy erősebb vonalat. Azt remélték a parancsnokaink, hogy ott végre megállítjuk az oroszokat! A parancs szerint gyorsan létre is hoztuk az új védelmi vonalat.

Ekkor érkezett hozzánk egy főhadnagy a tisztilegényével, mivel őket is az első vonalba helyezték. A védelmi vonalban mi kissé hátrább tartózkodtunk, előttünk helyezkedett el az első és a második század. A főhadnagy urat is közéjük vezényelték. Nemsokára orosz

repülőtámadás érte őket. A főhadnagy úr tisztilégénye halálos találatot kapott: a nála lévő két nyeles kézigránát is felrobbant. Úgy összeszaggatták szegényt, hogy nem lehetett ráismerni...

A főhadnagyot Palástinak hívták, ismertük egymást már a lakatanyából, a boldog békeidőkből. Tisztilégénye elvesztése után a századparancsnoktól másik katonát kért, mert ugye a tisztnek dukált, hogy legyen tisztiszolgája! A százados úr szólt az őrmesterünknek, hogy keressen egy új tisztilégényt a főhadnagy úrnak. Rám esett a választása, mivel jó ismerőse voltam. Az őrmester úr családja Vácon lakott, onnan helyezték Felsővisóra, s ott volt már akkor is, amikor mi bevonultunk. A közelebbi kapcsolatunk akkor kezdődött. Ekkor jöttünk haza szabadságra, mi, Hont megyeiek. Az őrmester úr küldött tőlünk haza egy hízódisznót. Persze, levágva és feldarabolva. Mi szívesen elhoztuk. Útközben leadtuk Vácon a feleségének. Ezt a segítségünket nem felejtette el. Hozzám jött hát és kérdezi tőlem:

– Jani, nem akarnál-e elmenni Palásti László főhadnagy úrhoz tisztilégénynek?

Rövid gondolkodás után ráfeleltem, hogy elmegyek! Feltételeztem, talán könnyebb lesz ez a szolgálat, mint a vonalban, az oroszokkal szemben a lőállásban lenni. Jelentkeztem hát nála, és ő fogadott. Két nap múlva meg kellett jelennie a századparancsnoknál, aki a törzskarhoz irányította őt. Ott egy alezredes volt a parancsnok. Két hetet töltöttünk ott. Akkor kapta a főhadnagy úr a parancsot, hogy Sztaniszlóba kell mennie a németekhez, hadászati iskolázásra. Én meg ugye mentem vele. Elég sok magyar tiszt lett odahelyezve, amint azt megtapasztaltam. A feladat az volt, hogy tanulják meg, sajátítsák el a német harcászatot. Három hétig maradtunk e szép, nagy városban.

Az én feladatom az volt, hogy korán reggel előkészítsem a főhadnagy úr ruháit. Felöltözött és elment. Csak este jött haza a szálalásunkra. Német konyhán étkeztünk. A német szakácsok mindent pontosan kiadtak. A krumplit héjában főzték, úgy adták a főzelékhez, mert hogy így táplálóbb, a héja alatt van a vitamin. Gyümölcsízt és vaját is adtak. Ezt pontosan, mérlegen mérték. Tehát nem le-

hetett se több, se kevesebb. Reggel tea volt – benne rummal. Tehát a rumot sem emelhette el senki. A németeknél nagy volt a rend és a pontosság!

Egyszer azt mondja nekem a főhadnagym:

- János! Elmész a német zászlóalj raktárába élelmet vételezni.
- Papírra írta le, milyen élelmet kell beszereznem.

Igen ám, de Sztaniszlótól a raktár 70-80 kilométerre volt. Ezt az utat kell megtennem oda-vissza. De hogyan? A főhadnagy úr elmagyarázta: elindulok gyalog, és ha jön egy német autó, állítsam le, és kéredzkedjem rá föl... Azon gondolkodtam, hogy miként magyarázom meg nekik, hová akarok menni. Mivel én nem tudok németül. Hátizsákkal a hátamon ballagtam az úton. Rövidesen jött egy német terepjáró, fölemeltem a kezem, és az autó megállt. Most meg kellett magyaráznom nekik a célokat. Mondtam, ahogy tudtam:

- Produkt pre offizér. Én, ordinanc...

Erre azt mondták: Hoch! Ezt már tudtam, hogy azt jelenti: Föl! Így aztán ügyesen elértem a célokat. Megköszöntem nekik, már ahogy tudtam, ők meg mentek tovább.

Bementem a raktárba, odaadtam a főhadnagy úr papírját, amelyre fel volt írva minden. Miután kiadták az árut, a teli hátizsákkal kimentem a főútra. Visszafelé is sikerült leállítanom egy német terepjárót, és estére újra Sztaniszlóban voltam.

Mi egy lengyel családnál voltunk elszállásolva. Nagyon jók voltak hozzánk a civilek. Az asszonyka mindig mondta, ha ki kell valamit mosni, adjam oda neki. A szlovák nyelv sokban hasonlított a lengyelhez. Így a szlováknyelv-tudásommal egészen jól megértettük egymást.

Csak egy nap a világ...

Gyorsan elszaladt a három hét. Befejeződött a tisztek harcászati iskolázása. A németek nagy ünnepélyt rendeztek a résztvevő tisztek számára. A főhadnagyomnak reggel szépen kikészítettem a ruháját, a csizmáit is kifényesítettem. Fölöltözött és indult. És kiadta az utasítást:

– János! Éjjel 12 órára gyere értem.

Én meg sem vártam az éjfélt. Már estefelé lementem a mulatozás helyére. Az ünnepély egy nagy úri kastélyban zajlott. Délután a tiszteknek színészek és színésznők adtak műsort. Utána egész éjjel, reggelig mulattak. Nagy volt a sürgés-forgás! Amikor este odalopódtam, láttam, hogy köztük van az én tisztem is. Nagyban szórazkodott a német tisztekkel, tehette, hiszen perfekt beszélt németül. A németek nagyon megszerették, mert ő készítette el a harcászati terveket az iskolázáson.

A kastélyban rengeteg ital volt: mindenki elé egész üveggel tettek, abból, amelyet éppen a vendég kért. Némelyikük már ugyancsak részeg volt. Német fegyveres őrség vigyázott a rendre. Ha valaki annyira mámoros lett, hogy lövöldözni kezdett, az őrség elvezette az illetőt. Egy terepjáró autó állt készenlétben, és azzal a szálásra vitték a „magából kikeltet”.

Én egy kicsit beljebb merészkedtem a kastélyterembe. Szerettem volna kapni egy kis itókát, ha már ott vagyok és bámulom őket, ahogy mulatnak. Magyar katonák is voltak a felszolgálók között. Egyikük odalépett hozzám, kezembe nyomott egy félliteres vodkát, és azt mondta:

– Nesze, haver! Ezt idd meg!

Az üveg félig volt pálinkával. Hát ez egészen jól sikerült! Ő vitte tovább az üres üvegeket, én meg kimentem az ajtó mellé, és megittam a pálinkát. Utána már egészen jól éreztem magam. Nemsokára újra bemerészkedtem. Jött velem szembe egy bunkó magyar tiszt, és mellen ütött. Mondani már nem tudott semmit,

annyira részeg volt. Szerencsére a jelenetet észrevette a főhadnagyom is. Odajött gyorsan és figyelmeztetett: Vigyázzak nagyon, mert ezek már mind tökrészek. Még valamelyik úgy meg talál ütni, hogy baj lehet belőle. Odébbálltam, de azért csak a söntés közelében tartózkodtam. Láttam, hogy bent minden tisztnek egy üveg pálinka van a kezében.

Ahogy ott bámultam, egy másik magyar főhadnagy jött felém. Kezében egy üveg pálinka:

– Nesze, fiam, ezt idd meg! – és kezembe nyomta az üveget. Hát ilyenek az emberek, a tiszturak is. Ez mennyivel jobb szívű volt, mint az előbbi.

Utána kijött a gazdám, a főhadnagy úr is:

– János! Az egyik tiszt barátom kivitt két üveg pálinkát az udvarra és a fal mellé tette. Keresd meg és dugd el!

Mentem ki rögvest, meg is találtam a két üveg pálinkát. Így már volt három üveggel. Elrejtettem őket a parkban egy bokorba.

Éjfél körül jött az én főhadnagyom, és mondta, hogy megyünk haza. Én erre elmentem a három üveg pálinkáért és elindultunk a szállásunkra. Fél útig vezetnem kellett a gazdát, annyira be volt szedve. Majd szólt, hogy elengedhetem: a levegőn kicsit magához tért. Bementünk a szobánkba. Az ágya mellett állt egy nagy gömbölyű toalett-tükör. Belenézhetett volna, hogy lássa, mint néz ki, de nemigen látott már akkor. Hát szépen leültettem az ágyára és levetkőztettem. Még akkor is azt mondta:

– János, töltsél egy féldecit, de te is igyál.

Megittuk és ezzel lefeküdtünk. Egy ideig azon tűnődtem, milyen furcsa is ez a háborús világ? Vannak, akik megsebesülnek, nélkülöznek, szenvednek – és meghalnak. És vannak, akiknek módjuk van mulatni, dorbézolni! De lehet, hogy ezt azért teszik, mert arra gondolnak:

Csak egy nap a világ!

Csak egyetlenegy perc az életünk...

Ki tudja, mi vár ránk,

Ki tudja, holnap mire ébredünk!?!...

*Ma nevet rám az ég,
ma csókra hív a szád, a két karod,
ma még minden a miénk,
mit bánom én a fájó holnapot...*

Hát így volt valahogy! Talán ők is azt gondolták, ez a kirúgás a hámból volt részükre az utolsó! Mert a harctéren „csak egyetlen perc az életünk!” S ha oda visszavezénylik őket, ott bizony csak egy robbanás – és kialszik egy, tíz, száz emberélet!...

Megnyerjük-e a háborút?...

Reggel elbúcsúztunk a ház gazdájától meg a feleségétől. Nagyon rendes család volt! Még egyszer megköszöntünk mindent. A főhadnagy úr németül, én meg szlovákul. Megértették így is, úgy is! Ők is örültek, hogy addig nyugodtan voltak, amíg náluk voltunk. Meg hát adtunk is nekik a konzervekből és egyebekből.

Indultunk vissza a századunkhoz.

Amikor odaértünk, bementünk a bunkerba. A századparancsnokunk maga mellé ültetett és kicsit elbeszélgettünk.

Mondja nekem a főhadnagyom:

– János, ha megnyerjük a háborút, és bemegyünk Budapestre, már századosi rangom lesz. És én fogom neked aláírni a szabadságos levelet! – De azért hozzátette: – János, mi a véleményed? Megnyerjük mi ezt a háborút, vagy elveszítjük?

Erre én azt feleltem neki:

– Főhadnagy úr, mi ezt a háborút régen elveszítettük! Hol voltak már a németek? Csupán húsz kilométerre Moszkvától. Már lőtték is Moszkvát. Meg Sztálingrád elfoglalásában is biztosak voltak. Most meg csak az állandó visszavonulás! Ide szorítottak bennünket a Kárpátokhoz. És nem tudjuk feltartóztatni őket.

Erre még ő megjegyezte:

– A háborút biztosan meg fogjuk nyerni!

Nyilván a csodafegyverben bízott, mint a németek közül is néhányan, de egyre kevesebben.

Így erre csak azt feleltem:

– Majd meglátjuk...

Ezzel be is fejeztük a beszélgetést...

A főhadnagy úrnak mindenképpen hasznára vált a német átképzés. Elismerték a szaktudását, meg azt is, hogy az iskolázás növelte a hadiismereteit. Ha rangban ezt még nem honorálták is, de jött a felsőbb parancs, hogy be van osztva a zászlóaljparancsnok mellé, a zászlóalj-parancsnokságra. Ez azt jelentette, hogy az alezredes úr mellé zászlóalj segédtisztté lépett elő. Itt állomásoztak azok a főtisztek, akik a harcvonalakokat irányították. A törzstiszteknek ez az állomása olyan 4 kilométerre volt a harcvonaltól. Hát oda ment át, meg én is vele.

Csuda jó dolgom lett, a törzskonyhán étkezhettem. Még a tisztikonyhán is kaptam mindig ennivalót, mert a tiszturak részére odajártam ebédért. A főhadnagyom szigorúan meghagyta, szóljak a szakácsnak, hogy a számára mindig sovány húst adjon. Néha szoltam ugyan, de végül is azt vittem, amit a főszakács adott. Így olykor olyat is vittem, amely kissé szalonnás volt. A főhadnagyom rá nézett, és azt mondta: „Ezt edd meg te!” Végére is én jártam jól, mert megettem az ő porcióját meg a sajátomat is. No, így szépen teltek a napok.

Volt időm, hát el-elmerengtem. Főleg a bajtársaimra gondoltam, akiknek a harcvonalba sokkal rosszabb a sorsuk. Szegényeknek! De hát most éppen én fogtam meg az isten lábát! Az ember nem tudhatja, hogyan, hol és mikor éri a szerencse! Még a háborúban is lehetséges az ilyesmi!

Na de minden jólétbe beleüthet a mennykő!...

– János! Vissza kell menned a századhoz. Tovább nem tarthatlak itt. Már háromszor hívott fel a százados úr, hogy küldjelek vissza a századhoz. Csomagolj össze, és indulj, jelentkezzél a százados úrnál!

Hát nekem bizony még a könnyeim is kicsordultak nagy bánatomban. Vissza a harcpontra! De mit tehettem, összeszedtem a holmimat. A főhadnagy úrral kezét fogtunk és elbúcsúztunk egymástól. Vége lett a jó életnek... Vissza a pokolba!

Búskomoran mendégélve a harcpontra felé, ismét egy háborús nőta jutott eszembe. Igaz, ezt nem nekem, és nem is rólam költötték:

*El nem küldött kis levélbe
írom szívem óhaját.
Elküldöm az esti széllel
szívem forró sóhaját:
Féltelek, Péterkém, féltelek,
a szemem fényénél is
sokkal jobban féltelek...*

Mert mi tagadás, féltem! Visszamenni oda, ahol lőnek a túloldarról. S akármelyik pillanatban engem is eltalálhat egy golyó vagy szilánk...

Odaértem hát, ahová irányítottak. A százados úr fogadott, és ezt mondta:

– Péli fiam, kimész a pontra. Mert te a laktanyában elvégezted a tisztes iskolát, jobban tudod, mikor mit kell és lehet cselekedni. Tehát szükség van rád a pontra. – Köszönöm szépen, gondoltam, de a parancs ellen nem apellálhattam. A parancsban azt is kiadta, hogy jelentkezzenek a szakaszvezető úrnál, a mi szakaszunkban.

És újra benne voltam a harcolók csoportjában...

Ezt a sok jó után nehéz volt megszokni! És hát tudnom kellett azt is, hogy itt bizony lőnek!...

Az első ott töltött éjszakámon nem támadtak az oroszok. Sőt, egy hét is eltelt támadások nélkül.

Mit csináltak ők ezalatt?

Az oroszok propagandahadjárata

Az oroszok, amellet, hogy Sztálingrád és a Don-kanyar óta a legtöbbször támadtak, és mindig ők nyomultak előbbre hazájuk viszszafooglalásában, még a propaganda fegyverét is bevetették.

Amikor visszatértem, propagandával támadtak...

Hangszórókat raktak le a vonalban, amelyek nem is voltak tőlünk nagyon távol, és szép magyar nótákat játszottak. A nóták szüneteiben pedig beszédet intéztek hozzánk, persze szintén magyarul! Ilyen jelszavakat kiabáltak át:

„Magyar katonák! Ne harcoljatok! Gyertek át az oroszokhoz! Itt jó dolgok lesz!”, s hasonlókat.

Amikor napokig nem lőttek, egész kellemes volt a szép magyar nótákat hallgatni!

Egyszerre csak a hangszórókba kezdtek beolvasni a neveinket, így:

„Bartal Károly üzeni Péli Jánosnak, hogy gyertek át az oroszokhoz!” Meg a többieknek is sorolták a nevét.

Bartal Karcával, ahogy már elmondtam, együtt vonultunk be, s már korábban is ismertük egymást, hiszen ő a szomszéd faluból, Viskről való volt. A bevonulás után is egy szobában aludtunk a lakatanyában, és egy szakaszban is voltunk. Ugyanígy ismerték a többiek nevét is a szakaszunkból, századunkból. Még a tisztek neveit is. Őket is néven szólították!

Azalatt, amíg én tisztilegény voltam, két rajunk is átment az oroszokhoz. S még előbb Bartal Karcsi is, ahogy elmondtam, a Prut folyó túlsó partjáról, ahonnan úgysem tudtak volna visszajutni. De ő kommunista érzelmű volt. Többször is említette: Jani, ha alkalom lesz rá, átmegyünk az oroszokhoz, gyere te is velem!

Az oroszok meg, hogy így megtudták jó néhányunk nevét, kihasználták ezt. Meg hát azt is tudták, hogy azon a részen éppen mi vagyunk velük szembe. Így nagy propagandát csináltak belőle! Még röpiratokat is nyomtattak, amelyekre rá volt írva a nevünk.

Ezeket repülőgépről közénk szórták. Felvettem egyet, ahogy lebegve szálltak felettünk és földet értek. Hát, mit olvasok rajta:

„Péli János haverom, gyere át az oroszokhoz! Ezt üzeni neked Bartal Károly!”

Lett ám ebből haddelhadd! Egyszer csak jönnek hozzám, hogy menjek kihallgatásra a századparancsnok elé.

No mi lesz ebből, Jani? – gondoltam...

Igaz, többen is voltunk a kihallgatáson, akiknek a neve a röpcédulákon szerepelt. Amikor hozzám ér a százados, kezdi:

– Voltál-e összeköttetésben Bartal Károlyval? Nem mondta-e neked a szökést?

Azonban én erre katonásan megfeleltem:

– Én ismertem Bartal Károlyt mint katonát, de semmiféle összeköttetésem vele a politikában nem volt!

Elhitte a százados. Mert igaz is, hogy én óvatosságból nem szoktam ígent bólintani Karcsinak az ilyen felhívásaira. És erre azt mondta a százados úr, hogy jól van. S azzal odébb lépett a következő katonához.

De ha én itt nem felelek meg ilyen jól, és azt mondtam volna, hogy tudok, tudtam a szökési szándékáról, nagy bajba keveredhettem volna! Pedig Karcsiék egy szakaszvezetővel engem is be akartak szervezni. Csak én abba nem mentem bele, s nem is szól-tam róla senkinek. Ha ezt megmondom a századosnak, rögtön agyonlőtték volna! A hallgatásom lett a megmentőm. Meg az, hogy a századosunk, Kalmár László egy igazi magyar tiszt volt. Nem is felejttem el a nevét soha, amíg élek! Még az arca, alakja is előttem van máig!...

Az oroszok akkor már általában fölényben voltak. Több volt az emberük, több a tankjuk és egyéb fegyverük. Már csak ők támadtak, mi meg kénytelenek voltunk hátrálni, új meg új védőállásokat kiépíteni.

Az egyik helyen, ahol kiépítettük az állásainkat, két hegy között, a parancsnokaink azt hitték, hogy itt jó lesz. Úgy feltételezték, hogy az oroszok a völgyön keresztül fognak támadni. Ekkor már elég közel voltunk a magyar határhoz, a Kárpátok vonulatához. Be

is ástuk itt magunkat. A golyószórók is a völgyben voltak felállítva, szembe az oroszok várható támadási irányával.

A tizedes úr, a rajparancsnokunk éppen szólt nekünk, hogy vételezte az aznapi kosztunkat. Majd elosztja egy fél óra múlva. Még azt is elmondta, hogy az élelem: kenyér, gyümölcsíz, húskonzerv és vaj. Én elindultam hozzá, hogy adja ki előbb az adagomat, mert már nagyon éhes vagyok. Mikor odaértem, már szét voltak porciózva az adagok a földön. Mondta, hogy vegyem el az egyik adagot. El is vettem, és indultam vissza a lőállásomhoz. Akkor vettem észre, hogy nem a völgy felől, ahogy vártuk, hanem a hegyoldalról jönnek felénk az oroszok.

No, most mi lesz, Jani? Mit kell gyorsan cselekedni? – gondoltam, és döntöttem: minden erőmből futottam hátrafelé. Elöttem a mieink, voltak vagy hatan a lőállásban, és szemből várták az oroszok támadását. Akkorra már hátulról, a fejük fölül ordítottak rájuk az oroszok:

– Hore ruki! – Vagyis fel a kezekkel!

Ennyit már mindenki megértett az orosz szóból. Hát nem tehettek egyebet, felemelték a karjukat. – És fogságba estek. Nekem sikerült meglépnem, mert már, ahogy mondtam, iramban voltam!

Amikor így futottam, jött velem szembe a századosunk. Kérdi tőlem:

– Mi van, Péli?

Jelentem neki, hogy a golyószórósainkat meg a többieket is, akik ott voltak, elfogták az oroszok. Még szerencse a szerencsétlenségben, hogy nem lőttek beléjük, hanem csak elfogták őket...

Engem meg hát újabb szerencse ért! S mindez azért, mert éhes voltam és kijöttem a lőállásomból. Szerencse volt-e ez? Ki tudja! A gyümölcsíz meg a vajat azért így futás közben is megettem, annyira éhes voltam!

A századparancsnokom meg kiadta a parancsot:

– Péli, tüzelőállásba!

Ő viszont megfordult, és ahogy csak bírta, szaladt hátrafelé... Hát ilyen a katonaélet a háborúban. Én egyedül forduljak szembe az oroszokkal, ő meg elfut hátrafelé...

Nem vetettem magam a földre, hanem felmentem a társaimhoz, a hegy derekába. Itt már egészen össze voltunk keveredve az oroszokkal. Azt sem tudtuk megállapítani, honnan lőnek!

Esteledett; beástam magam egy gödörbe. A többiek igyekeztek kijutni a gyűrűből, de én már éreztem, innen nincs kiút. Két lehetőség van: vagy agyonlőnek, vagy elfognak!...

Kezdett besötétedni. Ketten maradtunk ott egy társammal. A többiek próbálkoztak átjutni a másikへgyre. A barátom, aki mellett volt, azt mondta, ő is elmegy utánuk, megpróbálja elérni őket. Én már nem mertem kijönni a lövészgödörből, mert két tűz között voltunk. Az oroszokon kívül a mieink is lőttek ide, mert itt bizony be voltunk kerítve!...

Kutyaszorítóban

*Minden elmúlik egyszer,
minden a végéhez ér...
Minden december
új májust ígér...*

Amikor egyedül maradtam, illetve hát az oroszokkal körülvéve, e szép katonanóta jutott az eszembe. A háború elején énekelgették a civil életben. Azt is tudtuk, hogy németből lett magyarra fordítva. Németül valahogy így kezdődött:

*Es geht alles for über,
es geht alles zu End...
Alles dezember...*

Tovább nem emlékszem a szövegére. Se magyarul, se németül. Később azt hallottuk, hogy a németek ennek éneklését betiltották,

mert úgy vélték, a háború elvesztését jövendöli az ő részükről. Hogy: Minden elmúlik egyszer...

Mindegy. Én is arra gondoltam, vajon lesz-e még „tovább”? Vagy itt kell elveszni?...

Mert a hadi helyzet egyre rosszabbodott...

Tudtuk, hallottuk, hogy a románok letették a fegyvert, és beengedték az oroszokat. A németek meg a mieink már csak menekülni tudtak. De minden hiába! Vagy agyonlőnek bennünket, vagy elfognak...

A fogságba esés talán még a túlélést jelentheti. Ki tudja! „Csak az Isten van velünk” – idéződőtt fel bennem az egyik katonanóta egyetlen sora...

A sötétben aztán kimerészkedtem a hegy teteje felé. Láttam, hogy nem messze tőlem négy orosz tüzel géppuskával. Nem mutatkoztam tehát... Magyar katona sehol... Nincsen kiút se jobbra, se balra... Hát visszaindultam a hegyoldal felé. Ott kerestem és találtam egy mély gödört. Jó vastagon be volt lepve falevelekkel. Telehordta a szél, mert már őszt volt...

Elrejtőztem a gödörben. Magamra húztam a faleveleket. Lesz, ami lesz... Vagy az oroszok, vagy a mieink találhatnak meg. Persze, ha élve megúszom!? A nagy kimerültségben az avar alatt el is aludtam. Annyira, hogy csak másnap, tíz óra tájban ébredtem föl.

Körültekingettem... Halotti csend mindenütt...

Úgy véltem, hogy a harcfront átvonult felettem.

Ki tudná megmondani, mi is a helyzet? – és mi lesz tovább?...

Elővettem hát a tartalék kosztomat: a konzervet, és még kenyérem is volt. Mindet bekebeleztem. Amikor az evést befejeztem, elszívtam egy cigarettát... kezdtem kicsit ideges lenni, mert sehol sem láttam egy lelket sem. Egyetlen ember sem mozdult sehol. Se magyar, sem orosz katona...

Elmerészkedtem a közelbe megnézni a helyet, ahol a golyószóróinkat meg a rajparancsnokunkat elfogták. Ott minden szét volt dobálva. Szanaszét szórva az irataik... Még a golyószóró pótcsőve

is ott hevert a földön... A golyószóró bizonyára használható volt, ezért elvitték az oroszok.

A zsebemben lapult egy meg nem írott tábori levelezőlap. Elolvastam a rányomtatott lelkesítő mondatot:

„Magyarország kitartása és áldozatkészsége teszi győzelmissé fegyvereinket.”

Mellette a szüleimtől kapott utolsó rózsaszínű tábori lap árválkodott. Erre meg ez volt rányomtatva:

„Magyarország jövő békessége és felvirágzása a szovjetoroszországi harcmezőkön dől el.”

Hol voltunk már akkor ezektől a jelszavaktól!? Hiszen Moszkva alól, Sztálingrádtól, a Don-kanyartól idáig kergettek bennünket az oroszok. Amióta megindult az offenzíva, csak az oroszok nyomultak előre. Mi meg tervszerűen vonultunk vissza. S most már itt vagyunk a Kárpátok lengyel lejtőin.

A főhadnagy úr szavai jutottak még eszembe. Ugyan, ki hitt már ekkor a győzelemben?

És a két utolsó tábori lapot – a kapottat is meg a meg nem írtat is – ledobtam az avarra. Az utóbbit bizonyára már nem lesz mód megírni és elküldeni a szüleimnek...

Álltam ott egyedül... Sehol egy árva lélek... Egyre távolodott a puskaropogás...

Ismét eszembe jutott egy háborús nóta. Csak úgy hangtalanul eldúdolgattam magamban; nehogy még valaki meghallja és fölfedezzen...

*Üzenet jött messze-messze földről,
halványzöldsín tábori levél,
aki írta, a szívéből írta,
minden sora őszintén beszél:
Sokkal jobban szeretlek, mint máskor,
minden percben rád gondolok százszor,
valahol Oroszországban,
– valahol a szívem fáj...*

*Muszka földről lassan jár a posta,
alig várom már a választod,
megkérem a rádióstól szépen,
közvetítse kívánságdalom:
Mindig a te leveledet várom,
csak terólad álmodik az álmom,
valahol Oroszországban,
– valahol a szívem fáj...*

*Rád gondolok, mikor a csillag rám ragyog,
azt a csillagot te otthon is láthatod...
Mindig a te leveledet várom,
csak terólad álmodik az álmom,
valahol Oroszországban,
– valahol a szívem fáj...*

Elgondolkoztam a nóta sorain. Dehogyan beszéltek őszintén ezek a szavak-sorok – a nótában sem, meg a tábori lapon sem! Hiszen cenzúrázták a leveleinket. Amikor írtunk haza, csak azt volt szabad megírni, hogy: Jól vagyok, egészséges, meg, hogy élek... Meg a keltezést ilyen helymegjelöléssel: „Valahol Oroszországban.”

A másik dolog, amin el kellett gondolkoznom, az volt, hogy éppen ma, 1944. szeptember 20-án vagyok 22 éves! S itt a senki földjén, mindenkitől elhagyatva kell „megünnepelnem” a születésnapom! A mieinket már elűzték innen, az oroszok meg még nem fedeztek föl. Vajon a születésnapom lesz-e a halálom napja is?...

Tavaly ilyenkor még megünnepeltük a 21. születésnapom. Egy héttel a bevonulásom előtt. Édesanyám finom túrós rétest sütött, édesapám meg szilvóriumot öntött mindegyikünknek. No meg boroskát, tüzeset az Agghegy levéből, amelybe az év folyamán annyi nótát beledalolt!... Most vajon hogy ünnepelnek otthon? Biztos gondolnak rám, csak nem tudják, hol vagyok és milyen körülmények között...

És bebújtam a gödör fenekére. Húzogattam magamra a száraz avart. Hogy születésnapomon legalább ez melegítse meg egy kissé a szívemet...

V é g e ! – Elveszítettük a háborút!...

Azon tűnődtem, vajon nyilvántarthatja-e valaki, hogy a messzi orosz harcmezőkön hány ezer katona – magyar honvéd vére hullott ki? Hányan haltak meg a Don-kanyarnál és visszafelé?...

S mindenki tudja, hogy ártatlanul!... Mert nekünk semmi ke-resnivalónk nem volt Oroszországban...

Harmadik rész

Székely himnusz

*Ki tudja merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Segítsd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillagösvényen!
Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcában, zajló tengeren,
Fejünk az ár ezerszer elborítja,
Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt, Istenem!*

*Kigyúlt a mennybolt, zeng a Hadak Útja,
Csaba királyfi gyűjti táborát.
Szűnik az átok, kiapadt a kútja,
Szívünkön égi öröm lángol át.
Hiába zúgysz már, gyűlöletnek árja,
Megáll a szikla, nem porlik tovább!
Imánk az Istent újra megtalálja,
Köszöntsd ma, népem, üdvöd hajnalát!*

Ki tudja, merre, merre visz a végzet...

A Székely himnusz sorai zsongtak a fejemben, miközben elindultam, a „ki tudja, merre?” felé...

De mégsem abba az irányba, ahonnan a lövések hallatszottak, hanem hátrafelé, azazhogy előre. Előre, arra, ahol némiképp csend honol, mert olykor-olykor kisebb mozgást, zajt azért lehetett hallani.

Egyedül voltam a nagy csendben, a semmiben. Fegyverem már nem volt a kezemben, régen eldobtam. Mire kellene? Egyedül már nem tudok senkivel szembeszállni. Úgy gondoltam, az a biztonságosabb, ha a harcmezőtől eltávolodom. Hiszen a mieinkhez már úgysem tudnék visszatérni, ehhez át kellett volna osonnom az oroszok vonalán. Ez pedig lehetetlen...

Bár így is, úgy is fogságba esem, de ott, hátrább, talán nem lőnek rám...

Ahogy mentem a hegynek fölfelé, láttam, hogy jön szembe hat orosz katona. Talán járőrök voltak. Ők még engem nem fedeztek föl, de én már messziről láttam őket. Lebújtam egy jókora kidőlt fenyőfa mögé, s ők elhaladtak mellettem, a fa másik oldalán. Amikor már messze jártak, elindultam újra, ballagtam tovább. Megint jött szembe három orosz katona. Gondoltam, ezek is járőrök lehetnek, de már kevesebben vannak. Talán kisebb a veszély, ha fölfedeznek. Mégis, inkább úgy tettem, mint az imént, lehúzódtam egy fa mögé. Ők is elmentek mellettem.

Kis idő múlva folytattam utamat. Ismét fölfelé a hegynek. Amikor a hegy teteje felé értem, hallom, hogy a közelben oroszul beszélnek, telefonálnak. Ezek lehetnek az irányító tisztek. Háromfős őrség állt körülöttük. Amikor olyan húsz méterre lehettem tőlük, észrevették, amint ott állok. Megleپődték, a bokrok mögé ugrottak, majd hangosan rám kiáltottak:

– Sztuj! Hore ruki! (Állj! Föl a kezekkel!)

Én erre erélyesen és bátran rájuk szóltam:

– Nyesztríraj tovaris! (Ne lőjj, elvtárs!)

És az én oroszaim nem tudták, hogy mi vagyok? Orosz-e vagy magyar? Mert ugye magyar katonaruhában voltam, és oroszul-szlovákul feleltem nekik vissza. Szlovák nyelven, amely nyelvet korábban az iskolában tanultam, meg egy kis orosz nyelvismeretem is volt, még édesapám elbeszéléseiből, aki az orosz hadifogságból tért haza – feleltem hát nekik, mégpedig elég erélyesen. Azt is gondolhatták, hogy orosz vagyok, mert voltak esetek, amikor katonáikat magyar katonaruhába bújtatták s úgy közelítették meg a honvédek állásait, s talán onnan tért vissza az ő emberük.

Előbújtak a bokor mögül és jöttek felém. Hozzám érve látták, hogy fegyver nincs nálam. Rám szóltak:

– Pusztaj ruki. (Engedd le a kezeidet.)

Én leeresztettem a karjaimat. Kérdezték, hol a puskám? Hogy menjek azt megmutatni. De én kézzel-lábbal magyaráztam nekik, hogy nincs fegyverem, már régen eldobtam. Ezt is meg tudtam szlovák-orosz nyelvkeveréssel magyarázni. S ez sokat jelentett, annyit, hogy nem lőttek belém. És magyaráztam nekik tovább:

– Én önként jöttem hozzátok!

Ezt is már jó előre begyakoroltam. Hadd higgyék, hogy kommunista vagyok és tényleg önként jöttem át a frontvonalon. Elhitték és ráfeleltek:

– Charasó! (Jól van!)

Azt reméltem, hogy mindezekkel sikerült meggyőzőnöm őket, s most már nem mint ellenséggel fognak velem paktálni. De tévedtem – nem így lett! Mikor látták, hogy egyedül és fegyver nélkül vagyok, megszűnt nyomban a barátság! Végigmustráltak, s látták, hogy jó ruhám, bakancsom van. Jobb, mint az övék, hiszen ők csak olyan szedett-vedett ruhákban, pufajkában voltak, ami nem is nézett ki katonamundérnak. Csak az „usankán”, a fülekre lehajtható sapkájukon a vörös csillag jelezte, hogy katonák.

Kezdték vetkőztetni. Minden ruhadarabot leszedtek rólam. Elvették a jó, új katonaruhámat, a síbakancsokat. Csak az ing és az alsónadrág, meg az ujjatlan pulóver maradt rajtam, amit még ott-honról hoztam. Majd odahajítottak felém egy ócska nadrágot meg

egy pár ócska vászoncipőt. Hát azokat kellett felvennem. Muszáj volt, mert mi tagadás, fáztam.

Jött a kihallgatás! Egy magas rangú orosz tiszt lépett hozzám, megmotozott, nincsen-e fegyverem. Volt nálam egy csomó lengyel papírpénz, ilyet kaptunk zsoldba. Azt kivette a zubbonyom zsebéből, széttépte és eldobta. Ezek a zlotyk a németek által kiadott háborús pénzek voltak. A tiszt mellett ott áll egy tolmács, aki folyékonyan beszélt oroszul is, magyarul is. Nem tudom, ki fia-borja lehetett.

A tolmács útján azt kérdezte a tiszt, melyik zászlóaljtól vagyok. Mondtam, hogy a 12-es honvéd hegyivadász zászlóaljtól.

Megjegyzem, hogy fentebb tévedtem. Csak a kihallgatás után fosztottak meg ruháimtól, mint az ártatlan Krisztust. Még a könyveim is kicsordultak az elkobzott ruhám miatt. A bajban az vigasztalt, hogy nem lőttek agyon!

Édesapám szavaira gondoltam, aki azt szokta mesélni, milyen jó dolga volt az orosz fogságban, és hogy milyen jó emberek az oroszok! Hát nálam ez nem így kezdődött!...

Mivel az egyetlen foglyuk voltam, elvittek a konyhához. Beosztottak a szakácsok mellé. Hordtam nekik a vizet, vágtam a fát a főzéshez. Így itt-ott enni is kaptam.

Kibírtam volna, csak az volt a baj, hogy már hidegek voltak, mivel szeptember vége volt. És hát a Kárpátokban voltunk. Így az ócska nadrágban, kabát nélkül és a még rosszabb vászoncipőben bizony fáztam, gyakran kellett a tűz, illetve a kondér mellé állnom.

„Vendéglátóim”, ez az orosz csapatrészt, miután elfoglalták a szóban forgó területet, pihenőbe mentek. Engem meg „leadtak” a fogolytáborba. Véget ért tehát fogságom első megállója, amelyet a hideg ellenére ki lehetett bírni...

Én meg?...

Gyűjtötték innen-onnan a hadifoglyokat. Egyre többen verődünk össze. Vozoktában volt a gyűjtőtábor. Amikor lehettünk már vagy ezren, Sztaniszlóba tereltek bennünket. Persze gyalogosan! Puskás őrk kísérték. Körbefogtak bennünket, s hajtottak.

Amikor egy-egy falun áthaladtunk, a lengyelek hozták nekünk az ennivalót. Mivel a közelükbe nem engedték őket, hát csak úgy menet közben dobálták be a sorainkba. Ügyeskedni kellett valamit elkapni, mert ugyancsak éhesek voltunk, meg szomjasak is. De az orosz örök ezzel nem törődtek! Gondoltam: Édesapám, ezek már nem azok az oroszok, akiket te annyit dicsértél!

Ahogy meneteltünk, az út mentén állt két vadalmafa. Persze, alma is volt rajtuk. Mi nem néztünk semmit, nem bántuk az oroszok kiabálását, megrohantuk a fákat, és kapkodtuk róluk a vadalmát... Az örök ordítottak, és akit elértek, ütötték-verték a puskatussal...

Vozoktától Sztaniszlóig olyan 70–80 kilométer lehetett ez az első „gyalogtúra”! Én már ismertem, felismertem ezt az utat! Csak-hogy akkor német terepjáróval utaztam erre, amikor vételezni mentem a nagyraktárba. Most meg gyalogosan hajtottak bennünket – és éhen! Ekkor már Sztaniszló és környéke a „barbár” oroszok kezén volt!

Sztaniszlóban nagy hadifoglytábor volt. Több ezer hadifoglyot tereltek össze a „nagy karámba”! Persze csupán átmenetileg, mert innen szállítottak bennünket tovább. Amikor oda betereltek, már a mieinkkel is találkoztam, azaz a mi felsővisói laktanyánkból valókkal. Sőt a mi századunkból is voltak ott. Ez azonban már szomorú találkozás volt. Hiszen hadifoglyok voltunk! A barátaink elmondták, hogy itt voltak a tisztjeink közül Molnár százados úr és Palásti főhadnagy úr is – akinek ugyebár tisztiszolgája voltam. Hát ide és így jutottunk vissza a főhadnagy úrral Sztaniszlóba! Az egykori szebb napok helyére! De amikor én már odaértem, a tisztjeinket elszállították innen. Valahova Oroszországba, foglytáborokba. Így velük már nem találkozhattam.

A lehangoltság közepette mosolyognom is kellett magamban. „Főhadnagy úr! Megnyerjük-e a háborút? És hát mikor jutunk el Budapestre, ahol kiállítja majd a szabadságos leveletem? – Úgy néz ki, főhadnagy úr, hogy maga is, én is eltévesztettük az útirányt! A Budapestre való megérkezés pedig még a fellegekben van! S kérdés, hogy valamikor eljutunk-e még oda?”

Ilyen gondolatok keringtek a fejemben... Közben az volt a tényállás, hogy minket ellenkező irányba: Oroszország felé fognak utaztatni. Mégpedig marhavagonokban, mint az állatokat!...

Mert Sztaniszlóból hadifogoly-transzportok indultak már előttünk is – a messzi Oroszország felé... És hát marhavagonokban!

Még arra is gondoltam, milyen jó lenne most felkeresni a lengyel családot, akiknél a főhadnagy úrral laktunk! Bizonyára megvendégléne! Álom az egész!...

Amikor összegyűlt ezer-ezerötszáz hadifogoly, elindítottak egy szerelvényt. Hát minket is bevagonoztak. Egy-egy vagonban olyan sokan voltunk összezsúfolva, mint a heringek, hogy ha valaki ült, a másinak mellette állnia kellett, mert nem volt hely leülnie. Ha elfáradt, aki állt, váltakozott az eddig ülővel. Keserves volt az utazás már a kezdetén is.

*„Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára,
kanizsai állomásról...”*

– Ki tudja miért, jutott eszembe ez a régi nóta. Mert a gőzös ugyan pőfékelt, csak hát foglyokkal teli marhavagonokat húzott – nem nótás kedvű utasokkal teli kocsikat.

Tizenhat napig vitt bennünket a szerelvény...

Útközben kaptunk is enni, meg nem is. Még vizet is csupán annyit adtak, hogy volt, akinek egy korty sem jutott! Pedig mindenki ugyancsak szomjazott!

És a nagy utazás után megérkeztünk a célállomásra!...

Amikor kiszállítottak, alig tudtunk elindulni, annyira legyengültek a lábaink.

Az állomáson, ahová megérkeztünk, nagy krumplirakások álltak. Nekirohantunk és szedtük a nyers krumplit, mert nagyon éhesek voltunk! Illetve hát nem is szedtük, hanem engedély nélkül kapkodtuk: nekivetettük magunkat, mint a sáskák! Valami kellett a kiéhezett gyomrokba. Ettük héjastul, sárosan, mert piszkos volt ám a leöntögetett krumpli. És akárhogy próbálkoztam, nem akart lemenni a torkomon a sáros, nyers krumpli. Így persze éhes maradtam! Az orosz őreink meg ordítottak ránk: „Davaj! Davaj!”

Valahogy összetereltek bennünket és elindultunk a „sétakirándulásra”. Mentünk vagy két kilométert gyalog. Most már csak így gyalogosan lehetett tovább menni! Egy nagy gyártelepre érkeztünk, amely be volt kerítve szögesdróttal: azaz előkészítve az „ünnepélyes fogadtatásunkra”! A csapatunkban sokféle nemzetiségű hadifogoly volt. Minket, magyarokat a legnagyobb helyiségbe tereltek. Már eléggé hidegek voltak, fűtés meg sehol! Itt fogunk megfagyni? Közöttünk mindenféle foglalkozásbéli ember akadt. Így kőművesek is. Megengedték nekik, hogy rakjanak téglából tűzhelyeket. Építettek is gyorsan egy nagy kemencefélé a helyiség közepére. Az oroszok voltak olyan „szívesek”, hogy adtak valamiféle csöveket, melyeket keleti irányba kivezették egy ablakon keresztül. Csak az volt a baj, hogy amikor keletről fújt a szél, visszavágta a füstöt. Alig láttuk egymást a füstben. Az egyik társunknak fájós szemei voltak, és megvakult!

De hát hiába tüzeltünk állandóan, mindig hideg volt, a tűzhely nem bírta felmelegíteni a levegőt a nagy helyiségben. Én meg a „levetkőztetésem óta” csak egy ingben meg egy pókhálónadrágban voltam, és az ócska, rongyos vászoncipőben. Ráadásul a csupasz betonon feküdtünk! Ezért igyekeztem olyan ember mellé feküdni, akinek volt köpenye. A köpeny mellé toltam a hátamat, hogy legalább valamit melegítsen! Mert hát az orosz őreink nem adtak sem ruhát, sem takarót éjszakára.

Nagyon éhes voltam! Jelentkeztem, hogy engedjenek vételezni savanyú káposztát. Ezenkívül meg paradicsomot és uborkát volt szabad kérni-vételezni. Ezekkel legalább jóllaktam!

Minden áldott nap megszámoztak bennünket az udvaron, ami gyakran három óra hosszáig is eltartott, eredménytelenül! Az őrözőink, úgy látszik, nem jártak iskolába. Szóltak hát a lágerparancsnoknak:

– Komandant, ti csíjtaj!

Ő tudott számolni, mert húsz perc alatt végzett az ellenőrzéssel. Utána elkiáltotta magát: be a karámba, azaz a „szállodánkba”!

A főbb orosz parancsnokokon kívül közülünk, foglyokból is voltak kisebb parancsnokok. Magyarok és románok is.

Azon is eltűnődtem, mint van az, hogy bár a románok átálltak az oroszokhoz, a foglyaikat mégsem engedték haza. Na, gondoltam, ezek is úgy jártak, mint én. Amikor elfogtak, azt vallottam, hogy önként jöttem át hozzájuk – mégsem volt egy szem becsületesem sem! Szegény édesapám! Ha te ezt látnád, nem is hinnéd el!

Ezután átvették a számolást a magyar és román parancsnokok, akiknek ez könnyen ment. Ők jelentették a létszámot az orosz tisztnek, a lágerparancsnoknak. Ez volt a legfontosabb feladat az oroszok részéről, hogy a nép mindennap meg legyen számolva! Nehogy valaki netalán megszökjön a táborból. Ugyan hová is szökhettünk volna a messzi és nagy Oroszországban? Meg hát drótkerítés és örök voltak körben!

Azzal bezzeg már nem törődtek, hogy van-e ruhánk meg enni-valónk! Meg hogy a puszta betonon feküdtünk!

Fogságunk első időszakában ebédre három vagy négy evőkanál kását kaptunk. Majd ugyanennyit vacsorára! Hozzá egy fél liter levest, de ez csak meleg víz volt! Nem volt benne semmi látható, igaz, amikor főzték, akkor sem! A 60 deka kenyér fejadagot mindennap megkaptuk. Ezt három részben adták ki: 20 dekáként reggel, délben meg este! Nehogy valaki egyszerre behabzsolja. Persze, az már más kérdés, hogy ez a „kenyér” olyan színű volt, mint a feketekávé! Összesen és mindennap e koszt bizony kevés volt!!!

Folyton azon törtem a fejem, miként juthatnék valami élelemhez. Nemcsak én, a többiek is. Támadt egy ötletem: jelentkeztem a konyhára kisegítő munkára. Odahelyeztek. Vágtam a fát, hordtam a vizet, elvégeztem bármit, amit parancsoltak. Egy idő után azt is pontosan tudtam, mikor jön a kenyeresautó. Mindig éjszaka egy óra tájban járt. Hát ezt kilestem. Olyan alacsony teherautó volt. Amikor meghallottam a zúgását, behúzódtam a gyár végében egy kis helyiségbe. Pontosan a fal mellett kellett eljönnie az autónak. Nagyon sötét volt. Az orosz katona, aki a kenyeret őrizte, elöl ült a kabinnál. Amikor mellém ért az autó, kiléptem és kiemeltem belőle egy kenyeret, majd gyorsan vissza a kis helyiségbe. És abból a

meleg fekete kenyérből addig majszoltam, amíg csak bírta a gyomrom! A teherautóról lerakták a kenyereket, s az autó elment. Ekkor én is visszamentem a nagy helyiségbe, amelyekben aludtunk. A maradék kenyeret elrejtettem a fejem alá, nehogy valaki elloppja.

Réggel, amikor felkeltem, mentem a reggeliért. Megkaptam az adagomat, de a kenyérdarabka nem ízlett. Megártott a gyomromnak az éjszakai meleg kenyér. Vagy két hétig nem tudtam a kenyeret megenni. Már volt egy ócska köpenyem, hát annak az ujjába dugdostam a kifaszolt adagokat, meg a zsebeimbe is. Féltennem kellett, nehogy ellopják a tartalékomat, mely idővel szépen megszáradt. Miután megjött az étvágyam, előszedegettem a kőkemény kenyérdarabkákat, és rágsálgattam, elfogyasztottam. Amikor a készlet elfogyott, újra éheztem. Állandóan azon járt az eszem, hol lehetne valami élelmet szerezni. Egyszer, amikor a konyhára való fát vágtam, látom ám, hogy az egyik szakács kihozott egy bögre teát és egy darab kenyeret, letette az asztalra, majd visszament a katlánokhoz. Gyorsan beillantam a kis helyiségbe, és megittam a teát, megettem a kenyeret. Épp hogy befejeztem az evést, hátulról meglepett a szakács. Nyakon csípett! Nagy, derék ember volt, megperdített és lekent egy olyan pofont, hogy azt hittem, rögtön meghalok! De ezt is kibírtam. Ki kellett bírnom, mert „az éhség nagy úr”.

Este mentem a vacsoráért. Hát éppen az a szakács osztotta az ételt, aki nekem a pofont lekente. Na, gondoltam, ez most talán nem is ad vacsorát. Egyébként ő is magyar hadifogoly volt, mint én. Amikor eléje értem, rám néz – és lássanak csodát: dupla adagot adott! És bocsánatot kért, hogy ne haragudjak azért, mert megütött. Természetes, hogy megbocsátottam neki! A dupla adag után kétszeresen is.

Egy másik alkalommal bekerültem abba a partiba, amely élelmet ment vételezni. Zömében jugoszlávok és románok voltak, mi magyarok csak ketten. Hazajövet nálam egy fél zsák szalonna volt, ezt őrizgettem a teherautó tetején. Amikor a kapuhoz értünk, megállítottak bennünket a minket kísérő orosz katonák, mert éppen jöttek a kapun befelé a munkából hazatérő munkásszázadok. Amíg vonultak befelé, ránk addig nem figyeltek az őrk. A zsákom

az autón maradt, mi meg mellette álltunk. A románok gyorsan le-emeltek és kinyitottak egy zsákot. Én is odaugrottam és kikaptam a zsákból egy olyan kétkilós szalonnadarabot. Gyorsan becsúsztatam a ruhám alá a hasamhoz.

Majd mentünk el a gyár mellett, ahol éppen szembe volt a konyha. Az autóról gyorsan lerántottam az előkészített zsákomat; már előre meg volt beszélve egy haverommal, hogy ott várjon. Gyorsan átadtam neki a zsákot, én meg mentem a latrina felé, nehogy megmottozzanak és megtalálják nálam az elrejtett szalonnát. A haveromnak is sikerült bejutnia a zsákkal. Persze, a szalonnábóladtunk a haveroknak is. Így egy darabig volt némi kiegészítő kosztunk a fekete kenyér mellé.

Hát így kínlódtunk, tengődtünk, ahogy lehetett. Egyetlen cél lebegett a szemünk előtt: élve megúszni! Mert bizony hazamenetelről még álmodni sem volt szabad!...

Hol is volt ez a fogolytábor? – Nem tudom megmondani. Csak azt tudom, hogy valahol Ukrajnában. Mintha a sivatagban lettünk volna. Schol, még a távolban sem volt egyetlen település sem. Civileket egyáltalán nem is láttunk. A tábort egy ki tudja mikor leszerelt gyár épületeiben rendezték be. Csak a csupasz falak álltak, meg a tető, persze mind rozoga állapotban. S mint a mesében: „Se ajtaja, se ablaka nem volt.” Beköltözésünk után a köztünk lévő iparosok eszkábálták össze az ablakokat, ajtókat.

Még szalma sem volt a környéken – azért feküdtünk hát a hideg betonon. Amiből viszont volt bőven: a tetvek! Annyi hemzsegett rajtunk, hogy olykor véresre vakartuk a hátunkat.

A kosztról elmondtam, hogy pár kanál kása volt az ebéd és a vacsora. Mi volt ez a kása? Hát köles vagy bursli. Ezeket főzték naponta, persze csupán vízben. Se só, se zsiradék, sem más nem volt benne. A reggeli pedig ócska tea és a 20 deka kenyér. Tehát rosszabb dolgunk volt, mint otthon az állatoknak. Nekik legalább bealmoztunk szalmával.

Harangoznak a mi kis falunkban...

*Harangoznak a mi kis falunkban,
Édesanyám, menjen a templomba,
Imádkozzon, a jó Istent kérje,
Hogy a fiát semmi baj ne érje
Odakint, az orosz határszélen...*

(Régi katonanóta)

Egy kis időre Péli Jánostól visszavesszük a szót. Hazakanyarodunk a mi kis falunkba és hazánk földjére...

Ugyanis szeptember közepén érkezett meg az utolsó tábori lap Janitól, a frontról. Hiába várták a szülei a következőt, több nem jött. Ebből csak sejteni lehetett, hogy a harcokban elesett, vagy megsebesült, vagy netán fogságba esett. A szülők, főleg az édesanya, Borcsi nene, sírtak, gyötrődtek, mi lehet Janival?

Mi: az öccse, Géza, és a szomszédokban lakó barátai, egykori játszótársai, ekkorra már „cseperedő legénykék” szintén ezen tanakodtunk, álldogálva az utcán, a házak előtt. Úgy, mint a szülők, mi is vártuk naponta a postát, nem jön-e tábori lap Janitól. De bizony nem jött...

Közben itthon is felgyorsultak az események. Kezdett forrósodni a levegő.

A románok átálltak az oroszokhoz. Így az oroszok bejutottak a Kárpát-medencébe. Újságokban olvastuk a híreket, hogy 1944. október 6-án a magyar csapatok ellentámadással visszafoglalták Aradot. (Arad 1940-ben nem lett visszacsatolva Magyarországhoz.) Ez éppen az aradi vértanúk szomorú évfordulóján történt. De még ugyanaznap támadtak az oroszok, visszavévé Aradot és átlépve Délkelet-Magyarországnál a trianoni határt. Majd nyomultak előre, most már csaknem megállíthatatlanul. Újsághírek tudósítottak a Debrecen körüli nagy páncéloscsatákról. Ezek is október elején-közepén zajlottak.

Később, a háború után jött az értesítés a Magyar Vöröskereszt-től, hogy egyesített szülőfalunk: Kistompa és Horváti két fia is meghalt ezekben a harcokban. Október 6-án Túri János Horváti-ból, Reformátuskovácsházánál. És október 8-án halt hősi halált ifj. Jakab Sándor harckocsizó szakaszvezető, tankparancsnok Szentes város határában. Mindketten 1921-ben születtek, tehát 23 évesek voltak. Mindkét településen illendően temették el őket a „Magyar Hősi Halottak Temetőjében”. S ma is ápolják e temetőkben a sírokat. Legalább ennyi adatott meg nekik! Pedig fiatalok voltak, élni szerettek volna! Béke poraikra!

Október 16-án beolvasták a rádióban Horthy Miklós kormányzó hadparancsát, hogy a szovjet csapatok előtt a honvédek leteszik a fegyvert! Gondoltuk, talán vége lesz a háborúnak. Megszűnik a további vérontás! De nem így lett, másnap beolvasták a rádióban, hogy Horthy átadta a hatalmat Szálasinak – és a harcot folytatják. Ezt a hadparancsot már Szálasin adta ki. Mindenki sejtette, hogy ez német parancsra és az ő közreműködésükkel történt!

Ezután folytatódtak a harcok – és az oroszok vonultak tovább az ország belsejébe...

Novemberben már Hatvan, Gyöngyös vidékén dúlt a harc, de a Budapest–Vác–Drégelypalánk–Ipolyság vonalon még közlekedtek a vonatok. Még járt a posta is. Az újságok is megérkeztek Budapestről.

Így érkezett meg a november 24-i postával a Magyar Vöröskereszt értesítése, miszerint Péli János honvéd, Péli Pál fia, 1944. szeptember 21-én Wojtút pataknál hadifogságba került. (Az értesítés másolatát alább mellékeljük. Megmaradt, mert megőrizte a család.)

A hír hallatára összesereglettünk Péli Pali bátyánk köré, mi, a szomszéd fiatalok. Ő mutatta nekünk az értesítést, és megjegyezte:

– Jani fogságba esett! Ez már jó jel. Megszabadult a harctértől, ahol lőnek. A fogságban már nem lőnek, ott jó dolga lesz! – És mesélni kezdte újra a már sokszor felidézett történeteket. Azt, hogy ő is volt orosz hadifogságban az első világháború idején. Neki ott jó dolga volt. Az oroszok nagyon jó emberek! – Közöttük jártunk, minket

nem bántottak. Sőt mint szerencsétlen hadifoglyokat még segítettek is. Adtak élelmet, néhány rubelt. És olykor munkát is találtunk a városban, amelynek szélén volt a fogolytábor. Bármikor kimehettünk, nem őrzött senki. Véget ér bizonyára már hamarosan a háború, és akkor Jani fiam is hazajön a hadifogságból. Mert, ha a háborúnak vége lesz, minden hadifoglyot azonnal hazaengednek!

MAGYAR VÖRÖSKERESZT TUDÓSÍTÓ IRODA.
Budapest, V., Szent István krt. 1. I.

Póstanapló száma: 1367/6. 1944.

Péli Pál

Budapest, 1944. év. nov. hó 22. n.

Mestropa
Bors. Előzet. m.

Sajnálatlalt értesítem, hogy Péli János 12. hónap 12. áll. ba tartozó n. n. aki Rustompa n, 1922. évben született, szülőanyjának neve Szabó Borbála a szovjet elleni háborúban 1944. év. szept. hó 21. n. Wajut patak - nál elhánt. hadifogságba jutott.

Felkutatására a Nemzetközi Vöröskereszt útján mindent elkövetünk. Esetleges hadigondozású igényével forduljon a járási (városokban a városi, Budapesten a kerületi) hadigondozó bizottsághoz. Az ezzel kapcsolatos tudnivalókról a községi jegyzők, a járási (városi, kerületi) hadigondozó tisztek szükséges tájékoztatást megadják.

A megadott adatok teljesítéséért felelős hatóság

P. H.

21.764 J.G.

De másnap már jött az újabb villámcsapás! November 25-én elrendelték az általános mozgósítást. Az 1926-ban született 18 éves leventéktől felfelé minden férfinak be kell vonulnia 42 vagy 44 éves korig. Azoknak, akik katonák voltak s még akkor itthon voltak. Rétságon kellett jelentkezniük a Hadkiegészítő Parancsnokságon. Ott olyan sokan összegyűltek, hogy nem tudtak velük mit kezdeni. Nekik már katonaruha, fegyver sem jutott. Néhányan kaptak katonasapkát, mások katonaköpenyt. És a hamarjában összeállított szakaszokat, századokat Rétság és Vác környéki falvakba masírozatták. Ott lapátot és csákányt nyomtak a kezükbe – s irány a lö-

vészárkok áása. Ezek segédletével fogják megállítani az oroszokat – mondták a vezetők. Csak hát ez már nem sikerült! Az oroszok támadták a frontvonalat. A lapátos-csákányos hadsereg „katonái” már látták feltűnni az orosz tankokat. Így mindenki odahagyott „csapot-papot”, s menekült, amerre látott. Illetve hát a hazafelé vezető irányba, vagyis észak felé. A legtöbbjüknek sikerült hazajutni az éjszakai bujdosások során.

Még két fájó pont szülőfalunk háborús történetéhez:

1944. december 8-án, az ünnepnapon, sok német katona vonult a falunkon keresztül Ipolyság felé és az országúton. Délután úgy két óra után feltűnt néhány alacsonyan szálló amerikai kéttörzsű repülőgép északi irányból. Én, e sorok írója, éppen ebédeltem, amikor az ablakon keresztül láttam, hogy az utcáról szétfutottak a német katonák. Be az udvarokba, az eresz alá, a farakások mögé. A repülők zúgása félelmetes volt. Kiléptem az ajtón, és láttam, hogy a gépek nagyon alacsonyan repültek el felettünk. Szépen látni lehetett oldalukon az ötágú nagy fehér csillagot, ami az amerikaiak felségele volt. S máig sem tudom mire vélni, hogy egyszer sem lőttek a falunkban a vonuló német katonákra. De egy perc múlva már a gyerki szőlők közötti árokban felállított ágyúkat bombázták; Ott több civil áldozat is volt. Házakat romboltak le a bombák és a kórház sebészeti pavilonját. Az Ipolyságtól Drégelypalánk felé vezető országúton pedig géppuskázták a front felé menetelő német csapatokat. Sok halott volt ott is – ahogy azt később megtudtuk.

A másik eset azon a napon falunkban történt, este 6 óra tájban. Vasútállomásunkon már pár hete vesztegelt félretolva 10 vasúti tartálykocsi. Ezekben egyenként mintegy 25 000 liter benzint tároltak. Katonák őrizték éjjel-nappal. Este magyar katonák tankoltak benzint a középso tartályból a teherautójukon lévő kétszáz literes benzines hordókba. Elsötétítés volt, nem látták, a hordóba kell-e még engedni. Ezért az egyik katona öngyújtót gyújtott a hordó fölé. A benzingőz lángra kapott. Ő ugyan rácsavarta a hordóra a zárófejet, de benne már égett a benzin. A hordó felrobbant, s ők megégték az autón. A tömlőn a tűz felment a tartályba és óriási

robbanás keletkezett. Az égő benzin ömlött a vasúti rakodóterületen és a földeken át a falu felé. Mintegy 50 méter magasra csaptak a lángok. Idősebb férfiak s mi, 17 éves fiatalok mentünk az állomásra megnézni, mi is történt. Erre a katonák parancsnoka, egy tizedes pisztollyal hajtott bennünket, hogy segítsük eltolni a két oldalról hozzákapcsolt tartályvagonokat. Egy katona szétkapcsolta a vagonokat, s mi egyenként tologattuk őket jobbra és balra. Sikerült. Ha felrobbant volna valamelyik a felforrósodott tartályok közül, sokan ott haltunk volna meg. Négy katona megégett, hárman pedig súlyos égési sebeket szenvedtek. Őket kórházba vitték Ipoly-ságra. Nem tudom, mi lett velük?

Visszaadjuk a szót Péli Jánosnak, aki folytatja elbeszélését, mit is éltek át a fogolytáborokban azok, akik ott elpusztultak, és azok, akik élve hazakerültek.

Előtte azonban meg kell jegyezni, hogy a háború után még ötven év múlva is sokat cikkeztek az újságok a német „haláltáborokról”.

Viszont hogy mi zajlott a „szovjet paradicsomban”, arról nem volt szabad cikkezni a szocialista „testvérállamokban”. S keveset mondhattak el azok is, akik végül is hazakerültek.

A halálláger

*Kívül a kaszárnyán,
Künn a kapunál
Lámpa lángol árván
Most is ott talán...
Szívemre zár a két karom,
Téged, mint akkor, angyalom,
Én édes angyalom.*

Ez a szép katonanóta már csak az emlékeimben élt, ha olykor, a szenvedések közepette, még tudtunk emlékezni. Az emberek annyira el voltak fásulva – már csak a „halálmadár” csapkodott fellettük. Már csak nagyon ritkán emlékeztünk vissza a szebb napokra. Hej, pedig de sokszor és vígan énekeltük ezt a dalt és a többieket...

Mennyi bajunk is volt, Istenem, ebben a lágerben, ahol össze voltunk terelve, rosszabb körülmények között, mint a birkák a juhakolban!

Gyenge koszt, tetvek! Víz tisztálkodásra sehol. Fürödni egyszer sem tudtunk.

Kiütött a t í f u s z !

Tömegével kapták meg a legyengült emberek! Egy-egy éjszaka 15-20, néha több társunk is meghalt.

Hajnalba jártak a hullagyűjtők. Amint egymás hegyén-hátán feküdtünk, mindenkit megmozgattak, meglöktek, hogy ad-e életjelt magáról. Aki már nem mozdult, azt máris kihúzták a lábánál fogva, és vitték elásni, még pirkadat előtt, hogy ne lássák sokan! Senki nem kérdezte, ki a halott, mi a neve, a nemzetisége. Csak a létszám érdekelte őket – a tegnap bejegyzett létszámból levonták a ma éjjel eltemetettek számát, és megvolt a hozzávetőleges „emberanyag”!

Szegény bajtársaink, nyomorult ezek! Nincs semmi nyoma annak, hogy meghaltatok, és melyik lágerben, és mikor! Hozzá tartozóitok otthon bizonyára még soká vártak haza benneteket. Mert hiszen semmi értesítést nem kaptak. A mi lágerunkból egyébként sem lehetett haza írni – így nem is kaphatott senki levelet otthonról!

Kétszer engem is beosztottak kivinni és eltemetni a halottakat. E célra szállítóeszköz kellett. Két rúdra rá volt drótozva egy zsákdarabféle. Hasonlóan nézett ki, mint otthon a gabonacsépléskor a polyvahordó ponnyus a rúdon. Azon hordta két asszony a cséplőgép alól a kigereblyézett polyvát valahova a kazal másik oldalára, annak tövébe.

Mivel nagyon gyengék voltunk mi is, akik a halottakat cipeltük, még két madzagdarabot is kellett keríteni s rákötözni a rudak végére. Amikor a halottat belehelyeztük a „ponnyusba”, a madzagot a nyakunkba akasztottuk s úgy emeltük föl, cipelve őt a temetésre.

A lágertól jó messzire kellett vinni a halottakat. Földeken végig. Télen vagy nyáron, sárban vagy fagyban, olykor meg a nagy hóban döcögve!

A t e m e t ő ?

Ahová libasorban kicipeltük szegény bajtársaink holttestét, két hatalmas gödör volt kiásva, egy elhagyatott részen. Meztelenre vetkőztetve temettük el őket. Ez volt a parancs. Úgy látszik, az oroszoknak kellett a ruhák további hadifoglyok vagy éppen a saját népük felöltöztetésére. Azt nem tudom, hogy a tifuszban, vérhasban elhunyt bajtársaink után fertőtlenítették-e a ruhákat.

A halottakat a ponnyusból be kellett csúsztatni a gödörbe. Pár ember utánuk ment, és odalent szorosan egymás mellé, két sort lábakkal szembe kellett fektetni, eligazítani. Aztán 30 centiméter vastag földdel betakarni őket. Amikor megtelt a sor, következett az újabb réteg halott. Aznap, vagy másnap...

Ahogy mondtam, mindezt virradatig kellett elvégezni. Így még magunk sem láttuk, kiket is temettünk el bajtársaink közül. Lehet, hogy éppen kedves barátunkat!...

Folytak a temetések minden éjszaka. Amikor megtelt a tömegsírnak nevezhető gödör, végleg betakarták. Majd melljük újabb gödröket ástak. A végleges betakarást és az újabb gödrök ásását mi nem láttuk. Ezt talán nappal végezték. S az is lehet, hogy gépek segítségével túrták ki a gödröket.

Szegény meghalt bajtársaink!...

Senki sem írta föl a nevüket. Senki sem tudja, kit hol és mikor temettek el! Még azt sem nézték meg, valójában halott-e a halott? Ha nem mozdult, kihúzták a sorból – és már vitték is a „hordágyon”.

Ritkán fordult elő, de előfordult, hogy az elhunytakról egy-egy hazatért fogoly – tudva barátja családjának címét – elmondta, hogy fiuk, férjük hol s mikor halt meg.

Én magam is igyekszem neveket említeni ezen visszaemlékezésemben, már akinek a neve felidéződik bennem. Persze, a mintegy ezerötszáz fogolytársam többségének a nevét nem ismertem, s ha ismertem volna is, képtelenség emlékezetben tartani őket fél évszázadig. Ám meglehet, ha netalán ezek a sorok napvilágot látnak, lesznek, akik ráismernek hozzátartozójukra, rokonukra vagy ismerőseikre.

Már szóltam róla, hogy magyar, német, román és jugoszláv hadifoglyokat tereltek össze e karámba. Most megemlítem, hogy együtt raboskodtak itt közkatonák, altisztek, sőt tisztek is! A tiszteknek megvolt az az előnyük, hogy a nemzetközi egyezmények értelmében jobb kosztot kaptak és nekik nem kellett munkába járni a bányákba és egyéb helyekre. Az ő feladatuk az volt, hogy az orszoktól átvegyék a parancsot: melyik munkahelyre hány embert irányítsanak. Ők jelölték ki a foglyokat, s indították el a munkába. Utána nekik egész nap szabadjuk volt. Ez minden hadseregben szolgáló tisztre vonatkozott.

Igyekeztem a hírhedt „halállágerről” némi képet adni, hogy emlékezete megmaradjon az utókor számára! Itt nem kellett gázkamra, sem agyonlövés, mint a német koncentrációs táborokban – itt hulltak az emberek anélkül is. Az éhség, a hideg, a fertőző betegségek alaposan megtizedeltek bennünket! Sőt! S akik élve maradtunk, 35-40 kilóra fogytunk! Csoda, hogy néhányan hírmondónak élve maradtunk!!!

Csak annyit tudunk, hogy amikor minket ide „betereltek”, hozzávetőleg 1500-an voltunk. Amikor innen kikerültünk – akik túléltek a borzalmakat –, lehettünk körülbelül négyszázan. Tehát mintegy ezer bajtársunk lelte itt halálát! Lehettek bármely nemzet árva fiai!

Szóltam a mindennapi fogolyszámlálásról. Ehhez meg kell még jegyeznem, nem fordult elő olyan eset, hogy valaki megszökött volna! Mint mondtam, a lágerünk egy minden emberi településtől távol eső sivatagi terepen feküdt. Ugyan ki és hová tudott volna innen elmenekülni? Azonkívül szögesdrótkerítéssel voltunk körbe-

zárva, s a kerítés minden oldalán éjjel-nappal fegyveres őrk vigyázták minden lépésünket.

Ott nyugszanak hát a névtelen és jeltelen tömegsírokban a bajtársaink, mintegy ezer egykori fogoly. Egy anya sem tudta meg, s nem tudja meg soha, hol pihennek sokat szenvedett fiának csontjai!

ADJ, URAM, ÖRÖK NYUGODALMAT NEKIK!!!

Amen.

Kiskarácsony, nagykarácsony...

*Kiskarácsony, nagykarácsony,
Megsült-e már a kalácsom?
Ha megsült már a kalácsom,
Itt van, itt van a karácsony...
(Régi gyermekdalocska)*

Istenem! Istenem! – Közeledett 1944 karácsony, a béke és a szeretet ünnepe, Jézus Krisztus születésnapjának ünnepe...

És a világban dúlt a második nagy háború! Mi pedig itt, a halál-lágerben szenvedtünk – és naponta temettük elhunyt bajtársainkat!...

De mi lehet otthon? Az én szeretteimmel? Vajon ők meg tudják-e ünnepelni a karácsonyt? Együtt lesz-e a család a szentestén? Ha a többiek igen, én akkor is hiányozni fogok körükből...

Annyit sejtettünk, hogy valahol Magyarországon folynak már a harcok. De hogy hol, merre, azt nem tudtuk. Csak amikor a fogásból hazakerültem, tudtam meg, hogy éppen akkor zajlottak a harcok a szülőföldemen. 1944. december 15-én foglalták el szülőfalumat az orosz csapatok. 22-én bombázták a falunkat a német re-

pülőgépek. 23-án éjjel egy órakor visszafoglalták a községet a németek. 24-én ismét az oroszok tartózkodtak ott. 1945. január 4-én még bombáztak nálunk. Több civil áldozat is volt...

•

A lágerben ezekben a napokban „válogattak” bennünket. A tét az volt, hogy a valamennyire erősebbek közül ki bír és ki akar erdei kolhozba munkára menni. Azt mondták, aki jelentkezik, kap meleg pufajkát. Úgy véltük, ott talán erősebb kosztot is kapunk, így én is jelentkeztem. Osztották ki a pufajkákat, melynek során sikerült elcsennem még egy pufajakabátot. Mind a kettőt magamra húztam. Gondoltam, így talán nem fagyok meg!

Masíroztunk hát az erdei munkára. Csak éppen nem a „hadnagy úr szavára” – mint a nótában van. S bizony nótázás sem volt. Gyúrtuk a havat...

Ahogy odaértünk, jött az első kellemetlen meglepetés: az erdő közepén a tisztáson fel volt állítva egy nagy ponyvasátor, mely úgy nézett ki, mint nálunk békeidőben a vándorcirkusz sátora Ipolyságon. Csak hát az nyáron szokott lenni! De télen, a nagy hóban és hát szállásnak – bizony hűvösnek bizonyult. Mindössze a közepén volt benne felállítva egyetlen kályha.

Két nő vett át bennünket. Ők voltak a munkafelügyelők a kolhozból. Persze orosz katonai őrség is volt velük, nehogy valaki ellopjon bennünket!

Mindjárt az első nap kiosztották a fűrészeket. Ezek olyan másfél méteres fűrészlapok voltak, amilyeneket otthon is használtunk az erdei munkáknál. Két embernek kellett velük szabdalni a farönköket. Tülevelű fenyőfák voltak, de igen vastagok, 70-80 cm átmérőjűek.

Amikor egy jó nagy darab erdőrészt kivágtunk, le kellett vágdosni a gallyakat a törzsről. Combíg erő hóban dolgoztunk. Ha már nagyon fáztunk, tüzet raktunk a lenyírt ágakból, hogy kicsit megmelegedhessünk.

Ha ezt észrevette a felügyelőnő, odajött és szétrúgta a tüzet. A kezében volt egy jókora bot, s akit elért, jól elnászpángolta, a hátára vert. És kiabált:

– Rabotaty! Dolgozni tovább, nem a tűznél ácsorogni!

Azt akarták elérni, hogy a legyengült emberek robot közben melegedjenek föl.

Hál’ istennek, megint hozzám szegődött egy kis szerencse!

Bár mindenféle iparosember volt köztünk, nem akadt egy sem, aki tudott volna fűrészt metszeni, élesíteni. Én tudtam! Hiszen ott-hon télen erdőkbe is jártunk fakivágásokra. Milyen jól jön, ha az ember az életben sokféle munkát megtanul!

Így új beosztást kaptam: a fűrészek élesítését. Este összeszedtem a szerszámokat, amelyeket meg kellett élesíteni. S másnap reggeltől estig a fűrészeket élesítettem a sátorban, ahol mégiscsak melegebb volt, mint kint a hóban. Égett a kályha, csak munka közben kellett olykor ráraknom tüzelőfát.

Minden héten kijött hozzánk egy orvos egy szanitéccel. Megkérdezték, nem betegedett-e meg valaki. Ha igen, visszavitték a lágerbe, és hoztak helyette másik foglyot a munkára, hogy a létszám mindig teljes legyen. Mert hát a munkateljesítmény elő volt írva. A szociban ez már akkor is úgy ment. Esetünkben persze azzal a különbséggel, hogy bár a norma elő volt írva, fizetést nem kaptunk.

De más baj is volt. Mialatt mi dolgoztunk, az őreink, az orosz katonák megdézsmálták a kosztunkat. Mert hiába voltak otthon, meg szabadok, nekik is kevés koszt jutott, ők is éheztek!

Egy alkalommal, mikor jött az orvos a szanitéccel, szóltam az egészségügyisnek, hogy vigyenek vissza a lágerba. (Ő, a szanitéc is közülünk való fogoly volt.) Sikerült visszajutnom, de ott is baj volt: a lágerban már alig volt ember! A tifusz alapos munkát végzett, az erdőben dolgozókkal együtt is alig 500-an lehettünk. Hát itt nem lesz jó a betegek között, gondoltam. Szerencsére újra visszajutottam a konyhára: vízhordó és favágó lettem. Egy olasz hadifogoly volt a brigádvezetőnk. Már a koszt is jobb volt valamivel. Lehet, hogy azért javítottak rajta, mert egyre fogyott a létszám az elhalálozások miatt. Ebédre fél liter kását adtak, és vacsorára is ennyit. No, és a konyhán sikerült egy kis duplát is kapnom.

Újabb orvosi vizsgálat: az orosz katonaoorvos nagyvizitét csinált. Minden hadifogolynak be kellett jönni a lágerba. Azoknak is, akik

munkán voltak. Mivel már nagyon sokan meghaltak tífuszban, elrendelték, hogy minden gyengélkedőt vigyenek kórházi vizsgálatra. Én voltam az utolsó a sorban. Persze mindenki le volt vetkőzve meztelenre. Az orvos rám nézett, megfogta a faromon a húst és azt mondta: maradhatok a lágerben. De ha nem érzem jól magam, mehetek a kórházba is. Mondtam neki, hogy gyenge vagyok, inkább megyek a kórházba. Ő azt felelte:

– Charasó!

Szólt az írnoknak, írjon be engem is azok közé, akiket visznek a kórházba. És már mentünk is a teherautóhoz, mely az állomásra vitt. Bevagonoztak bennünket, s indultunk Harkov mellé egy kórházba. Igaz, most is marhavagonokban utaztunk, de már szalmazsákok is voltak a vagonokban!

Útközben, amikor megálltunk az egyik állomáson, látjuk ám, hogy a szerelvényünket kísérő katonák nagy lövöldözésbe kezdtek. Nem tudtuk mire vélni a dolgot, mert a levegőbe lőttek.

1945. május 9-e volt!!!

Aztán mondták, hogy VÉGET ÉRT A HÁBORÚ!!! Beszálltak a katonák is a vagonokba, mert indultunk tovább, s közben ujjongva kiabálták:

– Vojna kaput (Véget ért a háború!)

Hát örömben lövöldöztek. Mi is örülni szerettünk volna! Apám „meséjére” gondoltam: amikor az első világháború véget ért, ők azonnal jöhettek haza! Vártuk hát, hogy mikor tudatják velünk szabadságunkat, az örömhírt, hogy mehetünk haza! De nem mondtak semmi ilyet. Mentünk a hadifogolykórházba. A kórház Harkov városán kívül feküdt. Odamentünk. Addig azonban nem engedtek be a kórházba, amíg meg nem fürödtünk. A ruháinkat is mind elvitték a fertőtlenítőbe. Kórházi köpenyekben helyeztek el bennünket a szobákban.

Micsoda változás. Nem kellett dolgozni és jobb volt a koszt is: a reggeli mellé kaptunk egy pici kocka vaját is. Igaz, csak egy dekát, de már ez is emelte kissé a kalóriaadagunkat. A szobákban egyesével feküdtünk az ágyakon. Szalmazsák volt alattunk és pokróccal takaródtunk. A mennyország volt a halállágerhez viszonyít-

va! Orosz orvosok és német hadifogoly orvosok kezeltek bennünket, már amennyire tehették. Ugyanis gyógyszerük nem volt! Még egy egyszerű fájdalomcsillapító sem!

Egy hónapig maradtam a kórházban...

Volt itt egy különálló helyiség, amelyet 6-os számú kórteremnek hívtak, s voltaképpen egy önálló épület volt. Ebbe csoportosították át azokat, akiknek az egészségi állapota már annyira feljavult, hogy alkalmasak lettek újra a munkára. Már én is itt tartózkodtam. Egyszer megjelent a konyháról egy nő, hogy kell neki öt ember, tejet vételezni a konyha részére. Persze hogy én is jelentkeztem.

Egy magas épületbe mentünk, abban volt – többek között – a tejesarnok. Mert volt ott más is: például egy helyiségben napraforgómagból olajat préseltek. Az udvaron nagy rakásban álltak a napraforgómag héjából összepréselt „kerekek”. Ezek voltak az úgynevezett olajpogácsák. Civil körülmények között senki sem gondolhatott emberi fogyasztásukra. Az állatokkal etették, de előbb beázatták, hogy a mag héja megpuhuljon, még így is nehezen emészthető volt számukra. A „kerekek” a présben szépen összeálltak. Lehettek olyan 35 centiméter átmérőjűek. Vastagságuk meg mintegy 5 centiméter. Idehaza tréfásan talán azt mondtuk volna, hogy legfeljebb talicskakeréknek alkalmasak.

No, de itt! Ezek már ránézésre is csemegék voltak az örökre kiéhezett hadifoglyoknak! Mind kapkodtunk föl belőlük és rejtettük a kórházi köpeny alá.

Szegény nő, ránk szólt, hogy ebből baj lehet, ha a kapuban meglátják az örök! De a valóságban jószívű volt, megsajnált bennünket, éhes hadifoglyokat, akik a száraz, kemény napraforgóhéjat úgy kapkodtuk a szánkba, akár az ostyát! Hiába, az éhség nagy úr!

Indultunk vissza. Vittük a tejet. Szerencsénk volt, az örök éppen nem álltak a kapuban. Bent lebzseltek éppen a kis őrszobájukban. Mi meg ügyesen beosontunk a kapun, becipeltük a tejet. Ezt látták csak úgy futólag az ablakon keresztül.

A fiatalasszony olyan jószívű volt, hogy bent a konyhában még adott mindegyikünknek két deci tejet. Áldja meg az Isten a jóságá-

ért! Utána mentünk csak vissza a szobánkba, a helyünkre. A fogolytársaink persze rögtön fölfedezték, hogy valamit rejtegetünk a köpenyek alatt. Megmutattuk a pogácsákat. Mindenki kért belőle. Olyan boldog meglepetés volt a számukra is, mintha csokoládét hoztunk volna! A kerekeket széjjeltördeltük, úgy osztottuk el testvériesen. Voltak, akik a még el nem fogyasztott kenyerüket kínálták föl érte. Aztán mindenki gyorsan elrágta! Többen a hasukat tapogatták, mondva, hogy most végre jóllaktak! Nagy dolog a jóllakottság érzése, ha az ember hónapok óta nem evett eleget. De hát ez olyan csalóka érzés volt! Az ember azt hitte, hogy jóllakott, a valóságban a nehezen emészthető napraforgó magjában a héja keltette ezt az érzést bennünk. Szerencsénkre a maghéjra a préseléskor rátapadt egy kis olaj is, így aztán lassan megemésztettük. Kisebbségi fájdalommal, de kibírtuk. Senki nem lett tőle súlyos beteg!

Az volt viszont a nagy bánatunk, hogy íme, véget ért a háború, de semmi jele annak, hogy minket hazaengednek!

Vártuk minden nap az örömteli hírt, de az nem akart bekövetkezni. Nem tudtuk elképzelni, miféle szándéka lehet még velünk a szovjet vezetésnek.

Mert minden a vezetőkön múlt. Az orosz emberek, akikkel kapcsolatba kerültünk, velük dolgoztunk, mondhatom, mind becsületesek és jók voltak velünk! Hiszen ők is sokat szenvedtek és nélkülöztek az Unióban. Pedig ők nem foglyok, hanem szabad emberek voltak, a munkáshatalom tagjai, akik az országban uralkodtak. Így láttuk akkor, nem tudva igazán, hogy nem ők uralkodnak, hanem felettük „valakik”.

A tűzegbánya

*Katonazubbonyodra gombot varrtam éjjel,
azt álmodtam, itthon voltál újra.
Katonazubbonyod a régi szenvedéllyel
átölelt és karjaidba zárt...*

(Katonanóta a II. világháborúból)

Ez a katonanóta is már csak az álmainkban élhetett. A civil életben énekeltünk ilyeneket valaha. Később inkább a lányok dalolták, akiknek a szeretője, vőlegénye a fronton volt. Szép, megható ez a nóta is! Persze, akik a fronton szenvedtek, nem látták ilyen „rózsásnak” e dalokat.

Cseppenjünk hát mi is vissza a valóságba! – A hadifogság keserves napjaiba...

Néhány napja már ott voltunk a „munkára képeseknek fenntartott” elkülönítőben. És vártuk a beosztást, mikor jönnek értünk, hová visznek.

Nem is kellett soká várakozni. Hiszen szerepeltünk a nyilván tartásukban, hogy munkaképesek vagyunk. Tehát mehetünk – mennünk kell dolgozni!

Egy idő után meg is jelent a szobánkban egy orosz őrmester, bejelentve:

– Egy kolhozba, tűzegkitermelésre kellenek nekem emberek. Kik jelentkeznek önként? Ha senki, úgy én válogatok.

Nem sok gondolkodási időnk maradt. De úgy véltük, talán könnyebb lesz, mintha valahová bányába vinnének, a föld alá dolgozni. Hát jelentkezünk.

Az igazat megvallva, a legtöbben azt sem tudtuk, mi az a tűzeg. De akadtak köztünk, akik tudták és elmagyarázták, hogy Ukrajna sík területein nagy a humusztartalma a talajnak. Tehát ha nem trágyázzák, akkor is terem. Csak szántani, vetni és aratni kell. Az oroszok elleni háború kezdetén a németeknek az volt a tervük, ha le-

győzik a Szovjetuniót, akkor Ukrajnában fogják kitermelni a gabonát egész Európa számára. Az európai országokban pedig fölfelesztik az ipari termelést. Ezen az úton haladtak már a kezdeteknél is: Csehszlovákiát sikerült vér nélkül elfoglalniuk. Majd Lengyelországot az akkor még szövetséges oroszokkal karöltve fegyverekkel igázták le. Franciaországot, az egyik európai nagyhatalmat is így kényszerítették térdre. Következett a Szovjetunió! Kezdetben győzelemről győzelemre törtek előre. Már közel voltak Moszkvához. Sztálingrádban aztán óriási veszteségekkel végül is vereséget szenvedtek. Több százezer katonájukat veszítették el. A Don-nyar magyar veszteségeiről nem volt ildomos beszélni, amikor mi még a laktanyában voltunk! Pedig itt több mint százezer ember volt a magyarok vesztesége!

Azt hittük, most, hogy véget ért a háború, az oroszok maguk fogják kitermelni a gabonát a nagy Szovjetunió népeinek. Így indulunk el, hogy Ukrajnában megismerjük a humuszbán, tőzegben gazdag jó zsíros földet. Persze mi már mint hadifoglyok. Nekik építjük föl a békét s hozzájárulunk a kenyérellátás bebiztosításához, mi magyarok, németek, olaszok, románok. Legalább lesz több és jobb kenyérünk nekünk is.

Így kerültem én is a tőzegtermelésbe, ahol ugyan nem vetni és aratni kell, de munkánkat valami másra fogják felhasználni.

Vittek hát bennünket a kolhozba... Olyan hatvanan lehetünk. Odaérve, egy nagy, bealmozott helyiségbe tereltek bennünket. (Otthon ezt juhakolnak neveztük volna!) Micsoda fejlődés és emberies bánásmód a nekik ingyen dolgozó hadifoglyokkal szemben! Már nem a hideg és kemény betonon kell aludnunk, hanem szalmán.

Másnap kivittek bennünket egy nagy rétre. Ott állt egy cséplőgép és egy kanalas báger. Rövidesen megtanulhattuk, hogy a tőzeg nemcsak a talaj tápanyag-utánpótlását szolgálja, hanem megszáritva, kockákba préselve tüzelőanyag is lehet. Mert ezen a vidéken, a hatalmas síkságon, nem voltak erdők. Ebből nyerték a tüzelőt is.

Így ment a kitermelés: A báger kivájta a gödörből a tőzeget, melyet kanalak hoztak a keverőbe. Ott összezüzták, majd préselték. Ahogy a présből jött ki a tőzegszalag, két asszony várta. Alátettek ügyesen egy deszkát, és amikor egy méter hosszú lehetett, elvágták. S tették a következő hasáb alá az új deszkát. Másik két nő szedte el a jókora tőzegkockákat és rakták bele a mellettük álló csillébe. Ezek a csillék keskenyvágányú sínpáron futottak. Amikor megteltek, tolni kellett őket a síneken tovább, olyan ötszáz méter távolságra. Ott megint állt tíz asszony, akik kiszedték a kockákat és rakták szét a réten. (Úgy, mint nálunk a vályogvető cigányok a megformált vályogokat a patakparti réten, hogy ott megszáradjanak.) Én a kocsitoláshoz voltam beosztva. Gyorsan kellett dolgozni mindenkinek, mert a gép nem állt meg: az összehérselt darabokat szünet nélkül ontotta. Hát ez bizony elég nehéz munka volt.

Amikor a réten szétrakott téglák megszáradtak, össze kellett rakni őket kazlakba, s innen vételezték az átvevők és szállították el fűtésre. A tőzeget zúzó és préselő gép a kiásott gödör mentén és a kanalas báger mellett, síneken ment olyan két kilométert, s miután végigment, meg kellett fordítani, és akkor jött újra visszafelé.

Az egyik napon, ahogy fordítottuk a préselőgépet, a vasúti sínpár kiugrott a gép alól, a lábfejemre vágódott. Rögtön megdagadt, alig tudtam rálépni. Odaugrott két fogolytársam, megfogtak és bevittek a kolhozba. Még az ebédért és vacsoráért sem tudtam elmenni. Elhozták, ha hozták. Ha ettem, akkor ettem, ha nem, hát akkor nem. Így telt el tíz nap.

A tizedik napon jött egy teherautó a kórházból tőzeget vételezni, fűtés céljára a kórház konyhája részére. Az autóval egy fogoly német orvos is érkezett, akit az orosz sztarsina elhozott hozzám. Megvizsgálta a dagadt lábamat és mondta az oroszoknak:

– Krank, do spitál!

Ennyit én is megértettem. Kivittek az autóhoz, amely már tele volt rakva a tőzeggel. Miután föltettek a tőzeg tetejére, nagyot sóhajtottam:

– Hála Istennek, csakhogy megszabadultam a kolhoztól, a robbottól, az állandó éhezéstől.

Amikor beértünk a kórházba, leszedtek az autóról. Az orvosok megnézték a lábam, majd kaptam egy ágyat. Ezen az ágyon kezelték és „gyógyítottak” egy hónapon keresztül. Mégpedig röntgenezés meg gyógyszer nélkül. Mert az nekik sem volt!

Harminc nap múltán kicsit már járkálni, lépegetni is tudtam. Áthelyeztek hát a fentebb ismertetett 6-os számú kórterembe, a lábadozóba, ami azt jelentette, hogy hamarosan újra munkára fognak.

A gyárépítés

*Téglaporos a kalapom,
én a téglagyárban lakom.
Azért poros a kalapom,
mert a téglagyárban lakom.*

*Téglaporos az én cipőm,
haragszik az én szeretőm.
Ne haragudj, édes párom,
én a téglagyárban lakom.*

A fenti dal amolyan „műrostos nóta” volt a békeidőkből...

Igaz, a következő munkahelyünk nem a téglagyár volt, hanem egy újjáépítés alatt álló régi cukorgyár.

Itt is „szép” fogadtatásban részesültünk. Amikor odaértünk, látjuk, hogy az egész gyártelep be van kerítve kétsoros szögesdrót kerítéssel. Őrbódék felállítva minden sarkon, meg középen is, föl-magasodva a szögesdrót fölé. Tehát mindent bebiztosítottak a hadifoglyok megérkezése előtt, nehogy valakinek eszébe jusson megszökni.

Szökni? – Hová, merre? És hogyan? Legyengülten, éhesen!

A szögesdróttal bekerített láger területén volt a cukorgyárnak egy nagy csarnoka, a cukorraktár. Ez lett a hadifoglyok szálláshelye. Talán úgy is mondhatnánk, „új otthona”! 120 méter hosszúnak, 30 méter szélesnek becsültem, amikor oda betereltek bennünket. Együtt volt minden: hálóterem, konyha, étkező és mosdóhelyiség a tisztálkodásra. Igazi szovjet „összkomfort”!

A „szállodában” kettes és négyes ágyak álltak, persze közfalak nélkül. A terem közepén egy vonalban végighúzódba öt kályha állt: vasból összehegesztett hatalmas „fűtőtestek”, szénporral fűtve.

Naponta egy-egy munkacsoportba 100 embert osztottak be. Minden csoportnak magyar tiszt volt a parancsnoka, akinek a feladata a csoport napi munkájának az irányítása volt.

Mindez a világ első szocialista országában történt: a munkásosztály „vezetésével”. A valóság persze egészen más volt. Míg a fogoly közkatonákat a végtelenségig kiszípolyozták, addig a volt katonatiszteknek nem kellett dolgozniuk. Ezt minden nap és minden lágerben megtapasztaltuk az egész fogság alatt!

Tehát amikor a tisztjeink beosztották a csoportokat a munkára, az egyes munkahelyekre, nekik már nem volt több feladatuk. Utána csak sétálgattak az udvaron, a gyár területén. Ez egy kicsit furcsán hatott ránk. De ugyanezt tapasztaltuk-láttuk az orosz parancsnokoknál, tisztelnél is: ők még nagyobb teljhatalommal rendelkeztek katonáik és saját népük felett!

A százfős csoportok keretén belül brigádokba osztottak bennünket. Az én vasszerelő brigádom hét munkásból állott: három német és négy magyar. Az egyik német mérnök volt, ő egy hozzánk beosztott, németül is beszélő ukrán lánnyal naponta megbeszélte a tennivalót. Persze akkor még nem tudtam, honnét tud németül ez az ukrán lány.

A német mérnöknek kiadták a tervrajzokat. Aszerint kellett elkészítenünk az egyes vaskonstruksiókat. Tehát ő irányította a munka menetét. Ha valami kellett a munkánkhoz, valamilyen anyag vagy szerszám, ő szólt az ukrán kislánynak s az ment az anyagokat beszerezni a vezetésnél s onnan szállították a kért dolgokat.

Az építkezésen minden vasbeszerelést mi végeztünk. Mégpedig kézi erővel! Igaz, hoztak egy autogén vágót, amellyel hegeszteni is lehetett. Dolgoztak velünk orosz építőmunkások is, de ezzel egyik sem tudott bánni. A német foglyok viszont igen! Átvették a vágó-hegesztőt, és ők dolgoztak vele.

Amíg ezt nem kaptuk meg, addig kézzel vágtuk, fűrészelgettük a vaselemeket-síneket. Azok ilyen I alakúak voltak. Majd hoztak nekünk egy karbid vágót is. Ezt meg egy magyar társunk vette kezelésbe. Ő amolyan „ezermester” volt, sok mindenhez értett. S amihez nem, valahogy rájött, hogyan lehet használni, dolgozni vele.

De még visszatérek az előző munkamódszerekre, hogy miként dolgoztunk, amikor nem kaptuk meg ezeket a szerszámokat. Voltak olyan nagy hidegvágóink; úgy néztek ki, mint egy nagy kalapács nyéllel. A fejének az egyik vége hegyes, a másik lapos volt. A hegyes végét ráillesztettük a vassínre, a másik emberünk pedig egy még nagyobb vaskalapáccsal nagyokat csapott rá. Amikor már valamennyire sikerült bevágni a vasat, akkor egy rövidebbet keresztbe tettünk alája. A bevágottat hatan felemeltük, amilyen magasra csak tudtuk, majd ráéjtettük az aláhelyezettre. A 20-25 fokos hidegben a vasak is alaposan le voltak hűlve. Ez is segített valamit, és a lejtett sín könnyebben eltörött.

Amíg mi a vaskonstrukciókat készítettük, a betonozó brigádok az alapokon dolgoztak. Kiásták a gödröt, mi beállítottuk a most már pillérnek nevezhető hosszú vassínt, és ők körülöntötték betonnal. Eleinte kézi erővel állígtattuk föl a pilléreket. Később kétkarú csörlők segítségével. Így már valamivel könnyebb volt a munka. Aztán a nagy cukorfinomító tartályokat szerelték rá a pillérekre. A tartályokat készen, Romániából hozták, a villanyberendezéseket pedig Magyarországról. Úgy beszéltek, hogy az oroszok, amit csak értek, mindent elhoztak, ami elmozdítható volt, „ajándékba” a román testvérektől, s úgyszintén a „legyőzött” Magyarországról.

Egy alkalommal elvittek bennünket vagonokat kirakni az állomásra. Egy teli vagon villanymotort. A sínek mellett állt egy nagy rakás szénpor, arra kellett rárakni a villanymotorokat, óvatosan, nehogy eltörjenek, megsérüljenek. Mi viszont nemigen kíméltük

őket. Hajigáltuk egymásra, rakásra. Volt is olyan, amelyik össze-
tört. De az nem számított! Az volt a fontos, hogy üres legyen a va-
gon. Az orosz őreink nem álltak állandóan felettünk. Így hát nem
bántunk kesztyűs kézzel a rakománnyal.

Amikor már beszereltük a tartályokat is, befejezőfélben volt a cu-
korgyár építése. A német társainkat elvitték egy másik lágerbe,
más építkezésre. Máshol volt szükség a szaktudásukra! Hiányoztak
nekünk, a fiatal mérnöktől már néhány szót, mondatot is megta-
nultam németül.

Ezután átszervezték a brigádunkat is. Egy magyar hadifogoly-
társunk lett az új brigádvezetőnk. Gázsó Károly volt a neve, aki ci-
vilben szabómester volt. Ennek dacára olyan ügyesen tudta a nagy-
kalapácsot forgatni, ütni a vasat, hogy az oroszok csak bámulták.
De azért volt egy orosz mesterünk is.

Egyik nap öt orosz tiszt jött ellenőrizni bennünket, meggyőződ-
ni róla, jól végeztük-e a munkát, a tervek szerint és időben-e?
Mindannyian finom fehér ruhákban voltak, elegánsan kiöltözve.

Amikor elmentek, a mi mesterünk megkérdezte az orosz mes-
tert, Pavol Harkovszkit:

– Pavlo, ti takí tovaris, ako tí drugí?

Erre ő köpött egy nagyot, elkáromkodta magát a szokásos
orosz káromkodással. Szidta az anyjukat:

– J tvoj matyi! Eto vszo jud!

Valahol a Volga mentén élt egyszer egy kisleány...

A munka és az ebédszünetek mindennap egyformán folytak a szo-
kott medrükben...

Az egyik napon, amikor bejelentették az ebédszünetet s orosz
mesterünk felment az irodájába, hogy ott megebédeljen, mi, fog-

lyok, ahol lehetett, leültünk kicsit pihenni. Ránk ugyanis az ebédszünnet igen, de az ebédelés nem vonatkozott. Mi csak délután 3 óra után kaptunk ebédet, miután bementünk a munkából a „szálloda-ebédlőnkbe”. Vagyis fájront után. Leültünk hát, ki hova tudott.

Az ukrán munkatársnőnk is leült ebédelni egy gerendára. Már a nevét is tudtam, hiszen jó ideje velünk dolgozott. Hankának hívták. A német mérnök, akivel németül társalogni szoktak, már nem volt köztünk. Intett hát nekem:

– Ivan, igyi szuda, szigyi.

Elfogadtam a hívását és melléje ültem.

(Az én magyar nevemet, a Jánost, az oroszok Ivannak mondták. Náluk a Jánosok mind Ivanok voltak. Ezt már régen megszoktuk.)

Előszedte az otthonról hozott ebédjét, mivel ők itt nem kaptak kosztot. Kicsomagolta, s én meglepődve láttam, hogy az ebédje főtt cukorrépa és hozzá savanyított uborka!

No, mondok, Jani! Ezek a szabad orosz polgárok is ugyancsak gyenge kosztot élnek! Mert ugye, nálunk otthon, mi, a szegényebbek is valamivel táplálóbba ételeket szoktunk ebédelni. Igaz, főleg gyerekkorunkban, a főtt cukorrépát is elfogyasztottuk, de csak úgy délutánonként, amolyan csemegének, mint az almát, körtét vagy szilvát – nyáron. Ősszel, amikor a répa kisedése folyt a nagybirtokon, ha jártunk ásni, egy-két darabot hazahoztunk és megfőztük. S majszoltuk, mert édes volt. Jobb, mint a savankás alma, vagy eféle. De nem ettünk hozzá kovászos uborkát! Az már sehogy sem illett össze: a savanyú meg az édes!

Ezért nagyon elcsodálkoztam, látva, a kislánynak miből áll az ebédje! Mindenféle gondolatok kavargtak a fejemben... Szegény ukránok, oroszok! Nektek sem ád sok jót a ti szocialista hazátok!

Egyszer csak így szólt hozzám Hanka:

– Ivan, choces burák? (János, akarsz répát?)

Hát nem tudtam, mit feleljek? Ha elutasítom, még azt hinné, lenézem őt. Ha meg elfogadom, talán neki is jobban fog esni, hogy egy lerongyolódott hadifogollyal megszthatja szerény ebédjét. Így aztán elfogadtam:

– Kakda dás, ja chocsú. (Ha adsz, elfogadom.)

Levágott egy szeletet a cukorrépából, ráhelyezett egy szelet savanyított uborkát és átnyújtotta. Nem illettek össze, de gondoltam, ha te, úgy én is. Együtt fogyasztottuk hát a szegényes ebédet...

Mivel a német mérnök már nem volt köztünk, Hanka, beszédes lévén, velem kezdett többet társalogni. Beszélgettünk munka közben is, amikor mód nyílt rá.

Megkérdeztem, idevaló-e? Da! (Igen.) S hol tanultál meg németül? Hát elmesélte élete történetét.

Amikor a németek 1941 nyarán megtámadták a Szovjetuniót, a mi szülőföldünket is elfoglalták. A házunkat találat érte, és édesanyám életét vesztette. Eltemettük... Majd nemsokára fogolyként munkára szedték össze a fiatalokat, és kivitték Németországba. Köztük engem is. Ott fogolytáborba zártak minket, nőket is, és dolgoztattak...

Egyszer egy német tiszt járkált közöttünk. Mustrálta a lányokat... Nem tudtam mire vélni a dolgot, amikor megszólított:

– Du, komm mit mir! (Te. Gyere velem.)

Ellentmondás nem volt. Ezt már megtanultuk. Voltak esetek, amikor egyeseket egyszerűen lelőttek. Hát mentem vele. Hová vitt? Haza, a lakására. Még akkor sem ismertem a szándékát. Azt hittem, egyedül van. De kijött a felesége és valamit magyarázott neki. Nem értettem még akkor, hogy mit. De nyugtatgatott, hogy te nálunk fogsz dolgozni mint szolgáló. Aztán kézzel-lábbal megmagyarázták, mi lesz a munkám. Takarítani, mosni, majd később főzni is megtanított a felesége. Mindjárt az elején kaptam tőle szép, tiszta ruhát, megmutatta a fürdőszobát, hogy fürödjek meg és öltözzek föl. Bementem a fürdőszobába. Felsőhajtottam: Istenem! Keresztet vetettem magamra háromszor, ahogy az édesanyámtól tanultam. Lehetséges ez? Nem lőnek agyon? Még fel is öltöztetnek... Megfürödtem, először életemben, szép tiszta fürdőszobában. Kijöttem, és megebédeltettek. Olyan ételeket raktak elé, amilyeneket nemcsak hogy nem ettem soha életemben, de még nem is láttam! Istenem! Ez a szerencse! – sóhajtoztam. Hát a háborúban is vannak jó emberek? S a németek között is, akikről mi annyira rettegtünk?

A nagysága aztán illedelmesen, szépen mindent megmagyarázott, megmutogatott, mit kell majd csinálnom...

Én meg boldogan takarítottam, mosogattam. Mindent, amit csak kellett. Közben tanított németül. Elmagyarázta, minek mi a neve. Elismételtette velem többször, amíg meg nem tanultam. Persze először köszönni tanultam meg németül. A jó reggeltől a kezít csókolomig – mindent sorjában. A nagyságám türelmesen tanított. Ilyen jótét lélek!

Három évet töltöttem náluk. Aztán jött a háború. Mármint a front ért oda vissza. A mieink nyomultak előre, a németek meg hátráltak. Én már jól beszéltem németül. Megszerettem a gazdaimat, s ők is megbecsültek engem a becsületes munkámért. Mondták is, hogy maradhatok náluk, ha véget ér a háború. Én erre is igent mondtam! Hiszen itt az élet sokkal jobb volt, mint a Szovjetunióban. Keresetem is volt, ruhákat vásároltam magamnak, meg a nagyságától is kaptam. És hát szép városban lakni, tiszta ágyban aludni, jó koszt mellett – meg voltam elégedve. Igaz, a városban károkat okozott a háború. De úgy gondoltam, ezeket majd rendbe hozzák. Hiszen minálunk is, a mi kis falusi házainkat is megrongálták a lövések. Most meg ki tudja, mi lehet otthon. Hiszen másodszor is végigvonult vidékünkön a front.

Egy nagy hibát azonban elkövettem! Amikor az orosz csapatok elfoglalták a várost, bejöttek a házunkba is, s én megszólaltam oroszul. Megkérdezték, honnan tudok oroszul. Mondtam, hogy ukrán vagyok. A németek hadifogolyként hoztak ide. No, erre elrendelték, amire nem számítottam, hogy haza kell térnem! Nem maradhatok itt hadifogolyként. Vége a háborúnak! Kényszerítettek, hogy hazatérjek! Hazahoztak.

Itthon megtaláltam apámat, élt. De volt már egy második felesége, azaz a mostohaanyám. Hát nem valami szívesen fogadott, ám amikor látta, mennyi szép ruhát hoztam Németországból, megenyhült. Aztán munkába kellett járnom, ő meg ezalatt eladogatta a szép ruháimat, az én tudtom és beleegyezésem nélkül. Pénzt csinált magának belőlük, nekem meg semmim sem maradt... Hát most itt vagyok, a hadifogolyokkal kell dolgoznom, hogy valahogy megéljek.

Persze, Hanka mindezeket nem egyszerre mesélte el nekem, hanem napok, hetek alatt, amikor a munka mellett erre adódott alkalom.

Egy ilyen üldögélés közben azt kérdezi tőlem Hanka:

– Ivan, te tudsz énekelni is? Én szeretem a szép dalokat!

– Persze hogy tudok – feleltem –, dalolós legény voltam én a katonaság előtt.

– Énekeljél nekem valamit a ti nótáitokból.

– Hát, lehet – mondtam.

Aztán azon gondolkodtam, hogy melyik szép nótát énekeljem el neki? Eszembe jött egy orosz dal, melyet otthon magyarul énekelünk. Hátha ismeri?

*Valahol a Volga mentén
élt egyszer egy szép leány.
Nem ismerte a szerelmet,
boldog volt ő igazán...*

Hankának erre felcsillant a szeme! Rögtön belevágott a nótámba: ő oroszul énekelt, én meg magyarul. A dallam egy volt, hát énekelünk tovább!

Amikor befejeztük, Hanka a boldogságtól felugrott és a nyakamba borult. És szájon csókolt!...

A nagy nyomorúságban mindkettőnk szíve hevesebben kezdett dobogni! Lehet öröm is ebben a keserves világban? Ha lehet, hát legyen! Hiszen volt már elég a nyomorult napokból. Amikor a puszta betonon aludtunk, temettük a halottainkat...

Ezután mindketten igyekeztünk, hogy a munkában is egymás közelében legyünk. Dolgoztunk... Közben beszélgettünk... Egymásra néztünk... Dalolgattunk is, ha kicsit lehetett, az ebéd-idő alatt.

Mondom Hankának:

– Te, én tudok ám még egy másik orosz dalt is, de magyarul, nem baj?

– Dehogy baj, csak kezdjed már!

Hát rákezdtem:

*Balalajka sír az éjben,
benne sír a bánatom...
Míg a Volga zúg a mélyben,
rólad álmodom...*

Persze hogy ezt is tudta. Ketten énekeltük. Megint két nyelven, de közös szívdobbanással...

Aztán egy alkalommal azt mondja nekem Hanka:

– Ivan, de most már a ti dalaitokból is énekelj! Biztosan azok is szépek. Én még nem hallottam szép magyar nótát!

Gondolkoztam, hogy melyikkel is kezdjem. Mert én legénykóromban dalos gyerek voltam ám! Nagyon sok nótát ismertem és daloltam el. Hát most megmutatom neki, hogy milyen szépek is a magyar nóták!

Az első ez volt, amelyikre rákezdtem:

*Akácós út, ha végigmegyek rajtad én,
eszembe jut egy régi szép emlék...
Nyáreste volt, madár dalolt a fán,
ott kóborolt, bolyongott egy cigány...*

Végig elénekelttem. Hanka szívét annyira megdobogtatta a nótám, hogy megint a nyakamba borult és összecsókolt!...

Ezek után már naponta arra kért, hogy dalolgassak, munka közben is. Ha a szöveget nem érti is, de érzi, hogy a dalok szívhez szólóak! Hát dolgoztunk is, dalolgattunk is!

Szegény édesapám jutott eszembe, aki a szőlő kapálásakor, kőtésekor mindig dalogatott.

Így dalolgattunk, hol együtt, hol meg én egyedül, neki. Máskor meg ő dalolt nekem orosz dalokat...

Egyszer eszembe jutott, hogy tudok még egy szép nótát. Először elmeséltem neki a történetét:

Amikor Palásty László főhadnagy úrnak voltam a tisztilegénye és visszajöttünk a sztaniszlói iskolázásról, őt a zászlóalj vezérkará-

hoz osztották be. Már reggel elment, nekem meg volt egy kis szabad időm. A frontvonal néhány kilométerre előttünk állt. A zászlóalj-parancsnokság mellett üzemelt egy rádiós központ, ahol rádiósok szolgáltak éjjel-nappal. A parancsokat vették és továbbították. Pihenőidőben zenét hallgattak a bunkerukban. Hát be-betértem hozzájuk. Aki szolgált, annak a fülkagyló mindig a fülén volt. Egyszer egy szép nőtát hallottam, amelyet a rádiós dalolgatott. Ezt nem ismertem. Nekem annyira megtetszett, hogy leírtam és megtanultam, mondtam Hankának.

Miután ezt elmeséltem neki, kért, hogy énekeljem el. Hát el-énekeltem:

*Keresek egy csendes zugot, rejtett zugot,
ahol nem lát senki...*

*Ott szeretnék sok-sok fájó,
sok szomorú dolgot elfeledni.*

*Ott szeretném elmondani
halkan síró muzsikaszó mellett:*

*Élt egyszer egy szegény legény,
ki a földön senkinek sem kellett...*

*Keresek egy nyíló rózsát
a borongós őszi napsütésben,
keresek egy fán egy nevet,
amit egyszer titkon belevéstem.*

*Ott szeretném elmondani
halkan síró muzsikaszó mellett:*

*Élt egyszer egy boldogtalan,
boldogtalan szegény legény,
ki a földön senkinek sem kellett...*

Mire a végére éretem, Hankának is, nekem is kicsordultak a könnyeink...

Világosan láttam, hogy nemcsak mi, hadifoglyok vagyunk szerencsétlenek, hanem sok millió orosz is az ő szabad hazájában!...

E hétköznapi emberek minduntalan bizonyították, hogy sors-társuknak tartanak bennünket.

A ki tudja, ki fia-borja, alantas és „felsőbbrendű” vezetőiktől és parancsnokaiktól eltérően ezek a szegény emberek a világért sem bántottak volna meg minket! Egyszer sem szólt ránk senki közülük, mért beszélünk magyarul – mármint egymás között –, ha ők ezt nem értik. És sohasem szólítottak bennünket tovarisnak – azaz elvtársnak. Mindig így szólítottak: Pán, vagyis úr! Vagy a nevünket mondták.

Sőt, azt is tudták, hogy mi jobb körülmények között éltünk ott-hon, műveltebbek is vagyunk, mint ők. Az orosz mesterünk, meg mások is nemegyszer mondták:

– Nektek még egyszer jobb sorsotok is lesz, ha hazamentek! De mi mindig ebben a szegénységben fogunk élni! Nekünk itt kell maradnunk, itt kell meghalnunk...

Hát ez volt a munkáshatalom a kommunizmuson belül!...

Kiskertem közepén...

*Kiskertem közepén
kinyílt a vadrózsa,
terítve van alatta a rózsa,
nem leszek a tied,
barna kislány, soha...*

Amikor Hankával együtt dolgoztunk, cipelve a nehéz vasgerendákat, sokszor vigasztalásképpen is elénekeltem neki úgy halkán egy-egy szép magyar nótát. Kicsit a fáradtságunkat feledtettük vele. Meg aztán láttam, hogy szívesen hallgatja őket. Egy ilyen alkalommal daloltam el neki a fenti nótát, melyet katonakoromban szoktunk énekelni Felsővisón, amikor a gyakorlótérre meneteltünk befelé a kaszárnyába.

Hej, hol vagy, Felsővisó? – gondolkodtam el ezen is sokszor. Talán most orosz katonák laknak a mi szép új laktanyánkban! Meg hát mi lehet otthon? Élnek-e a szüleim, testvéreim, a falunkbéliék? Vajon ők hogy vészelték át a háborút? Mert a háború a szülőfalumba is eljutott. Nem nagy a mi falunk, de azért ott is lehettek harcok!...

Hát így folytattuk a munkánkat. Túrtuk a nehézségeket, ahogy lehetett. A civilek is, akik velünk dolgoztak. Ők is elcsigázottak, elszegényedettek voltak, éhbérért dolgoztak, pedig hát úgy mondták, hogy ők „szabadok”, mi meg foglyok vagyunk!...

Hanka többször kért, hogy beszéljek neki valamit a falunkról, a mi hazánkról. Mondta, hogy bizonyosan jobb lehet ott az élet, mint itt a dolgozók szabad hazájában.

Egyszer aztán a sok kérdezősködés után nekibátorodott, és kiöntötte a szívét:

– Ivan, ha te elvinnél engem a te hazádba, én olyan szívesen elmennék veled! – Akármilyen szegények vagytok is ti otthon, tudom, mégis jobb körülmények között éltek, mint mi itt! Nekem meg szegény édesanyám is meghalt a háború alatt, a mostohám meg nemcsak hogy nem szeret, de még a szép ruháimat is eladta, melyeket Németországban kaptam! Vigyél el magaddal! Én olyan hűséges feleséged leszek, amilyen nincs több a világon! Mindent megteszek, amit csak kívánsz tőlem. Látod, németül már megtanultam. Megtanulok nálatok magyarul is! Csak szabadíts ki ebből a nehéz világból!...

Hát bizony megsajnálтам szegényt! Jobb sorsot érdemelt volna. Ha Németországban marad, most akár cselédlányként is könnyebb lenne az élete...

Gondolkodóba ejtett, hogy tényleg haza kellene őt vinnem. Hiszen olyan jólelkű teremtség! Sokszor munka közben, vagy az ebédnél, amikor szegényes ételeit fogyasztotta, a nyakamba borult és megcsókolt!...

De hát a romantikus álmódásainkból mindig felébresztett a munka meg a nyomor! Dolgozni kellett tovább, minden nap!... Mert ugye a munkában a kiszabott normát teljesíteni kellett.

Dolgoztunk hát, és sok minden megesett velünk...

Egy orosz mérnök, aki a felügyelőnk volt a munkában, megfigyelte, hogy az egyik társunk, a brigádvezetőnk milyen ügyes ember a vasmunkákban. Megkérdezte, civilben mi a foglalkozása?

– Hát én otthon szabó vagyok, ruhákat varrok...

Erre még jobban elcsodálkozott!

– Derék ember vagy, fiam! Látom, hogy becsületes is! Teszek neked egy jó ajánlatot: Vedd el a lányomat feleségül, és én akkor kiszabadítlak a fogolytáborból! Kiváltalak és szabad, civil ember leszel. Űzheted a szakmádat, a szabóságot. Mindjárt jobb dolgod lesz, nem kell ezt a nehéz munkát végezned.

Karcsi barátom erre elővette a zsebéből a fényképet, amelyet a fogságba eséskor s azóta is megőrzött: a felesége mosolygott rajta! Megmutatta a mérnöknek, s mi is megnéztük. Igen csinos fiatalasszony volt. Ennyit fűzött hozzá:

– Én a feleségemet nem hagyom el, még ha az életembe kerül is! S amíg bírok, azért küzdök, hogy egyszer hazakerüljek hozzá. Hiszen tudom, hogy ő is visszavár engem!

Karcsi ezzel nemcsak a nehéz munkában mutatta meg a becsületét, de erkölcsileg is jelesre vizsgázott! A háborúban, a hadifogságban, a szenvedésben is létezik szeretet és hűség! És persze becsület!...

A nehéz fizikai munkában egy idő után Karcsi barátom megbetegedett. Sérvet kapott. Becsületes munkáját látván az oroszok kegyesek voltak vele: a civilek közé osztották be őrszolgálatra. Mint százszor elmondottam, az oroszokban is volt emberség! Kivételt csak az „elfajzottak” képeztek, akik az oroszokkal sem bántak becsületesen!

Elment hát tőlünk Karcsi, a brigádvezetőnk, így nekem kellett átvennem az ő feladatait. Akkor már csak öten maradtunk. De nemsokára hoztak a brigádunkba még négy embert. Ők is szabók voltak civilben – és ugye, vasszakmában kellett dolgozniuk. Így újra kilencen voltunk a brigádban, mi, hadifoglyok. Mert velünk volt az orosz mester meg hát Hanka, a szegény ukrán lány is.

Az orosz mesterünk nekem adta ki a munkát, hogy mit kell csinálnunk. Talán azért is lettem brigádvezető, mert én tudtam velük legjobban oroszul beszélni. A nyelvtanuláshoz hozzásegített a másik szláv nyelv, a szlovák tanulása az iskolában, otthon.

A négy új brigádtagunk, mivel szabók voltak, az itt elvégzett munka után a lágeren kívül is dolgoztak: az orosz tiszteknek varrtak ruhákat. A tisztek tettek róla, hogy a foglyok az ő részükre is dolgozzanak. Persze ingyen. Esetleg pár rubelt adtak nekik.

A szabók között volt egy jóképű fiatalember. A kinti munka során beleszeretett a ruhagyár igazgatójának a titkárnőjébe. Úgy kerültek egymás közelébe, hogy a titkárnő is varratott vele magának ruhát. A gyár igazgatója azonban megneszelte a dolgot, elmondta a lágerparancsnokunknak, ezért a szabót büntetésből visszaparancsolták a lágerbe. Lehet, hogy maga az igazgató szeretett volna közelebbi kapcsolatot teremteni a fiatal, csinos titkárnőjével?

Ez nyáron történt. A titkárnő ezután is többször eljött a gyár területére, ahol dolgoztunk. Nagyon szép, idillikus jeleneteknek lehettünk a szemtanúi! Délben mindig volt egy óra pihenési időnk. Ilyenkor járt Gyula barátunkat a titkárnő meglátogatni. Néha odament Gyulához, és a szép ruhájával letörölgette barátunk arcáról az izzadságot. Átfogta a nyakát, ölelgette és simogatta őt. S egyre beszélt neki:

– Gyula, Gyuluska, dragoj!...

Meg kell jegyezni, hogy a titkárnő is szemrevaló teremtmény volt. A rongyos hadifoglyok között meg egyenesen tündökölt!... Csak hát Gyula is nő volt, nem jöhetett számításba, hogy házasság révén kiszabadítsa őt a lány a fogságból.

Egyszer egy orosz orvos jött a lágerünkbe, s minden hadifoglyot megvizsgált. Azt hittük, talán gyógyítani is fogja a betegeket. Tévedtünk. Az volt a „küldetése”, hogy vizsgálja felül, kiben van még annyi erő, hogy nehezebb munkára lehessen vinni!

Mindannyian le voltunk vetkőzve meztelenre. Az orvos megfogta a fenekünkön a húst: akinek még volt rajta valami fogható,

az mehetett dolgozni! Akinek már csak a csontjait tapogathatta, még maradhatott ott kicsit a lágerben megerősödni.

Még a laktanyában, újonc koromban, a rajparancsnokom egy budapesti szakács volt. Vagy nem is tudom, talán pincér. Szép szál ember volt, Budapesten, egy nemzetközi szállodában dolgozott, mint főszakács, vagy főpincér. A szakácsok a fogolytáborban a szakmában maradtak, mert a „szegényes lötytyöt” szakmabelieknek kellett megfőzni a foglyok részére. Persze, abból főztek, amit kaptak, amiből lehetett. De ők mégiscsak jobb bőrben voltak a kondérok mellett, mint mi – a többiek. Az orvosi vizsgálatkor nekik is az orvos elé kellett állniuk. Az orvos nem kérdezte, hogy milyen munkát végeznek a lágerben. Kiadta a parancsot, hogy egészségesek, mehetnek a kinti munkára! Ez ellen pedig fellebbezés nem volt! Kivitték hát őket dolgozni az útépítésre. Minden napra kimérték nekik az elvégzendő munkát: addig nem mehetek be a lágerbe, amíg ezt el nem végezték! A rajparancsnokom úgy lefogyott, éppenhogy csak élt. Már alig volt rajta hús, egy csont volt! Nagyon nehéz volt számára a kiszabott munka: előtte sohasem volt része ilyen embertelen robotban.

Egy napon hír futott végig a fogolytáboron: Új hadifoglyok érkeznek hozzánk. Sokan igyekeztünk a kapuhoz, ahol jöttek befelé, keresve, nincsen-e köztük ismerős? Hát volt! Egy későbbi rajparancsnokom a laktanyából, Papp tizedes. Alig ismertem rá, olyan rossz bőrben volt szegény!

Aztán beszédbe elegyedtünk. Elmesélte, azt mondták neki, hogy egy cukorgyár-építkezésre vannak irányítva. S ha az építést befejezitek, mehetnek haza!!! Hát ez nagy meglepetés volt! Nekünk még nem mondtak ilyet! S kezdett felcsillanni bennünk is a remény, hogy talán tényleg hazamegyünk!? Mert már a munkák nagy részét elvégeztük az építkezésen!

Bent a lágerben aztán még többször is elbeszélgettem Papp bajtársammal. Elmondta, hogy nekem szerencsém volt, amikor elkerültem a „halállágerből”! Ott, akik élve maradtak is, na-

gyon lesoványodtak. Mert nehéz volt a munka és kevés, gyenge a koszt.

Mivel ő is szakács volt, sikerült bejutnia a konyhára itt a mi lágerunkban. A konyhán több jutott neki a kosztból. Így kezdett lassan erőre kapni. Egy hónap szakácskodás után már elég szépen megerősödött. Újra olyan szép, derék ember lett, de valahogy be-képzeltté vált! Elfeledkezett a régi és a mostani barátságunkról! Amikor az ebédet és a vacsorát osztotta, s mentünk előtte sorban, már meg sem ismert engem. Hát ez nagyon elszomorított! Alkalma lett volna a koszt kiosztásakor egy kicsit többet loccsintani az ételhordó bádogdobozomba. De nem tette,

Hát ezzel megszűnt a régi barátság!... Már nem volt miről beszélgetnünk. Katonatársak voltunk már a laktanyában, de most, amikor alkalma nyílt rá, nem segített rajtam! Pedig megtehethte volna!

Ezt kellett tapasztalnom, hogy ilyen emberek is vannak!

Nagy Oroszországban, távol a szülőhazától...

Mint elmondottam, mindenféle munkát végeztünk, ami a vasas szakmába tartozott. Vagyis igazi „vasas szakemberek” lettünk, mire a gyár befejezése felé tartottunk.

Egy alkalommal a gyár egyik épületének a tetejét pléheztük be. Én voltam a kovács, én raktam a vasnyiteket a tűzbe. Volt egy tábori fűjtatónk, amelyet kézzel is, lábbal is lehetett hajtani. Amikor pirosra hevült a vasnyit, kivettem őket fogóval a tűzből egyenként és beillesztettem a lyukakba a vasrámán és a bádagon. Ott pedig két ember kalapálta őket össze, ügyesen, amíg meleg, kalapálhatók voltak. Azután ezeket a tetőfedő pléhtáblákat kézi erővel húztuk föl az épület befedésére. Minden ment szépen a terv és előírás szerint. Mondom, hogy már igazi szakik voltunk, mi vasasok! Ami-

kor olyan tíz métert befedtünk, kezdtük újra az összeillesztgetést, nyitólést, majd a felrakást, a tető befedését.

Fönt a tetőn követett bennünket egy bádogmester. Ő illesztette össze a táblákat, majd a széleket egymásra hajtogatta. Persze a táblák nehezek voltak, egyedül nem bírta volna fönt a tetőn odébbhúzogatni őket, ezért segítettünk neki. Amikor egy ilyen jó darab részt összeillesztgettünk, leültünk egy kis pihenőre fönt a tetőn. Fújtunk egyet, meg hát néhány szót is váltottunk egymás között. Mi, magyar hadifoglyok meg az orosz mester is. Mondtam, már tudunk valamelyest oroszul!

Egyszer, amikor így együtt leültünk, velünk az idős bádogmesterrel, nagy csodálkozásunkra megszólalt magyarul:

– Gyerekek, hát én is magyar vagyok!

Mindannyiunknak leesett az álla! Mennyit kínlódunk vele az orosz beszéddel, amióta velünk dolgozott. De miért nem szólalt meg eddig magyarul?...

Aztán a pihenés közben elbeszélte élete történetét:

Én itt voltam hadifogoly az első világháború alatt. Hosszú évek voltak ezek, hát találtam magamnak egy itteni lányt. Otthon még nem volt családom, így megnősültem – és hát itt maradtam...

Van szép családom. Feleségem és három lányom...

De gyerekek, ha azt mondanák, hogy hazamehetek, akár-mennyi pénzbe kerülne is, itthagynám a családomat és mennék H A Z A !!! És amikor hazaérnék Debrecenbe, még az anyaföldet is megcsókolnám!

Azután elmesélte, hogy Debrecenben szabómester volt. Nagyon sajnálja, hogy beleszeretett a feleségébe és itt maradt! Újra meg újra ismételtette, hogy van szép családja, jól élnek. De a H O N V Á G Y azóta is és rettenetesen gyötri...

Elbeszélésével még jobban belénk oltotta a honvágyat, ami persze anélkül is gyötört! Pedig mi még csak éveket számoltunk itt, nem évtizedeket, mint ő! Kiöntöttük hát mi is a szívünket! Dehogyan maradnánk mi itt, a világ minden kincséért sem! Azért meg pláne nem, amit itt láttunk, tapasztaltunk! Azt a nagy nyomort és szegénységet, amelyben az oroszok élnek!...

Csak még egyszer haza tudnék menni...

Persze hogy megszerettük Gyuri bácsit – az idegenbe szakadt MAGYART! Ezentúl már nevén szólítottuk és magyarul beszéltünk vele. Neki is jólesett a magyar szó, sok-sok év után. Meg hát nekünk is érdekes volt, hogy egy eddig orosznak vélt emberrel magyarul beszélhetünk.

Törtük a fejünket, mivel tudnánk még őt meglepni. „Hadifogoly körülmények között” szóba se jöhetett, hogy munka után leüljünk egy-két pohár bor mellé és elnótázzgassunk a találkozás örömére. Gondolkodtunk hát, hogyan tudnánk visszalopni az „öreg” szívébe a szülőföldet. Aztán elhatároztuk, hogy koccíngatás nélkül is eldalolunk neki néhány magyar nótát.

Hát aztán az egyik szép napon, miután lejöttünk a tetőről, körülálltuk őt, s rágyújtottunk amolyan igazi magyar nótákra. Ezekel kezdtük:

*Csak még egyszer haza tudnék menni,
Csak még egyszer lehetnék tenálad...*

Majd következtek:

*Valahol egy kis faluban
nem nyílnak már a pünkösdi rózsák,
valahol egy kis faluban
elnémulnak a szerelmes nóták...*

*Valahol egy kis faluban
álmodozva járok...
Ne tudja meg soha senki,
hogy még most is valakire várok...*

És még ez a nóta is:

*Ott, ahol él anyám,
Ott van az én hazám...*

Erre már Gyuri bácsink szemei könnybe borultak. Meg kellett őt fognunk, hogy össze ne essen!

...És sírtunk mi is mindannyian! Hiszen a mi szívünkben is magasra csaptak a honvágy lángjai.

Mi sem tudtuk, hazajutunk-e még egyszer innen. Vagy itt fog-nak bennünket is eltemetni a jeltelen sírba. Mint ahogy már mi is eltemettük sok száz bajtársunkat...

Hiszen ők is haza szerettek volna kerülni ebből a pokolból...

Nem adatott meg nekik...

Adj, Uram, örök nyugalmat nekik!...

Amen.

Új szelek kezdtek fújdogni

Később valamelyest enyhült a velünk szembeni bánásmód. Ilyen csodaszámba menő esemény volt, hogy néhányszor kaptunk fizetést! Amolyan jutalomképpen a jól teljesített munkáért. Mégpedig egyszerre 60-70 rubelt. Igaz, nem volt túl nagy értéke. Hiszen 10 rubelbe került egy liter tej. Tavasszal vásároltunk újhagymát, csak hát nem sokra futotta, mert egy csomócska újhagyma 5-6 rubelbe került. De azért vettünk ezt-azt, amíg a rubelekből futotta. Mert minden nagyon jó volt az éhes gyomornak! Még a fonnyadt hagymaszár is!...

Mivelhogy a rubeleket hivatalosan kaptuk, néhány hadifogoly kimehetett a katonák körzetébe. És ők vásároltak a többiek részére is. Így költöttük hát el a „fizetésünket”...

Persze ezt a néhány rubelt csak azok kaphatták meg, akik száz százalékon felül teljesítették a munkanormát. Emiatt bizony nagyon sokan nem kaptak egyetlen kopejkát sem. Az is megesett, hogy bár járt volna a pénz, a lágerparancsnok egyszerűen zsebében felejtette. Ki tudta volna fölülvizsgálni, ki merte volna megkérdezni, hogy ő miért nem kapott. A gazemberség nem ismert határt az orosz tisztek között.

Egyszer a mi brigádunkban is megesett, hogy azt mondták, nem teljesítettük a normát. A lágerparancsnok ezért nem engedett bennünket az építkezésre dolgozni. A lágerben maradtunk tétlenül.

Ahogy ott álldogáltunk munka nélkül, váratlanul megjelent a kolhozból valaki és a lágerparancsnoktól hat embert kért vagonkirakásra. Cukrot kellett vagonból kipakolni és a kolhozba szállítani. Hát mi éppen kéznél voltunk! Meg nekünk is kapóra jött! Elvittek az állomásra a teherautójukkal. Ott még két orosz kolhoztagot is beosztottak mellénk. A cukor zsákokban volt a vagonban.

Amikor megraktuk az autót, elindultunk a kolhoz felé. Mi hatan, hadifoglyok meg a két orosz felültünk a zsákok tetejére. Szerencsénkre a kolhoz jó messze volt, az állomásról az út eltartott egy darabig. Mit látunk? A két orosznak már volt némi tapasztalata! Elővettek egy kis rézcsövecskét a zsebükből, beleszúrták a zsákba, ahol az össze volt varrva. És szívták rajta keresztül a cukrot a zsákból. Így laktak jól cukorral...

(Ismét némi tapasztalatra tettünk szert! Először is: megtudtuk, hogy a kolhoztagok is éheznek. Másodszor: miként lehet egy kis ennivalóhoz jutni!)

Szegények, ahogy jóllaktak a cukorral, odanyújtották nekünk a csövecskét, hogy mi is szívjunk ki a zsákból egy kis cukrot! De mi akkorra már megoldottuk, miként lehet enni a cukorból.

Hiába, az éhes ember, ha élelemmel teli zsákokon ül, kell, hogy elővegye a jobbik eszét! Mindenesetre, megköszöntük a jóindulatukat!

A mi módszerünk ez volt: a varrásnál a zsákba az ujjunkat dugtuk bele, s amikor kihúztuk, ömlött ki a cukor a tenyerünkbe! Mi pedig habzsoltuk a felséges és tápláló csemegét! Otthon, gyerekkor-

runkban mézet szoktunk így kóstolgatni, amikor is a méz pergetésekor az edénybe csurgó mézbe mártogattuk az ujjunkat. De hát az csak gyerekes pákosztosság volt. Most az éhség vezérelt bennünket! Igaz, az ujjunk mellett ki is pergett valamennyi a kristálycukorból a zsákokra – Istenem, az aranyból is elcseppen valamennyi. Nem néztük hát az igen csekély veszteséget! Amikorra az utolsó fuvart is elszállítottuk, már telve voltunk cukorral! A kolhozban pedig senki sem mért le bennünket, hogy hány deka cukor van a hasunkban.

A munka elvégzése után visszavittek bennünket a lágerbe. Éppen menni kellett a vacsoráért... Megittuk a forró levest – és ez majdnem az életünkbe került! Mert bizony nagyon sok cukrot megettünk! Megfájdult, nehéz volt a bendőnk! Úgy nézhettünk ki, mint a felfúvódott tehének. Mi a teendő? Kisütöttük: a mozgás segíthet. Járkáltunk föl-alá... S valóban, a mozgás, a „gyomorrázogatás” átsegített a veszélyen! Csak ezek után tudtunk lefeküdni!

Egy másik alkalommal is adódott ilyen vagonkirakási lehetőség. Búzát kellett kihordani a vagonból, de nem okultunk a cukorhistóriából. Kezdtük evegetni a száraz, kemény búzaszemeket – ki voltunk éhezve. Annyit ettünk, amennyi csak belénk fért! Amikor elvégeztük a munkát, orosz katonaőreink visszavittek a lágerbe. Most is megittuk a meleg levest, de ezúttal nagyobb baj lett: a búza dagadni kezdett a beleinkben! Majdhogynem szétrepedtünk. Éjfélig igencsak betegek voltunk. Betegebbek, mint a cukordézmálás után! Megint mozogni, járkálni kellett! És ez némiképp használt. Éjfél után valamit javult az állapotunk – élve maradtunk.

Ezek az események akkor történtek, amikor „büntetésből” nem mehettünk ki a gyárépítkezésre dolgozni. Igaz, akkor is találtak számunkra munkát, nehogy véletlenül egy kicsit megpihenjünk!

Már három napja nem voltunk az építkezésen. A negyedik napon azonban kezünkbe nyomták az igazolást, hogy száz százalékra teljesítettük a normát. Az előző döntést, hogy nem teljesítettük a normát, nem tudtuk, ki hozta. Vagy miért tette ezt valaki velünk. Netán el akarta tenni a mi „koldusbérünket”?

A mesterünk elvette az igazolást és elvitte a főnököknek. Még hozzátette, hogy ez tévedés, mert mi mindennap száz százalék felett teljesítettük a normát. Erre mindjárt ráírták a papírunkra, hogy igazolják, hogy mi 110 százalékra teljesítettük a normát. A mester hozta vissza az igazolást, és odaadta az orosz brigádvezetőnek. Ő tüstént bevitte a lágerparancsnoknak és ott bemutatta. Meglett az eredmény: megkaptuk a megérdemelt jutalmunkat! Mégpedig 10 deka kenyeret és két kanál étolajat! Aki még nem volt ilyen nyomorban, el sem tudja képzelni, nekünk milyen jól jött ez a nagy élelemadag-emelés! Hiszen a sok és nehéz munkáért 60 deka kenyér és a levesnek nevezett „üres lötyt” volt a napi munkabérünk. Ezzel a kenyéradag 70 deka lett, és még a ráadás, két kanál étolaj!

Nagy kiváltság volt számunkra, hogy a dolgozó nép országában vásárnapokon nem kellett mennünk munkába. Igaz, amúgy is ingyen és nagyon kevés kosztért dolgoztunk a hét 6 napján.

De azért, nehogy az izmaink elsorvadjanak, gyakran vásárnapra is kitaláltak (vagy bebiztosítottak) valamilyen „kis elfoglaltságot”.

Az egyik vásárnapon kivittek bennünket az állomásra cukorrépát rakodni a vagonokba. Hogy milyen jószívű volt a felügyelőnk, az orosz tiszt, íme: Megengedte, hogy a munka befejezése után rakjuk meg magunkat cukorrépával, s elvihetjük a lágerbe. Nekünk ez is „csemege” volt, a sáros cukorrépa! Kapkodtuk, markoltuk – de mibe tegyük? Körülnéztem és találtam három darab drótot. Ott voltak eldobva a sínek mellett. Megragadtam és máris rájuk fűztem egyenként 15 darab cukorrépát. Együtt olyan 45 répa lehetett. De mivel „szabadrakásra” kaptunk engedélyt, igyekeztünk ezt is megtoldani. Még a köpenyem alá is bedugtam néhány répát, ugyanis már korábban varrtam a belsejébe olyan zsebformát, számítvá azzal, hogy alkalmadtán némi ételmet elhelyezhetek belé.

Tehát jól felpakoltunk. Rendben is lett volna minden, ha nem következik be egy kis kellemetlenség!

Noha a tiszt megengedte a répaszedést, a kapuban az örök másképpen gondolták. Amikor közeledtünk feléjük, hallottam, hogy nagyon ordítoznak az előttünk belépőkre:

– Davaj! Davaj!

Az orosz „davaj” szó sok mindenre értelmezhető, de most ezt jelentette: „Add ide!”

A tartályok között mentünk befelé sorban. Láttam, hogy mindenki dugdossa el a répát. Egy füžért én is eldugtam gyorsan a tartályok mellett. Az örök egyenként engedték be az embereket, és mindenkit megmotoztak, elszedve tőlük a cukorrépát. A kapu mellett volt egy üres helyiség, abba kellett beledobálni a répákat. Amikor rám került a sor, láttam, hogy a mintegy 4x4 méteres helyiség már tele van répával. Mivel az ör figyelt, én is kénytelen voltam beledobni a kezemben lévő két füžért. Miután látta, hogy szépen beledobtam, így már csak felületesen tapogatott meg. Nem vette észre, hogy a köpenyem alatt hátul hat répa lapul, meg az odavarrt zsebben is volt öt darab. Intett, hogy mehetek tovább, és máris motozta az utánam következőt. Így aztán szerencsésen bejutottam, és volt 11 répám!

Szegény répák! És szegény munkabérünk! Még azt sem engedték meg, hogy megegyük, amiért megdolgoztunk! Pedig be jó lett volna a kis élelem. Újra és újra hangsúlyozom, egyetlen célunk volt mindig: valami megehetőtl találni! Ez lett volna a sáros cukorrépa is. S ezt is elszedték!

Amikor beértem a barakkba, azonnal elmajszoltam egy nyers répát! Később aztán lett alkalom, hogy a továbbiakat megfőzzem. Mert ugye, megfőzve már ehetőbb volt!

Aztán persze kiderült a disznóság: az örök a mi drága répáinkat azért vették el, hogy eladhassák a civileknek.

Szegény civilek! Szegény szovjetek! – Ismét ezt kellett tapasztalnunk, hogy ők is éheznek! Dicső kommunizmus! Dicső néphatalom!!!...

Miután minden elcsendesült, kilopóztunk, hogy előszedjük az eldugott répákat. Hát bizony azokat nem találtuk: Megelőztek bennünket az örök. Ilyenek voltak az ügyesebbek az oroszok közül, akik a nagy nyomorúságban üzletelni is tudtak és pénzt csinálni az elszedett jutalmunkból. Lehet, hogy az üzlet hajtotta őket valóban, de az is meglehet, hogy őket is az éhség és nyomor készítette ilyen

tettek. Mert a cukorrépa éhséget oltó volt nemcsak a számunkra, hanem az örök és azok számára is, akik kénytelenek voltak a „csemeget” megvásárolni.

A szovjet propaganda azt hangoztatta, hogy a legnagyobb érték az ember – mi viszont azt tapasztaltuk, hogy a legnagyobb érték az élelem! Élelmet szerezni mindenáron – a legnagyobb esély a túlélésre!

Vajon vannak itt gazdagok is? Úgy gondoltam, aligha! De aztán tapasztaltam, hogy néhány orosz mesternek aranyórái és aranygyűrűi vannak! Hol és hogyan szerezték? Megtudtam: Köztünk, amikor elfogtak bennünket, voltak ügyesebbek, akik a motozáskor a szájukba rejtették órájukat vagy gyűrűjüket. S ha ez sikerült, később, hogy éhen ne pusztuljanak, cserébe egyenként odaadták őket az oroszoknak valamilyen élelemért.

Elvégeztük az aratást végre-valahára...

Ezt a dalt szoktuk dalolni, amikor a nagybirtokon nyáron úgy július vége felé elvégeztük az aratást és bevittük az úrnak az aratási koszorút. Hát mi csak ilyen világot ismertünk.

Vasárnapokon nem kellett bemennünk a gyárépítkezésre a lágerból. Pihenőnap lett volna.

De... elvittek bennünket „kicsit nyaralni” a kolhozba. Tél volt, lehetett olyan 20 fokos hideg. Szombaton reggel bejött a lágerbe egy orosz tiszt, s a parancsára kihajtottak bennünket szombatra és vasárnapra a kolhozba gabonát csépelni. Mutatom a tisztnek, hogy nekem csak egy lyukas vászoncipő van a lábamon, hogyan mehetek ebben ki a nagy hóba?

Még azt sem mondta, hogy „nyicsevo!” Szó nélkül megfogta a fenekemen a nadrágot és kilökött a többiek közé a hóba!

Nekem a traktor pótkocsijára kellett feladogatnom az árpakévéket. Az árpakévék egy garázsba voltak berakva „száradni”: a ro-

zoga épületben 40 centiméteres hóval voltak belepve a kék. Vilálával dobáltuk rá a pótkocsira, s onnan úgy havasan ment be a cséplőgéphe. Össze voltak fagyva, úgy zörögtek, mint nálunk otthon nyáron a porkeményre száradt kék a nyári melegben.

Délutánra elvégeztük a cséplést. És csodák csodája, még ebédet is kaptunk! Szerencsére, hiszen a fagyos, havas árpaszemeket nem tudtuk volna megrágni, s még inkább lenyelni, úgy mint korábban a kristálycukrot meg a száraz, tiszta búzaszemeket!

Ebéd után a lágerben megegyeztünk, hogy illet még nem látunk az életben. Télnek idején csépelni a hóval befedett, összefagyott árpát. Nem tudtuk elképzelni, mire fogják felhasználni ezeket a fagyos árpaszemeket. Állatok vagy emberek etetésére?...

Ilyen munkát csak a nagy Szovjetunióban lehet végezni. Nyári munkát télen, vászoncipőben, összefagyva mi is, meg a kék is! Még jó, hogy az ócska ingünket nem kellett levetnünk! Mert ugye otthon a nyári csépléskor mi, legények ing nélkül dolgoztunk a cséplőgépénél. S este mentünk a Selmec patakba megfürödni, lemosni magunkról a port...

De hát ez régen volt és otthon!...

Most pedig egy szép szovjet kiránduláson vagyunk.

Az alábbi eset meg már nyáron történt.

A gyár közelében volt egy nagy halastó. Néha, vasárnap kivettek bennünket a tóra megfürödni és tisztálkodni. Mi persze meztelenül úszkáltunk a vízben. Kinek lett volna fürdőgatyája?

A tóban két asszony hálóval halászott. Megszéppentünk, amikor közelükbe értünk. De ők rá sem hederítettek arra, hogy meztelenek vagyunk.

A tó partján hat épület állt, talán családok laktak bennük. E házból többen előjöttek, s megbámultak bennünket. Nagyon sokan voltunk, lehettünk olyan ezerötszázan. Ennyi meztelen ember a parton meg a vízben! Úgy néztünk ki, mint egy hatalmas birkanyáj, amikor a birkákat gyapjúnyírás előtt behajtják a folyóba, hogy tisztább legyen a lenyírt gyapjú. De ők nem azt nézték, hogy meztelenül fürdünk. Csak a nagy nyáját, a szokatlan látványt bámulták.

A vízben úszkálva, megszabadulva a többhetes piszoktól, szennytől, az otthon jutott az eszembe.

Istenem! Mi lehet otthon? Mi lehet a szüleimmel, a családdunkkal? Bizonyára sokat gondolnak rám, emlegetnek, hogy élek-e még, vagy már talán régen meghaltam. Bizonyára reménykednek, hogy élek – és egyszer hazakerülök!...

Mikor lesz vége, Istenem, ennek a kálváriának!?...

Szeretnék május éjszakákon letépni minden orgonát

Elérkezett 1947. május 1-je!

A Szovjetunióban, ahol munkáshatalom van s a dolgozó nép az úr – ez volt a legnagyobb ünnep! Még nekünk, a hadifoglyoknak sem kellett dolgozni. Igaz, mi nem vonulhattunk föl, de nem is álltunk munkába.

Pár napra rá jön a második nagy ünnep, a „Győzelem napja” – azaz május 9-e. Amikor is véget ért a második világháború. És a Szovjetunió és szövetségesei győzelmet arattak a fasizmus felett...

Nem dolgoztunk, csak pihentünk, pihentük ki a fáradalmainkat! Ismét édesapám jutott eszembe: amikor véget ért az első világháború, ők már másnap el is indulhattak haza. Senki nem őrizte őket, senki nem tartóztatta föl, jöttek szabadon. És milyen örömmel búcsúzkodtak az orosz emberektől. Megölelték, megcsókolták egymást! Békét kívántak egymásnak és örök barátságot esküdtek!

Éppen két éve, hogy véget ért a második világháború, a szovjet katonák „felszabadították” Kelet- és Közép-Európa országait, melyekben szintén „átadták” a hatalmat a dolgozó népnek.

Miként lehet hát, hogy noha két éve véget ért a háború, mi még most is itt vagyunk... Szögesdrót kerítéssel bekerítve, fegyveres katonák őrizete alatt?

A szovjet emberek lelkesen „ünnepezték” a munkáshatalom győzelmét – május elsejét! Örömmámorban lengették lobogóikat a felvonulók. Mindenki mosolygott, dalolt! Mosolyogtak és daloltak az „éhező milliók”, nehogy a munkáshatalom ellenségének tekintsék őket. Lelki szemeim előtt ott feketéllettek a fenyegető GULÁGOK!

Így mesélték el nekünk halkan és bizalmasan némely civilek, akik velünk dolgoztak. S mi is sokat láttunk és tapasztaltunk, milyen is belülről az az ország, ahol minden hatalom a dolgozó népé. – Hát ezt ünnepezték, a rettegett „cárt”, Sztálin elvtársat, mert ünnepelniük kellett, „tisztá szívvel”...

•

Mi meg csak úgy csendesen „ünnepeztünk” a szögesdrót kerítés mögött, s érdekes módon, fegyveres őreinknek nem kellett felvonulniuk!

Mivel töltöttük az időt?

Mindenki a családjára, az otthonára gondolt. A szülőföldjére, amelyről nem tudott semmit. Azt sem, hogy élnek-e otthon.

(Egy mondatban azért elmondom, hogy később, hazaérve tudtuk meg, hogy otthon ekkor már javában folytak a deportálások, és megkezdődtek a kitelepítések Magyarországra!)

Tehát eltelt az ünnep a lágerben is...

A pihenés és álmodozások napja alászállt a nyugati égbolt szegélyén, majd végleg elmerült az éj tengerében...

Nyugovóra tértünk a mi „nagy szállónkban”, a hatalmas csarnokban. Még mindig nagyon sokan voltunk, több százan. Pedig, Istenem, hány bajtársunkat temettük már el!...

Mielőtt folytatnám májusi estünket, elmondom, hogy volt közöttünk egy cigányzenész is. Azt pedig mindenki tudja, hogy a cigányzenészek nagyon ragaszkodnak a hegedűjükhöz! Tudták ezt az oroszok is. A mi cigányzenészünk már a bevonuláskor is hozta magával a hegedűjét a laktanyába. (Itt nem a mi Siró Feri barátunkra gondolok, aki a szomszéd falunkból, Szalatnyáról vonult be velünk egy időben. Ő nem volt velem a fogolytáborban.) Ez a mi másik zenészünk már a laktanyában is elővette olykor a hegedűjét, és elő-

csalogatta belőle a legszebb magyar nótákat, vigasztalva önmagát meg csüggedő bajtársait, akiknek kissé nehéz volt megszokniuk a „katonaregulát”.

A zenészek a hegedűiket még a frontra is magukkal hozták, s féltve őrizték, akár a saját életüket. Így esett meg, hogy a fogságba eséskor, amikor az oroszok mindenünket elszedték, s még a ruháinktól is megfosztottak bennünket, a mi zenész fogolytársunknak meghagyták a hegedűjét. Hordta magával a fogolytáborokban is.

Olykor-olykor elővette a szárazfáját, s fáradtan is zenélt kicsit a csüggedő hadifoglyoknak. A hegedűszó, a „régí nótá” pedig mindenkiné a szívéhez szólt, a lelkébe hatolt. S adott egy kis erőt, vigasztalást, hitet, hogy:

*„... lesz még egyszer szebb is, jobb is, meglásd,
amikor majd viszontlájuk egymást...”*

Leszállt hát a májusi est, sötétbe borult a világ...

Mindenki nyugovóra tért... Sokan már el is aludtak...

Éjfél körül járhatott az idő... Egyszerre mindannyian arra riadtunk föl, hogy szívbe markolóan sír a hegedű! A mi zenészünk éjnek idején gyönyörűen hegedülni kezdte, hogy:

*Szeretnék május éjszakákon
letépni minden orgonát...*

Aki élt és mozgott, felült az ágyon, sokan fel is álltunk, hangosan énekeltük együtt az ismert nótát. Igaz, hogy éhes gyomorral, szívszorító körülmények között, de annál szebben, lelkebben.

A cigányprímásunk magyar volt. Egyébként mi, magyarok voltunk a legtöbben, de szép számmal voltak köztünk németek is. S azt tapasztaltuk, hogy ők is énekelnek! Nem is gondoltuk, hogy ismerik ezt a nótát! Vagyis hogy német szövege is van. Itt derült ki, hogy igenis van!

Két nyelven egyszerre, de egy szívvel, egy dallamra énekeltünk, százak és százak... Csak úgy zengett bele a csarnok – ez a nyomorúságos akoll!...

Amint behunyt szemmel, egyébként is sötétben, énekeltünk, mindenki a régi szép májuséjszakákra gondolt! A messzi távolba, a szülőföldre... az otthoniakra... Akik már nős férfiak voltak: a feleségükre, gyermekeikre. És bizonyára a párjukkal eltöltött egykori májusi, orgonavirágos és csókos éjszakákra. Bár én nőtlen voltam, mindent beleadtam az éneklésbe! Én is az orgonavirágos szülőfalumra gondoltam, ahol most nyílnak az orgonák! A mi udvarunk nagyobbik részét az utca felől orgonasövény szegélyezte: szép magas sövény, virágzaskor száz meg száz lila orgonafürttel! S amikor még otthon voltam, illatuk beszállt a nyitott ablakon a szobánkba, ahol olyan édesen aludtam. És álmodtam a tündérmeséket...

Nem ezt, ami most körülvesz bennünket.

Fél évszázad is elmúlt azóta...

S én most újra felidézem azt a májusi éjszakát. És elénekelem újra ezt a szép dalt:

*Szeretnék május éjszakákon
letépní minden orgonát.
Amíg ölel az édes álom,
díszítní véle kis szobád.*

*Mikor a szíved csendben dobban,
szeretnék mézet lopni ottan,
csókolva édes ajkadat,
minden hiába, nem szabad.*

*Szeretnék mindent elfeledni,
pedig feledni oly nehéz,
nevetni mindig, csak nevetni,
amíg a szemem könnyre kész.*

*Égő kebledre ráborulnék,
kacagva mindent elmondanék,
és csókolnám édes ajkadat,
de minden hiába, nem szabad.*

Elmúlt ez az örökké emlékezetessé szépülő éjszaka, amikor egy röpke órára mindent elfeledtünk...

Dnyeszter mentén ragyog a nap...

Ezután a napok, a hetek, a hónapok teltek tovább... A megszokott időrendben megjött a nyár is. Ez volt a harmadik nyarunk a hadifogságban.

Munka és munka... Éhezés, nyomor... Akarva-akaratlan el kellett viselni. – Mert ez volt és semmi más...

A nyár egyik napján a fenti katonanóta jutott eszembe, mely ecseteli a háború borzalmait. De tovább nem folytatom, nem is akarom, mert itt a fogságban már legalább nem lőnek ránk...

De a nap valóban ragyogott – és aranyfényt szórt a hadifoglyokra...

...mert valamikor a nyár közepén, vagy vége felé, beállott a nagy változás! Ugyan mi még semmit nem sejtettünk, semmire nem gondoltunk, csak éreztük, hogy az áldott napsugarak mintha cirógatóbbak lennének.

...Egy szép napon megjelent a lágerünkben egy magas rangú orosz katonatiszt.

Azoknak, akik már fel voltak sorakozva, indulásra készen a munkába, odaszóltak:

– Várjatok, elvtársak! Még nem indultok a munkába. Egy magas rangú tiszt látogatott meg bennünket, aki szólni kíván hozzátok.

Minket is, mindannyiunkat kirendeltek a placra. Felsorakoztunk. Hát ha szólni akar, szóljon.

Mindenre gondoltunk, csak arra nem, ami következett:

– Oszolj! Szólt az újabb parancs. – Mindenki vonuljon be a nagy csarnokba.

Amikor már mindannyian bent voltunk, a tiszt úr illedelmesen köszöntött bennünket, majd kijelentette:

– Mától fogva nem vagytok hadifoglyok! Tíz napot kaptok a tisztálkodásra. A tizedik napon mindenki megnyíratkozva, megborotválkozva legyen készenlétben. Indultok haza!!!

Az öröm óriási volt! Mindenkiből kitört az örömujjongás!

Végre szabadok vagyunk! – Ez igaz lenne?...

Mehetünk, illetve hát szállítanak majd haza? Mindegy! Csináljuk azt, amit az imént parancsoltak! Csak végre vigyenek haza! ...Minket, akik még életben maradtunk!...

És szegény bajtársainkra gondoltunk, akiket a három év alatt tömegsírokba temettünk. Mi sem tudjuk, hol nyugszanak szegények! Hiszen lopva, az éj leple alatt temettük őket. A sírjuk jeltelen!

És újra és újra elsirattuk őket!

Ti itt maradtok most már végleg, drága bajtársaink, jeltelen sírokban pihenő fogolytársaink!... Pedig titeket is hazavárnak!... Várnak... várnak... várnak... – de hiába!...

Néhányatoknak a nevét – a puszta nevét talán hazavisszük. De nem tudjuk átadni senkinek a szomorú halálotokról a valós adatokat!...

Majd ha egyszer vége lesz a sok-sok szenvedésnek...

Ez a szomorú-szép katonanóta járt a fejemben. Persze hogy nem énekeltem el örömömben hangosan... csak úgy lélekben mentem végig a sorokon, így:

*Majd ha egyszer vége lesz
a sok-sok szenvedésnek,
nézzétek el a vadásznak,
ha egy kicsit részeg.*

*Megszabadult a haláltól,
haza visz az útja,
kifelé áll a mundérból
a szekere rúdja...*

Mert hát a kezdő két soron kívül a többiek nem illettek ránk! Csak a boldogság mámorától leszünk megrészegülve, ha tényleg bekövetkezik ez a nap! A mundérból pedig nem állhatott ki a szekerünk rúdja, mert a három éve viselt, elnyűtt rongyos ing, alsónadrág meg a pufajka minden volt, csak nem mundér...

A mundérról jut eszembe: olyat nem mondtak, hogy netán valamivel tisztességesebb ruhát kapunk a nagy utazásra, hogy otthon láthassák, egy gazdag, szabad országból érkezünk haza. Pedig a munkabérünk legalább egy valamirevaló ruha lehetett volna. Ez dukált nekünk – megdolgoztunk érte!

Már mindegy! Az volt a lényeg, ami a reményt éltette bennünk: többet nem kellett robotra menni, csak készülődni – haza! Igaz, az építkezést tulajdonképpen befejeztük. A cukrot a gyárban meg már nem mi fogjuk gyártani... Gyártsák maguknak a szovjetek, és meg is ehetik... Jó étvágyat hozzá! Mi már nem akarjuk a zsákokat sem megcsapolni, rézesővel vagy körömmel! Egyék csak az ő szacharjukat! Nekünk meg elég lesz, jobb lesz az igazi, ízes, jó ma-

gyar kenyér, amelyet édesanyánk szokott gyerekkorunkban kakas-tejjel sütni!... Az volt a világon a legízletesebb! Már kezdtük a szánkban érezni az ízt!...

Ha a hazai kenyeret újra megízlelhetjük, nem is kívánunk egyebet a világon!...

Csak azt nem tudtuk, vajon otthon hogyan ért véget a háború? Ki halt meg, ki maradt életben?...

Talány... talány... Meg egy csipetnyi remény a szívünkben! Az, hogy még egyszer viszontlátjuk egymást!...

Mindenki bízott és remélt!

Majd csak eljön a nagy nap, az indulás napja!...

...És aztán, ha már robog velünk a vonat, percről percre, óráról órára hevesebben dobog majd a szívünk!... H a z a f e l é...

A lágerunkban volt egy borbély fogoly is. Mindenkit megnyírt és megborotvált sorban. Akadt dolga elég! Fizetés és borraavaló nélkül – szakadatlanul!

Én is jelentkeztem nála. Forgatta a fejemet, tapogatta az arcomat és azt mondta:

– Hiszen rajtad nincs is szőr! Azt a pár szálát, ami az arcodon van, magad is leborotválhattad volna.

Annyira gyerekarcú, fiatalos voltam, pedig immár a 25. születésnapomhoz közeledtem.

A tizedik napon sorakozó a láger udvarán...

A magas rangú orosz tiszt elsétált előttünk. Mindenkit megnézett: rendben van-e a ruházata, a tisztálkodása? És persze, hogy mindenki meg van-e frissen borotválkozva?

Amikor hozzám ért, rám szólt, miért nem borotválkoztam meg. Azt a pár szőrszálát is felfedezte, ami az államon díszelgett.

– Azonnal vissza a borbélyhoz!

Hát mentem. Mondom a borbélynak, hogy a nagy tiszt küldött, azonnal borotváljál meg! Elmosolyodott, de azért megborotvált.

Amikor a tiszt mindenkit megszemlélt, s a hiányosságok eltűntek, újra felálltunk a láger udvarán. Ilyen szigor után arra gondol-

tam, a végén még tisztességesebb ruhát is kiosztanak nekünk. De ez nem történt meg.

A kijárat kapunál állt egy asztal, rajta az irataink. Mindenkit név szerint odaszóltattak. Aki a neve elhangzása után előállt, a kezébe adták az elbocsátót.

És indulás tovább, most már kifelé a kapun!... Hátra se néztünk, mi marad utánunk!...

A kapunk kívül újra felsorakoztunk, majd szépen, katonásan vonultunk gyalogmenetben az állomás felé.

Az állomáson állt egy motorvonat négy személyszállító kocsival. Nem marhavagonok tehát, mint amilyenekkel idefelé utaztunk. Hát már ennek láttán is egy újabb kő esett le a szívünkről.

Beszálltunk, elindultunk, de még akkor is kételyeink voltak, vajon tényleg hazafelé visz-e a vonat, vagy egy újabb táborba-lágerbe. Hinni az utolsó percig nem lehetett!

Az állomás, ahonnan indultunk, közel állt a gyárépítkezéshez. Amikor a vonatunk elrobogott a telep mellett, az ott dolgozó civilek, akik hosszú ideig velünk együtt robotoltak, most odajöttek a gyárkerítéshez és integettek nekünk. Mi is integettünk – így búcsúztunk el egymástól.

Integettünk – integettek... Szótlanul, a viszontlátásra kiáltása nélkül, hiszen egyikünk sem óhajtotta viszontlátni a helyet, ahol annyit szenvedtünk!...

Hankát nem láttam sehol az integetők között... Nem volt kinn a kerítésnél. Bizonyára bent sírt valahol – elsíratott engem. Meg a reményt, hogy kiszabadítom őt a nyomorból.

De hát az orosz főtiszt megérkezése s szabadulásunk bejelentése után mi már többet nem mehettünk a cukorgyárba. Így nem találkoztunk, el sem búcsúzhattunk...

Szegény jólelkű Hanka! Kénytelen leszel elviselni nyomorult sorsodat! Én már nem segíthetek rajtad...

Isten áldjon, óvjon. Adjon neked szebb napokat, olyanokat, amilyeneket megéltél egykor a háborús Németországban!

Mielőtt folytatnám utazásunk történetét, vissza kell térnem egy beszélgetésünkre az orosz mesteremmel. Ezt még akkor folytattuk

le, amikor nem sejtettük, hogy nemsokára hazaengednek. Ám lehet, hogy ő már hallott valamit. Valószínű, sőt biztos, hogy a gyárépítkezés vezetőit már korábban értesítették a hazabocsátásunkról, mert ő már akkor azt mondta, hogy haza fognak bennünket engedni.

Fel is tette nekem a kérdést:

– Ivan, ha már otthon leszel, mit fogsz nekem küldeni?

Mit felelhettem, ezt mondtam neki:

– Pavlo, egy vagon krumplit küldök neked!

– Charaso, Ivan! – felelte rá mosolyogva...

A magas rangú tiszt megjelenése során még egy fontos kijelentést tett:

– Aki itt akar maradni a Szovjetunióban, az maradhat! Megkapja az állampolgárságot és szabad emberként élhet nálunk!

De hát ilyen kérelemmel senki sem fordult hozzájuk. Mindenkinak elege volt a kommunista Paradicsomból!

Ez a vonat most van indulóban...

Ezt a szép nótát már idéztem, amikor mint regruták vonultunk be tényleges katonai szolgálatra, Felsővisóra. Nem idézem újra. Mivelhogynem is illett egészen a mostani indulásunkhoz. Csupán annyiban, hogy valóban indulóban volt velünk a vonat, de most már a hadifogságban eltöltött hosszú-nehéz évek után hazafelé indultunk. S hogy tényleg haza? Még mindig nem voltunk biztosak benne. A vonatunk berobogott egy nagyobb állomásra. Ott már egy hosszabb szerelvény várt ránk, mivel más fogolytáborokból is érkeztek ide volt foglyokkal teli vonatok.

Ez a nagy szerelvény már valóban „ki volt koszorúzva”, mint a nótában van. Szépen, ünnepélyesen előre feldíszítették a fogadásunkra, illetve utazásunkra.

A legszebb virágok azonban a szívünkben kezdtek kinyílni. Belsőnkben az öröm, hogy hazafelé megyünk, valóban virágokat fakasztott, ha azt kívülről nem is lehetett látni! Illetve hát az arcunkról bizonyára visszatükröződött! Sugárzó tekintetek, kézszorítások voltak mindennek a tanúi. Istenem! Megyünk hazafelé... Tényleg!? Ez igaz lehet?...

A vonat mozdonyának elején, a koszorúk, virágok között Sztálin hatalmas képe virított! És mellette Rákosi Mátyásé! Tehát ők vezetnek bennünket hazafelé... A mozdonyon is, a vagonok oldalán is magyar nyelvű feliratokkal teli transzparenszek díszlettek. Ez a szöveg függött több kocsinak az oldalán:

„Ki hoz benneteket haza? – Rákosi elvtárs és a Kommunista Párt!”

Mielőtt folytatódna történetünk, egy pillanatra még vissza kell kanyarodnom a lágerből való indulásra.

Amikor sorjázunk ki a láger kapuján, az alezredes úr nem jöhetett velünk! A „különös” bánásmód – a tiszteknek nem kellett robotolniuk, szabad mozgásuk volt – most mintha az ellenkezőjére fordult volna, éppen a magas rangú tiszteket nem engedték haza! Nem tudjuk, miért. És meddig kellett maradniuk?

Mielőtt a láger kapuján kiindultunk volna, a menetünket látva az alezredes úr úgy sírt, mint egy kisgyerek! Nem tudjuk, mi lett a további sorsa, hazajutott-e, s ha igen, mikor?...

•

Átszálltunk hát a nagyobb szerelvénybe, kényelmesen jutott hely mindenkinek, de csak nem akart elindulni velünk a vonat. Vártunk és vártunk... Hogy mire, azt nem tudhattuk.

Csak este 10 órakor gördült ki velünk az állomásról a szerelvény... A csendes éjszakában, a nyár közepén sorra suhantak el mellettünk a fák, olykor házak, falvak is... És a vonat robogott velünk, mégpedig nyugati irányba...

Azért még mindig a bizonytalanság, a félelem gyötört, hogy valóban hazafelé megyünk-e? Ha biztosak lettünk volna benne, talán el is énekelhettük volna ezt a katonanótát:

*„Fújja a szél, fújja,
hazafelé fújja,
a szegény bakának
szomorú a sorsa...”*

S nem is lettünk volna olyan szomorúak!
De legbelül bíztunk benne, hogy a szabadulás felé robogunk...

Az egyik állomáson még összekapcsoltak bennünket egy másik
hadifogoly-szerelvénnel. Az Harkov irányából jött.

Már nem is tudom, mennyi ideig utaztunk, de végre elértük a szovjet–román határt...

Ott leellenőriztek bennünket – és roboghattunk tovább. De most már Románia területén! Így egyre szilárdabbá vált bennünk a hit, hogy hazafelé tartunk...

Focsani, az áteresztő láger

És befutott velünk a vonat a romániai állomásra. Nekünk a nevét úgy emlegették, hogy VOKSANI, de a vasútállomás tábláján románul így volt kiírva: FOCSANI.

Mindegy! Az a lényeg, hogy ide is megérkeztünk, s már nem a Szovjetunió területén voltunk. Egy kis szépséghibája ugyan volt, tudniillik ennek is „láger” – „áteresztő láger” volt a neve.

Áteresztő – tehát reméltük, hogy némi vizsgálat után engednek bennünket tovább...

Ez a FOCSANI egy nagyobb román város volt. A láger meg a város szélén valóban láger volt szögesdróttal! Tehát még rabok voltunk! A láger két részből állt, egymástól szögesdróttal elválasztva.

Leszállítottak bennünket a vonatról, s gyalogszerrel meneteltünk a lágerba. Ott az volt az első parancs, hogy mindenki vetkőz-

zön le derékig. Majd az ellenőrök előtt kellett elvonulnunk fel-
emelt karokkal. Vagy öten ellenőriztek bennünket. Keresték a
hónaljak alá besütött német SS-bélyeget, s néhányat találtak is. Vi-
selőiket azonnal kivették a sorból, s később visszaszállították őket
a Szovjetunióba. Szegények, sírtak!... mi meg sajnáltuk őket. Hi-
hetetlen, hogy a hónuk alá besütött SS-jeleket annyi év alatt nem
fedezték fel az orosz légerekben! Rejtély...

A táborban aztán tovább kezdtek „szortírozni” bennünket. Nagy
hanggal bejelentették:

– Akik csehszlovák állampolgárok, lépjenek ki!

Már az orosz lágerokban megtudtuk, hogy 1945 tavaszán újra
visszaállították a Csehszlovák Köztársaságot. Így többen ki is lép-
tünk. Azt hittük, innen egyenesen engednek bennünket haza,
Csehszlovákiába. De meglepetésünkre, az ellenkezője történt!

A szlovák delegátus bejelentette, hogy ők csak szlovákokat visz-
nek haza. Mi meg, ugyebár, Csehszlovákiában élő magyarok vol-
tunk!

Az oroszok erre azt felelték: Ha nem vizitek mindet, akkor
egyet sem adunk ki!

Így aztán lemaradtunk a hazautazásról, maradva mindannyian
a lágerben...

(Egy dolgot kell itt megjegyeznem, amit sok évvel később tudtam
meg: A szomszéd falunkban lakott egy szlovák fiú, Ján Krniak volt
a neve. Ő 1938-ban nősült be Felsőszemerédre. Így 1938 novembe-
rétől, amikor minket visszacsatoltak Magyarországhoz, ő is magyar
állampolgár lett. A felesége volt magyar. Vagyis neki is, mint ne-
künk, a magyar hadseregbe kellett bevonulnia 1941-ben. Kikerült
a frontra. De valahogy úgy adódott, hogy az oroszok előnyomulá-
sa előtt menetelve közeledett hazafelé. Már Gyűgyre ért, amely
község 1938–44-ben a Szlovák Államhoz tartozott. A szomszéd
község: Egyházmárót – szlovákul Kostolné Moravce – úgyszintén.
Ez volt a szülőfaluja. A szlovák falvakban átöltöztethetett volna civil
ruhába, de nem tette, csupán a magyar katonasapkáját dobta el. S

jött, gyalogolt hazafelé, Felsőszemerédre a családjához. Ez Gyűgytől délre már csak 4 kilométer. Közben van még Egeg község. De Gyűgyön elfogták az oroszok 1945 januárjában, és elvitték fogságba a Szovjetunióba. Hiába mondta, hogy ő szlovák! A végeredmény: 9 év után került haza az orosz hadifogságból!)

Lemaradtunk hát a hazautazásról...

Mégpedig nem is kis időre! – Három hónapig tartottak vissza bennünket.

A lágerben katonai sátrak voltak felállítva, ezekben laktunk. Várakoztunk és várakoztunk...

Mert közben újabb szerelvények érkeztek Oroszországból, újabb hazafelé irányított hadifoglyok. Jöttek, egy-két hétig ott voltak, elintézték a vizsgálataikat, irataikat és mentek hazafelé, Magyarországra...

Amikor egy-egy transzport befutott s a megérkezőket beteretelték a láger udvarára, mi lestük, nem akad-e köztük ismerős: földi, vagy netán olyan, akivel együtt szolgáltunk, vagy a fogságban lehetünk együtt.

És bizony voltak!

Mégpedig Ipolyság környéki, békebeli barátok, ismerősök: Varga Pali, majd Dénes Jóska a szomszéd falunkból, Horvátiból. Meg Prokos Józsi a másik faluból, Felsőszemerédről. Polyák Jani bácsi (idősebb volt nálunk, azért bácsiztuk) Szalatnyáról. Pásztor Pista meg Ipolyságról. Mindig nagy öröm volt az ilyen találkozás. Ölegettük egymást és örvendeztünk:

– Te is élsz, te is élsz? – Hála Istennek! Már innen majdcsak hazakerülünk...

Elbeszélgettünk, ki merre járt, mióta volt a fogolytáborban? És hol? – ha egyáltalán lehetett tudni. Mert a lágereknél nem voltak ki-függesztett falutáblák. A falvakba meg nemigen járt senki. A bezárt marhavagonokból sem igen láttuk, mely állomáson utaztunk át.

Itt már azért jobb dolgunk volt, mint az orosz lágerekben. Néhanéha kivittek az oroszok a lágerből kisebb munkákra. De ez a munka már nem normára ment, mint a Szovjetunióban.

Azért még itt is fegyveres orosz katonák őriztek bennünket.

Legtöbbször a laktanyában kellett takarítani. Máskor megpucolni a tankjaikat, melyek az udvaron álltak stb.

Volt egy furcsa esetünk is:

A lágeren kívülre mentünk valamilyen munkára. Szembe jött velünk egy román ember lovas szekéren, megrakodva görögdinnyével. Mi olyan százan lehettünk. Tehát többen, mint ahány dinnye volt a szekéren. Mindenkinek nem is juthatott volna. De hát nem vásároltunk, sőt engedélyt sem kaptunk a dinnyeszüretre! Szegény kocsis, ha akart is volna adni egy-két darabot, mi volt az a száz éhes embernek? Megrohamoztuk a szekeret, mint az éhes farkasok! Aki hozzájutott, kikapott egy dinnyét. Pillanatok alatt üres volt a szekér!

Az őreink kiabáltak: Davaj! Davaj! De nem bírtak a néppel! A végén mást nem tehettek, jót nevettek rajtunk.

A szegény román kocsis meg pláne nem tudott semmit se tenni. Amikor megszabadítottuk a rakományától, haladt tovább, de most már az üres szekérrel...

Történtek még további, vidámabb esetek is!

Egyszer az oroszok vittek bennünket munkára egy teherautón. Voltunk rajta vagy tízen. Az autó becsúszott az útszéli árokba, és nem bírt kievickélni belőle. Szerencsénkre jött szembe egy román ökrös szekér. Persze hogy megállították a kocsist, s parancsolták, hogy húzza ki az ökrökkel az autót az árokból. Sikerült.

Közben az úton hozzánk ért egy román rendőr, aki cigarettázott. A vezetőnk, az orosz sztarsina rászólt, hogy adjon neki tüzet. Az orosz rágyújtott, amikor éppen hozzánk ért a kihúzott teherautó. Felszálltunk újra, és mehettünk tovább. A román rendőr nagyon meg volt ijedve! Attól félt talán, hogy az orosz bevágja őt közénk, és máris fogoly lesz ő is. Nem tudta szegény, hogy mi hazafelé jövünk-e a fogságból, vagy éppen most visznek rabságba. Bizonyára volt már ilyen tapasztalatuk. Barátság ide, barátság oda – féltek az oroszoktól ők is!

Elillant hát gyorsan a rendőr, mi meg az ellenkező irányba autóztunk tovább. Még láttam, hogy gyorsan kereszteteket vetett ma-

gára, örömeiben, hogy megszabadult. A pravoszlávok mindig háromszor vetnek keresztet egymás után.

A hangulat a lágerben azért már egyre barátságosabb volt. Még futballmérkőzést is rendeztek a tábor udvarán. Az egymástól szögesdróttal elkerített két tábor csapatai mérkőztek meg egymással. Én nem játszottam, néztem a mérkőzést, s közben sétálgattam. Körültekintettem, nem lelek-e ismerősrre az újabban érkezettek között.

Egyszer csak mit látok, szembe jön velem Pintér Gyula, aki 1939–41-ben, zászlósi rangban körzeti leventeparancsnok volt nálunk. A faluban lakott, mi meg az ő leventéi voltunk. Még néhány faluban irányította a leventekiképzéseket. Mivel nálunk három évig lakott, még párt is talált magának. Uskerth Valikának udvarolt, akit aztán feleségül is vett.

Az egész meccs alatt beszélgettünk. Mindenkiről érdeklődött, az ismerősökről. Volt miről beszélgetnünk, mivel ő 1941-ben ment el a falunkból, én már 1943. október elsején vonultam be. Igaz, én sem voltam már négy éve otthon. De most ez nem volt akadály. Tudtam beszélni a falubeliekről, s felidéztük az otthon megesett történeteket.

És minden szépnek tűnt. Főleg az, hogy találkoztunk. Hiszen elmúlt hat év az utolsó találkozásunk óta, és hát annyi viszontagságon mentünk át a háborúban, a fogságban.

Nemsokára a német fogolytársaink összeállítottak egy hatvan tagú zenekart. Nem tudom, honnan kerültek elő a hangszerek. Ők nem a mi lágerünkben érkeztek ide. Lehet, hogy a fogságban is velük voltak, mint a mi cigányprímásunknál a hegedűje. A zene mindenképpen emelte a hangulatot. Mindenki remélte, hogy „mégis csak hazafelé áll a szekere rúdja”.

Jó hangulatomat még az is növelte, hogy váratlanul még jobbra fordult a sorsom. Ugyanis a mi lágerünkben volt szakács az a kolozsvári szabómester, aki a cukorgyárápító lágerben az én brigádomban dolgozott. Ő volt az, aki ott udvarolt az orosz titkárnőnek. És ha az embernek a konyhán van a barátja, az már valami jóval is kecsegtet, főleg a kiéhezett gyomornak. Így is lett!

Még amikor a gyárépítkezésen dolgoztunk, csináltattam magamnak az egyik bádoggal egy háromliteres kandlit. Ezt nem hagytam ott, hoztam magammal az útra is, hiszen amikor az utazás során valamelyik állomáson ételt osztottak, ahhoz edény kellett. Ezt hordtam mindig magammal. Itt az új lágerben is ezzel az ételhordó kandlival jártam az ebédért, vacsoráért.

Amikor először mentem a kosztért, rám nézett az ételt osztó szakács barátom, és elmosolyodott:

– János! Addig tartsd a háromliteres edényedet, amíg nem csurran ki belőle az étel!

Vagyis, mindig színültig töltötte.

Egyébként is, itt már a koszt jobb volt, mint a fogolytáborokban, Oroszországban. A kásában, amelyet kaptunk, volt pár darab konzervhús is. Én meg ebből mindig nagy adagot kaptam! Nemcsak hogy nem éheztem, hanem még híztam is: végül a kiadós kosztolás így ment végig az egész három hónapig! 75 kilós lettem. Alacsony termetem mellett ez már normális súly volt.

Így tehát a romániai lágerben eltöltött hónapok egészen jól elteltek. Már nem is bántott a lesújtó határozat, hogy a csehszlovák hatóságok nem vettek át.

Igaz, három hónapot ráhúztunk, de most már azt mondtuk, ha kerülő úton is, majdcsak hazajutunk!...

Debrecenbe kéne menni...

Igaz, ezt a nótát még nem dalolgattuk. Arról sem álmodtunk, hogy Debrecenben majd pulykakakast kéne venni, de végül is az egyedüli járható út az volt, hogy mégiscsak Debrecen felé megyünk, mehetünk...

Mert amióta itt vesztegeltünk, már több fogolyszerelvény futott be, egy-két hét után vitték is őket tovább. S megtudtuk azt is, hogy Magyarországra, mégpedig Debrecenbe, az átvevőállomásra.

Ahogy mondom: jöttek és mentek a transzportok. Mi meg csak várakoztunk. Illetve hát várakoztattak bennünket. A végén már csak mi maradtunk ott, a „hontalanok”. Úgy látszik, a lágerünk orosz vezetői is megunták ezt a várakozást, mert már régen át kellett volna bennünket adniuk az átvevő közegeknek!

Más út nem volt, mint nekünk is:

I r á n y M a g y a r o r s z á g !

Bevagonoztak hát bennünket is az egyik transzporttal, s irány: D e b r e c e n !

Gondoltuk, ez is jó lesz. Elvégre magyarok közé és Magyarországra is hazamegyünk! Debrecenben volt a következő, illetve az utolsó fogadóállomás. Onnan, reméltük, már hazafelé engednek bennünket!...

Robogott velünk a szerelvény, át Románián, Erdélyen. Majd magyar földön vitt a vonat...

Itt már fellélegeztünk! Magunkba szívtuk a jó magyar levegőt. Teli tüdővel. Már talán dalolni is kedvünk lett volna!

És pár napi utazás után befutott velünk a vonat Debrecenbe!

Kiszálltunk... Aranylón sütött az október elejei nap. Úgy éreztük, sokkal melegebben süt ránk, mint odaát a fogságban sütött! S az anyaföld, amelyre ráléptünk! Már ez is más volt, nem koppant idegenül a lábunk alatt!

Letérdeltünk hát – és megcsókoltuk az anyaföldet!... S körülötünk mindenütt magyarul beszéltek! Az édes magyar szó, az anyanyelvünk a szívünkig hatott! Magyarul szóltak hozzánk, akik átvettek. Istenem, ezt is megértük! – sóhajtottunk fel mindannyian. Újra itthon, újra Magyarországon!... Aztán továbbirányítottak bennünket, a fogadóállomásra. Ott az első volt, hogy mindnyájunkat fertőtlenítettek. Majd mentünk szépen sorba az orvos elé. Ő mindenkit megvizsgált, meghallgatott. S mindenkitől megkérdezte, nincsen-e valamilyen egészségügyi problémája. Nem érezzük-e magunkat betegnek? Nem voltak panaszaink.

Mentünk tovább a fogadóbiztosok elé. Ezek kikérdezgettek. Mindenkinnek be kellett mondania a nevét, születési helyét és dátumát, és persze a lakóhelyét.

Amikor mondtam, hogy a lakóhelyem Kistompa, Ipolyság mellett, közölték velem, hogy a város és környéke visszakerült Csehszlovákiához. Azt feleltem, hogy tudom: a romániai átvevőhelyen már felszólítottak bennünket, hogy álljunk külön, akik Csehszlovákiához tartozunk. De azt nem tudtam, hogy otthon a magyarok hontalanok és deportálják őket Csehországba, telepítik ki Magyarországra.

Mindegy... Ezt a tényt tudomásul vették, majd kiállították az okmányainkat.

Mindenki kapott egy igazolványt. Az enyémet a mai napig, 53 éve őrzöm! Olyan kincs volt ez nekünk, mint amikor valaki a börtönből szabadul sokévi rabság után.

Ismét az odaveszett bajtársaink jutottak eszembe. Nem gondoltuk volna, hogy megéljük ezt a napot, a szabadulást, amikor sors társainkat az éj leple alatt kellett eltemetnünk!...

S most mégis szabad levegőt szívhatunk, mi túlélők – ők meg ott pihennek a messzi idegenben, jeltelen sírokban...

Emlékezzünk rájuk, most, a szabadulás pillanataiban, és emlékezzünk rájuk mindörökké, amíg csak élünk!

Emlékezzenek rájuk, az ártatlanokra azok is, akik nem is ismerték őket. Azok is, akik csak ezen sorok olvasásakor hallanak róluk. Arról, hogy ők is emberek voltak! Hogy ők is éltek ezen a földön!

És ne vádolja őket senki, hogy harcoltak... Hiszen azt kellett tenniük. Szenvedtek a golyózáporokban. Mások a fogolytáborokban. És ott dobbant utolsót agyonhajszolt szívük – a haláltáborokban. Utolsó gondolataikban is a családjuk, gyermekeik jártak az eszükben. Aztán elpihentek!...

Rebegjünk el értük olykor egy-egy imát!

Bár a testük, a csontjaik barbár módon vannak eltemetve – a lelkük, reméljük, békén nyugszik az örök hazában!

Uram! – fogadd be őket, a hősi halottakat a Te országodba!...

Amen.

Megkaptam hát az elbocsátó igazolványt, amelyet most is a kezemen tartok. A másolatát visszaemlékezéseim mellé csatolom.

Magyar Népjóléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltsége

4424/1944-szám.

Sorszám: 2201/p

Igazolvány

hadifogságból hazatért részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatért neve: Del János fu
 Anyja neve: Barbóla állampolgársága: magyar
 Születési helye: Kisbánya szül. év, hónap, nap: 1922. szeptember 21
 Családi állapota: nőtlen foglalkozása: fu
 Elhagyott hazai lakóhelye: Kisbánya
 Nevezett, aki mint katona — kiegészítő munkaszolgálatos — levente — polgári személy*) hadifogságban volt Kisbánya utca: 100 szám alatti lakóhelyére
 1944. évi október hó 4 —án.
 a kirendeltség vezetője: Pin

Megjegyzés: A hazatért külön díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem felelő rész törölendő.

Fővárosi Nyomda Rt.

Mikor és hol esett fogságba: 1944. V. 22. délután 7 óra
 Melyik fogolytáborból érkezett: Budaor Helységénél
 Pokróc: nyit
 Copeny: nyit
 Felsőrúna: nyit
 Alsonemű: nyit
 Lapo, vagy bakancs: nyit

27.190/Eln.: 1946. H. M. sz. rendelet értelmében a hazatérti személy tulajdona, főleg el nem vehető!

20. FORINTOS GYORSSEGELYREN RESZESULT

42-2
 80-2.0.
 92-2.4
 112-2.1
 122-2.1
 132-2.1
 142-2.1

Ez az igazolvány életem egyik legféltettebb kincse! Valahányszor a kezembe veszem, emlékeztet a sok szenvedésre – és a szívet melengető, örömteli szabadulásra!

Igaz, utána is közbejöttek még nehézségek, zaklatások – de az igazolvány mégiscsak azt bizonyítja, hogy 1947. október 4-én, akkor, ott szabadok lettünk!... Hála Istennek!

Mert Debrecenig idegen őrk, idegen katonák kísérték, felfegyverkezve.

Itt meg azt mondták: Szabadok vagytok!...

Mehettek tovább, amerre akartok, mint szabad emberek!

Persze az irány mindenki előtt a szülőföld, a szülőfalu, a szülők, a család, a barátok felé mutatott. Még annak dacára is (amit a következőkben elmondok), hogy itt-ott akadályokat gördítettek elénk.

Itt tartom hát a kezemben az IGAZOLVÁNYT! Rajta, olvashatóan, az adatok. S a legfontosabb: a szabadulás napja!

Az is kiolvasható belőle, amit ott nem tudtunk, hogy a 7/49/8 számú fogolytáborból indultunk haza, amely Hálkov helység mellett volt.

És még a magammal hozott felszerelésem is fel van tüntetve. Vagyis pokrócom nem volt, a köpeny, felsőruha, alsónemű, cipő vagy bakancs egy bejegyzéssel elintézte: ROSSZ.

Az igazolvány mellé kaptunk 20 forint gyorssegélyt is. Azonkívül megmagyarázták, hogy bárhová utazunk, nem kell a vonatra jegyet váltanunk. Az igazolvány felmutatásával szabadon utazhatunk. Igaz, nemigen kellett sehol felmutatnunk, mert a rossz ruha elárulta, hogy orosz fogságból jövünk. (Ezért ismertek föl és szólítottak meg Budapesten is lépten-nyomon.)

Boldogan s egyben nagyokat sóhajtvá indultunk hát kifelé a tábor kapuján: özönlött a nép. De még itt is ért meglepetés: a tömegben, ahogy jöttem kifelé, kivel nem találtam magamat szembe: a felsővisói laktanyában szolgált zászlóaljorvosunkkal. Ennyi év és viszontagság után ilyen öltözetben is megismertük egymást: Természetesen a többiekről tudakozódtunk. Megkérdezte, nem tudok-e valamit Palásthy főhadnagy úrról, aki a parancsnokom volt Felsővisón.

Elmondtam, hogy nem tudok róla semmit azóta, hogy elváltunk. A tisztiszolgája voltam, majd nekem vissza kellett mennem a századhoz a frontra, a harcoló alakulathoz: Többé már nem találkoztunk.

A doktor úr még megjegyezte, hogy az imént, pár perccel előttem ment ki a kapun Molnár László, aki a századparancsnokom volt. Bizonyára ő is most szabadult a fogságból.

Siettem előre, de már nem találtam sehol. Sokan voltunk, és kezdett több irányba szétszéledni a tömeg. Mindenki arrafelé, amelyik irányban a h a z a f e l é volt.

A legtöbben a debreceni pályaudvar felé igyekeztünk. Ketten mentünk együtt, földiek: Lőrincz Józsi bácsi meg én. Ő a szomszéd falunkból, Felsőszemerédről volt.

A pályaudvaron egy Budapestre tartó különvonat várt bennünket, volt hadifoglyokat.

Minden nagyobb állomáson megálltunk, mert voltak közöttünk olyanok, akik még Budapest előtt leszálltak. Ezeken az állomásokon tábori konyhák voltak felállítva, s csak akkor ment tovább a vonat, amikor már mindenkinek adtak ételmet. Milyen jól jött, hogy még mindig megvolt a 3 literes ételhordóm. Most is jó szolgálatot tett!

Budapest – Keleti pályaudvar

Befutott velünk a különvonat Budapestre, a Keleti pályaudvarra! Amikor kiléptem a vonatból, körülnézttem és felsóhajtottam:

– ISTENEM! HAZAÉRTEM! – Még ugyan nem egészen haza, de magyar földre, mégpedig a fővárosba.

A meghatottságtól kicsordultak a könnyeim...

És ismét csak sóhajtottam:

– Újra látom a Keletit és Budapestet!

S lelki szemeim előtt kezdtek visszaperegni a régi események: négy év és egy hét múlt el azóta, hogy kezemben a katonaládám-mal fölszálltam itt a különvonatra, amely a bevonuló újoncokat vitte robogva, pőfékelve a keleti végek felé. Engem és több társamat a végállomásig: Felsővisóra.

S most, négy év után ismét különvonat hozott ide vissza, a leszerelő katonát! Igaz, már nem a katonakofferommal. Egyetlen poggyászm az az ételhordó volt, amelyet a fogságban csináltattam... S közben megjártam a poklok poklát!

●

Gondolataimból arra ocsúdtam, hogy megindult felénk az emberáradat. Jöttek a civilek, a hozzátartozók! Kémlelték, nem ismerik-e föl közöttük a szeretteiket. – A rongyos, orosz ruhába öltöztetett, de magyarul beszélő fiukat, férjüket.

És hát magyarul dobbantak a szívek, röptek föl a hangos síkolyok, amikor egyesek felfedezték a szeretteiket!...

Ugyanis a várakozók között voltak olyanok, akikhez valamilyen úton-módon eljutott Debrecenből a személyes értesítés: már itt vagyok, magyar földön, Debrecenben! És pár nap múlva megérkezem Budapestre, a Keleti pályaudvarra. Természetes, hogy akik ilyen értesítést kaptak, várták, várták az érkező vonatokat a hadifoglyokkal!...

– Istenem! – a nagy találkozás! Ezt nem lehet leírni, csak ha a dobogó szívekbe mártanak a tollat, s vérrel festenek meg e szavakat:

– Köszönöm, Istenem, hogy hazasegítetted a fiamat, férjemet, gyermekeink apját!... Istenem, köszönöm!...

Persze minket sem került el a tömeg. Hozzánk, ismeretlenekhez is rohantak az aggódó hozzátartozók, kérdezgetve tőlünk, nem voltunk-e a fogságban az ő fiukkal, férjükkel? S mondták az illető nevét, kérve, hogy emlékezzünk vissza, nem ismerjük-e ezeket a neveket vagy arcokat. Sokan fényképeket is mutogattak. Még azt is kérdezték, hogy melyik légerből jövünk. Mert voltak esetek, hogy a Vöröskereszt útján egyesekhez eljutott a rövid értesítés, hogy itt és itt vagyok fogolytáborban...

Ám a kapott hír óta a fogolytáborokban sokan meghaltak, olyanok, akik még éltek, amikor a leveleket elküldték. Azt persze nem mondhattuk el a hozzátartozóknak, hogy mennyi és mennyi bajtársunkat temettük el. Nem akartuk őket elszomorítani. A szállóige is azt tartja, hogy „a remény hal meg utoljára”. S lehet, hogy még megérkezik egy másik vonattal az ő hozzátartozójuk is!

A Keleti pályaudvaron már voltak segítők is. Hivatalos személyek a Vöröskeresztől, vagy állami hivatalokból. Amelyikünket látták, hogy megálltunk tétován, s nem indulunk azonnal a h a z a f e l é irányba, megkérdezték, hogy hová kívánunk utazni. Voltunk néhányan várakozó felvidékiek. Mondtuk, hogy nekünk Csehszlovákiába kell eljutnunk. Felvilágosítottak, menjünk át a Nyugati pályaudvarra, ott be van rendezve konyha, ebédlő és szálláshely is van, ahol néhány napig akár alhatunk is.

Megtaláltuk az ebédlőt és szálláshelyet. Kaptunk mindjárt bőseges, jó ebédet! És mondták, hogy visszajöhetünk vacsorára meg szállásra.

Azért kimentünk a városba is. Láttuk, hogy a kapubejáratokban táblák, feliratok vannak kifüggesztve: ennyi és ennyi hadifoglyot várnak ebédre, vacsorára. Sok helyre volt módunk betérni.

Az emberek segítőkészsége nagyon szép és megható volt. Akik tehették, mialatt övéiket várták haza, szívesen megvendégelték egy-egy ebédrel, vacsorával a hazaérkezőket.

Ennyi év után is ki kell fejeznem köszönetemet drága magyar testvéreinknek, akik lépten-nyomon kimutatták vendégszeretetüket, és igyekeztek enyhíteni elhagyatottságunkat. Pedig tudjuk, hogy 1947 őszén a pesti lakosok nem voltak bővíben az élelmiszereknek! Köszönet nekik!

Napokig étkeztünk és háltunk a Nyugati pályaudvaron; ugyanis megérkezésünk másnapján felkerestük a csehszlovák követséget, s kértük, hogy adjanak nekünk valamilyen igazolványt, hogy átléphessük a határt. Nap mint nap mellébeszélés fogadott bennünket: másnap, majd másnap! Végül beláttuk, minden hiába! Nekik nem kellett a magyarok, nem is adtak semmilyen okmányt a határát-

lépésre. Egyszerűen nem engedtek haza a szülőföldünkre, ahol ezer éve éltek az őseink, s ahol a halottaink a temetőben nyugsznak. Erre bizony nem lehet emberi szavakat találni!

Az első hírek a szülőföldről

Az egyik várakozási napon ebédeltem az étkezdében a Nyugati pályaudvaron. Mellettem ült egy házaspár egy kisfiúval. Látták rajtam, lerítt a ruházatomról, hogy hadifogságból jöttem. Ők is ebédeltek az ingyenkonyhán! A férfi megkérdezte, hová igyekszem hazafelé a hadifogságból? Szlovákiába akarok eljutni, feleltem én, de még a követésen nem adtak semmilyen útiokmányt. Erre azt felelte:

– No, azt ne is várja. Úgysem kapja meg! Szlovákiában üldözik a magyarokat a szülőföldjükön! Telepítik ki Csehországba vagy Magyarországra.

Majd megkérdezte, hová való vagyok? Mondom neki, hogy Kis-tompa a szülőfalum, Ipolyság és Léva között. Erre azt felelte, hogy ők lévaiak! Akkor tehát földiek vagyunk! – mondom én.

– Már csak voltunk – válaszolta. – Mi is földönfutók lettünk! – Ők ugyanis már megjárták az „otthoni kálváriát”. És elmesélte a történetüket:

Minket Léváról deportáltak Csehországba. A Szudéta-vidékre vittek. Oda, ahonnan előtte néhány napja kitelepítették a németeket. Mutattak nekünk egy szép házat, és mondták, hogy abba be-költözhetünk. A ház üres volt. Német családot telepítettek ki belőle. Nem is tudom, hogy 30 vagy 50 kilós csomaggal. Tehát a házban ott maradtak a bútorok és mindenféle használati tárgyak. Néztük sorban, mi van a lakásban. Amikor kinyitottam az egyik szekrényt, mit látok? A szekrényben egy ember volt felakasztva! A nyakában egy cédula lógott, ez volt ráírva: „Ha belépsz a házamba, te is így végzed!” Borzalom!

Kirohantunk a házból és meg sem álltunk az állomásig! Már nem voltak ott a kísérőink: bizonyára úgy vélték, hogy nekünk a ház megtetszik, s letelepszünk benne. Így aztán senki sem akadályozott meg abban, hogy hazautazzunk. Persze a kevés holminkat, amit otthonról magunkkal vittünk, mindet ott hagytuk! Menekültünk, ahogy csak bírtunk!

Az utazás során sem keltettünk feltűnést, hiszen csak így voltunk hármasban, mint most. Sehol útközben nem tartóztattak fel. Ha rájönnek, hogy menekülő deportáltak vagyunk, biztosan letartóztattak volna.

El is jutottunk haza, Lévára. Indultunk a házunk felé, de az már el volt foglalva: egy északról jött szlovák család költözött bele. Saját üzletünk volt a házunkban, utcai bejárattal. Hát az üzletet is elfoglalták! Mindenünket maguknak sajátítottak ki... Nem této-vázhattunk soká, mert ha valaki beáruul, hogy hazaszöktünk Csehszlovákiából, azonnal letartóztatnak.

Más kiút nem volt, irány dél felé, az Ipoly irányába. Tudtuk, hogy az Ipolyon több helyen át lehet gázolni – és ez már átkelést jelent a határon, Magyarországra. Leszállt az est, mire két falu között elértük az Ipolyt. Nézegettünk jobbra-balra, nem jönnek-e valahonnan finácok, határőrök. Szerencsénkre nem voltak a láthatáron. Találtunk olyan helyet, ahol sekély volt a víz. Így ezen átgázoltunk és Magyarországon találtuk magunkat.

Itt aztán jelentkeztünk a magyar hatóságoknál. Ide, Budapestre irányítottak bennünket. Mondták, hogy lakhatunk a pályaudvaron, itt kosztot is kapunk. Addig, amíg intézkednek felőlünk, hová irányítsanak. Hát most itt vagyunk és várakozunk...

●

Megkaptam hát a helyzetjelentést a szülőföldünkről. Most már azon kezdtem gondolkozni, vajon mi lehet odaát. Otthon vannak-e a szüleim? Nem telepítették-e őket is Csehszlovákia, vagy ide Magyarországra? Mert a csehszlovák követségen semmit sem mondtak. Pedig valószínű, hogy nekik meg volt a névsoruk azokról, akiket már deportáltak és akiket még ki akarnak telepíteni Magyarországra.

Később, hazaérkezésem után tudtam meg, hogy édesapám is megkapta a „fehér cédulát”. Így nevezték azt a hivatalos levelet, amellyel értesítették a magyarokat, hogy a csehszlovák hatóságok által a magyar megbízottnak átadott jegyzékben szerepel. Azaz, hogy ki fogják telepíteni Magyarországra.

Naponta eljártunk hát, mint mondtam, a csehszlovák nagykövetségre, ahol többen is összeháldkoztunk, mi felvidékiek, bár más-más transzporttal érkeztünk Budapestre a hadifogságból.

Így futottam össze Prokos Józival, Felsőszemerédről. Volt nála végrendelet, amelyet a fogságból hozott magával. Egy hadifogoly barátja írta a lágerban, aki már akkor nagyon beteg volt, úgy gondolta, meghal. A végrendeleten egy budapesti cím szerepelt. Kérte Józsit, ha élve marad és hazakerül, vigye el a testamentumot a megadott címre. Ilyen tragikus hírral nem szívesen kopog be senki a hozzátartozók ajtaján. Nem mert hát Józsi egyedül elmenni a megadott címre. Hívott engem is, menjek vele.

Mentünk hát ketten. Meg is találtuk a címet. Beengedtek. Szépen fogadtak bennünket. Átadtuk a levelet. Elolvasták a gyászos hírt. Aztán elmondták, hogy nem budapesti volt az elhunyt rokon, hanem kassai. Megígérték, hogy majd továbbítják a szomorú hírt Kassára a hozzátartozóknak.

Kikérdezték Józsit az elhunytól, a fogolytáborról, az ottani borzalmas körülményekről. Közben megvendégeltek bennünket, majd megköszönték a levél kézbesítését, s elköszöntünk egymástól.

Már tíz napja tartózkodtunk Budapesten. Csellengtünk és napon-ta elmentünk a követségre. Közben persze egy s más megtörtént velünk. Nem mondtam el eddig, hogy a Nyugatiban betonkockákon aludtunk. Igaz, küldöztek bennünket, menjünk el a legközelebbi laktanyába, ott szalmazsákokon alhatunk. De étkezni ide kellett volna visszajárnunk. Így hát nem mentünk. A várótermekben jöttek-mentek az utasok. Rólunk lerítt, hogy hadifogságból jövünk. Sokan megálltak mellettünk, kérdezgettek, beszélgettünk. És mindenki adott valamit. Ki pénzt, ki élelmet, ki cigarettát. Hát, kibír-

tuk a betonágyat is! Hiszen ennél ezerszer rosszabb körülményeket is túlélünk a fogolytáborokban.

Az egyik fogolytársunk, aki szintén Szlovákiába akart utazni, egy kassai zsidó volt. Ugyanúgy, mint minket, őt sem engedték Focsaniból haza Kassára, Csehszlovákiába. Illetve őt sem vették át a csehszlovákok. Nem is tudom, ő miért volt ennyi ideig fogságban? Mert a zsidók mint munkaszolgálatosok voltak a fronton. Amikor elfogták őket az oroszok, illett volna őket hazaengedni. Hiszen a fasizmus áldozatai voltak. Mégsem engedték, ugyanúgy, mint a hozzájuk átállt Románia román hadifoglyait.

Közismert tény, hogy a zsidók nagyon összetartanak, mindenkor megsegítik a rászoruló fajtestvéreiket. A társunk próbált bennünket rábeszélni, menjünk el vele a Zsidó Hitközséghez. Nem kell semmit mondanunk, csak azt, hogy mi is zsidók vagyunk. De mi azt nem vállaltuk. Talán féltünk, ha valamit megkérdeznek tőlünk zsidó vallási kérdésben, nem tudunk megfelelni. Vagy például valamit héberül mondanak, s nem értjük, így hát nem mentünk el vele. Elment egyedül. Igaza volt! Új ruhába öltöztették, úgy jött vissza, mint egy civil úriember! Alig lehetett ráismerni. Mi is így nézhettünk volna ki, ha vele tartunk.

Budapesten való járás-kelésünk során betértünk egy-egy vásárcsarnokba is, csak úgy nézegetni, mert pénzünk nem volt, hogy valamit vásárolhattunk volna. Lerítt rólunk a nyomor, ezért olykor hozzánk léptek az emberek, és mindig adtak valamit. Hol egy kenyert, hol egy szál kolbászt és egyebeket. Az Isten áldja meg jószágukat, testvéri együttérzésüket.

A követséglátogatások során mi, Ipolyság környékiek már tu-catnyian összeverődünk. De kezdtünk felfigyelni rá, hogy egyesek elmaradoznak tőlünk. Ugyanis azok, akik megunták a hitegetést a nagykövetségen, eldöntötték, hogy iratok nélkül vágnak neki az útnak, mármint a határátkelésnek! Hiszen a Trianonban „hajózható-nak” kinevezett Ipoly nem jelentett akadályt! Ismertük, tudtuk, hogy sok helyen bokáig érő vízben is át lehet rajta jutni a túlsó partra, azaz a „határ” másik oldalára, vagyis h a z a !

A végén már csak hárman maradtunk környékbeliek. Szabó Jani bácsi Felsőtúrról, Polyák Jani bácsi Szalatnyáról, meg én. A többiek már útra keltek. Az utolsó napokban aztán Szabó Jani bácsi is otthagytott bennünket. Elindult egyedül. Ketten maradtunk hát Polyák Jani bácsival, akik még tényleg elhittük, hogy kapunk valamilyen útiokmányt.

Persze, mi sem kaptunk...

Kettesben a pályaudvaron azon tanácskoztunk, hogy mitévők legyünk. Sokan voltunk ott még mindig hadifoglyok. Bizonyára olyanok is, akik már az utánunk következő transzportokkal érkeztek.

A tömegben egyszerre csak hallom, hogy innen-onnan többen is kiabálják:

– Péli Jánost keresik!

Hát ez meg én volnék. De ki kereshet itt engem? És ki tudhatja a nevemet egyáltalán? Azért elindultam a hangok irányába.

S egyszerre csak szembe találok magamat a falumbéli Tóth Janival, akivel melleleg majdnem szomszédok is voltunk, együtt gyerekeskedtünk. Szép pénzügyőri egyenruhában volt. Három évvel volt idősebb nálam. Nem került ki a háborúba, mert ejtőernyős volt, s balesetet szenvedett. Civilbe helyezték, így lett pénzügyőr, a háború után pedig már parancsnok!

Persze hogy összeöleleztünk!...

A találkozás örömére, meg arra, hogy hazakerültem a hadifogságból, hívott, menjek el vele egy kis koccintásra. Közben arra akart rábeszélni, hogy még ne induljak haza! Halasszam el legalább egy nappal az útrakelést és menjek el hozzájuk. Pesten laknak.

De én nem maradtam. Mivel a társaim, akikkel útra akartunk kelni, már be is szálltak a Vác–Drégelypalánk felé induló vonatba, nem akartam elszakadni tőlük. Mégis jobb, ha többen vagyunk, akik „átevezünk titokban a határon!” Hiszen nekem az volt a legfontosabb, hogy minél előbb hazajussak, lássam a szüleimet, testvéreimet. Így hát elbúcsúztunk:

– Szervusz, Jani!

– Szervusz, Jani!

És ezzel elvált egymástól a két Jani, a két gyermekkori pajtás. Soha többé nem találkoztunk. További sorsa sajnos nagyon keservesen és hányatottan alakult. – Ezt is csak hírből hallottam meg róla a későbbiekben...

Így aztán nagyon hosszú időre elváltunk Budapeستől, mivel a politikai körülmények a későbbi években nem engedték, hogy ide utazhassunk. A Magyarországra való kitelepítésünk pedig egy véletlen folytán elmaradt...

Megy a gőzös, megy a gőzös Kistompára...

Ezt a nótát is szoktuk dalolni a bevonulásom előtti időkben. Ugyanis mi nemcsak a mezőgazdaságban dolgoztunk otthon, mert ha nem volt napszám a nagybirtokosnál, eljártunk Budapestre. Munkát építkezéseknél mindig kaptunk: malterhordást, téglahordást, ilyeneket. Akkor még az emeletes házak építkezésénél is kézzel kevertük a maltert, saroglyákon hordtuk a téglát fölfelé a forsnikon, ahogy nőttek egymásra az emeletek.

Minden szombaton kifizették az egész hétért járó munkabért. Szombaton késő délután indult a különvonat, amely egy héten csak egyszer közlekedett. Munkásvonat volt a neve. Rajta állt a tábla: BUDAPEST-VÁC-IPOLYSÁG-EGEG-SZALATNYA. A mi állomásunk, KISTOMPA volt az utolsó előtti. EGED-SZALATNYA pedig a végállomás. Utána már a magyar-szlovák államhatár feküdt. Ez a munkásvonat aztán vasárnap este indult vissza innen, s ment Budapestig. Nem kellett se ide, se vissza sehol átszállni...

Hát most is erre a vonatra szálltunk, ami ugyan most nem volt munkásvonat, sem hadifogylokat szállító különvonat, hanem menetrend szerint közlekedett. De rajta már e csonka felirat állt: BUDAPEST NY. PU.-VÁC-DRÉGELYPALÁNK. De a végén meg-

tudtuk, hogy a vonat csak RÉTSÁGIG megy. Mindegy, lényeg az, hogy hazafelé!...

A vonaton azért még jó néhány hadifogoly is utazott. Olyanok is, akik Rétság és Balassagyarmat irányába, vagyis azok környékére igyekeztek haza. De olyanok is voltunk páran, akik az Ipolyon átkelve akartunk eljutni a szülőföldünkre.

Még Vácon is konyha várt bennünket. Jártak a vonat mellett és szólították a hadifoglyokat, hogy nyújtsák le az edényeiket.

Hétpróbás, háromliteres ételhordómba most kaptam utoljára ennivalót! Köszönet érte, az élelmezésért és gondoskodásért! Köszönjük, magyar testvérek, a segítségeteket. És a jó ételeket, melyeket kaptunk tőletek átutazva Magyarországon! Megtettek értünk mindent, amit megtehettek!

Köszönöm! Köszönjük!...

Meg kell még jegyeznem, hogy a hadifoglyokat és a Csehszlovákiából menekülteket mindenütt nagy szeretet övezte! A Vöröskereszt, más szervezetek, de a lakosok is mindennel elláttak utunk során. Ismételten, és ennyi év után is k ö s z ö n j ü k !

A menekültek akkor mind Csehszlovákiából kiüldözöttek voltak. Csak a pusztá életüket mentették, ahogy lehetett. Nem tudtak magukkal élelmet sem hozni. A fentiekben csak egy esetet mondtam el, a lévai család kálváriáját. De rajtuk kívül még nagyon sokan voltak, akiknek ez volt a soruk. Többekkel is találkoztam!

Amíg mi a hadifogságban szenvedtünk, ők itthon, a szülőföldünkön voltak kitéve az üldözésnek! Még hozzá a beköszöntött „békében”, a „Soha többé fasizmust!” meg: a „Világ proletárjai, egyesüljetek” jelszavakkal a háttérben. Vagyis: vizet prédikáltak és bort ittak a Szovjetunióban is, Csehszlovákiában is...

Vácról kiindult a vonatunk. Robogtunk tovább, most már Palóccország, azaz szülőföldünk területén. Hiszen Rétság, Nagyoroszi, Drégelypalánk, Balassagyarmat és környéke ugyanúgy a mi szülőföldünk, mint Ipolyság környéke, bár most még e szülőföld azon területén hozott hazafelé a vonat, amelyet Trianonban nem raboltak el Magyarországtól!

Civilekkel keveredve utaztunk a vonaton. Jó volt hallani a mi ízes palóc nyelvünket! A fronton és fogságban nagyon különböző vidékekről voltunk együtt magyarok. A beszélgetések folyamán lépten-nyomon tapasztaltuk, hogy sorstársaink más-más tájnyelven beszélnek, más-más vidékről valók. Ez azonban nem zavart senkit! Végül is mindannyian sorsüldözöttek voltunk – és mindannyian magyarul beszéltünk.

Utaztak velünk Hont megyei palóc asszonyok is. Ők, ahogy mondták, Pesten voltak piacozni, eladni ezt-azt az otthon kitermelt termékeikből, hogy némi pénzt csináljanak.

Az egyik fiatalasszony, az ültőtársam, elmondta nagy-nagy bánatát: a férje meghalt a fronton, megkapta a hivatalos értesítést. Egyedül él. Majd tovább folytatta: Elmehetnék hozzájuk, szívesen látna, és még össze is házasodhatnánk! Mert hallják, tudják, hogy nálunk otthon üldözik a magyarokat.

Szép is volt, csinos is a megözvegyült fiatalasszony. Társra, támaszra lett volna szüksége. Elmondta még, hogy van háza, kis vagyonkaja.

Csábító volt az ajánlata, őszinte, barátságos. Csak hát én másra vágytam: mindenáron hazakerülni! Látni a szüleimet, testvéreimet – és hát a szülőfalumat. Az embereket, akik között felnőttem. Igaz, azt is felelhettem volna neki, hogy majd visszajövök, de először látni akarom a családomat. Ő is olyan sajnálatra méltó volt, mint Hanka, az ukrán lány. De végül is, némi gondolkodás után csak azt tudtam neki felelni, hogy haza vágyom! Nagyon várom a viszontlátást a szeretteimmel, szülőfalummal.

A szüleit és a szülőföld emlékeit senki nem tudja kitörölni az emlékezetéből. Én meg pláne nem tudtam, ennyi szenvedés és viszontagság után!

Már nem is emlékszem, hogy honti, drégelypalánki vagy bernecebaráti volt-e, bár ezek a falvak a szülőföldünkhöz tartoznak. Csupán néhány kilométerre vannak a szülőfalumtól. Csak hát Trianon határvonalat húzott közénk!

Rétság volt a végállomás, onnan gyalog kellett folytatni utunkat, Nagyoroszín, Drégelypalánkon át Hontra. Gyalog bizony jókora távolság volt!

Már csak ketten maradtunk, Jani bácsi és én. Ahogy ballagtunk, egyszer csak egy hintó tűnt fel a hátunk mögött. Utólért bennünket, a kocsis megállította a lovakat, s megkérdezte, hová igyekszünk. Elmondtuk neki, hogy most jövünk orosz hadifogságból, és az Ipolyon túlra igyekszünk. No, akkor szálljunk föl, szívesen elvisz bennünket egy darabig. Felültünk hát, mégiscsak gyorsabb a hintón, mint gyalog.

Polyák Jani bácsi útközben elmondta, hogy neki Honton és Tesmagon is vannak rokonai. Hont az Ipoly magyarországi oldalán van, Tesmag meg vele szemben, a szlovákiai oldalon, ahol közvetlenül a kertek alatt folyik el az Ipoly. Tehát egyelőre Hontig megyünk, a rokonokat megkeresni.

Hont előtt szálltunk le a hintóról. Megköszöntük a kocsisnak, hogy idáig elhozott, és bekanyarodtunk a faluba.

Jani bácsi nemigen tudott tájékozódni Honton. Egyrészt, mert késő este értünk oda, másrészt meg jó pár éve nem járt a rokonainál. Hiszen háborúban, fogságban volt. Ballagtunk az utcán végig, remélve, a sötétben is felismeri a rokonai házáat. De nem sikerült, bár végigmentünk az egész főutcán.

Javasoltam Jani bácsinak, hogy vágjunk neki a határnak. Addig megyünk észak felé, míg el nem érjük az Ipolyt. Ott meg már valahol átkelünk rajta. De ő azt mondta, ez nem jó ötlet. Nem tudjuk pontosan, hol milyen mély a víz. Ismerjük ugyan az Ipolyt, tudjuk, hogy néhol bokáig ér, de van, ahol a három métert is eléri a víz mélysége. Ha már idáig elértünk, nehogy a szülőfalunkhoz közel, az Ipolyban leljük halálunkat. S határőrökkel is találkozhatunk és menekülnünk kell...

Így aztán úgy döntöttünk, hogy bekopogunk az utolsó házba, és megkérdezzük, hol laknak Jani bácsi rokonai.

Bezörgettünk hát. Kisvártatva kiszóltak, hogy kit keresünk. Mondtam, hogy most jövünk hadifogságból, és az egyik társunk rokonait keressük. Jani bácsi megmondta a nevüket. Erre elmagya-

rázták, hogy már elhagytuk a házukat. Ők pontosan a falu közepén laknak!

Gyerünk hát vissza! Ahogy mentünk, egyszer csak látjuk, hogy előttünk az utca közepén három ember beszélget. Amikor hozzájuk értünk, kiderült, hogy ők a Jani bácsi rokonai – és éppen minket várnak! Vagyis hát a rokont, Jani bácsit. Mert hármójukból az egyik a tesmagi rokon volt. Ő már pár napja átjött az Ipolyon, és minden éjjel várták Jani bácsi érkezését.

A hírt Dénes Jósikától tudták meg, aki Pesten elhagyott bennünket és nekivágott a határnak, s jóval előttünk ért haza Horvátiba. Szalatnya meg a szomszéd falu. Értesítette hát Polyákékat Szalatnyán, hogy Jani bácsi jön haza, már Pesten van! Persze hogy nagy volt az öröm. A Polyák családból egyikük azonnal elment Tesmagra a rokonokhoz, hogy Jani bácsi jön, valahogy át kell segíteni a határon. És feltételezték azt is, hogy útközben megáll a rokonoknál Honton. Így jött a tesmagi rokon Hontra. S közösen várták Jani bácsi érkezését! Ezért álldogáltak esténként, éjszakánként az utcán. Csak ma éppen kissé később jöttek ki, mint ahogy mi a házuk előtt elhaladtunk.

Nem baj! Hiszen a találkozás megtörtént! Boldogan kezet fogtak, ölelték, csókolták Jani bácsit! Beinvitáltak bennünket a házba. Az asszonyok rögtön készítették a tojásrántottát. Fenséges volt már az illata is, mialatt sütötték! Utána meg az íze, az igazi hazai! Fenséges volt! Persze az ital is az asztalra került! Borozgatás, kocintgatás a viszontlátás és a hazatérés öröme! Közben kicsit meg is pihentünk és elbeszélgettünk. Mindnyájan örültünk, hogy már „csaknem” otthon vagyunk!...

Még két dolgot közbe kell vetnem. Jani bácsit azért bácsiztuk, mert ő nem tényleges katonaként került ki a frontra, hanem mint nálunk idősebb póttartalékost vitték el SAS-behívóval a harctérre, ahol aztán fogságba került.

A másik dolog: a rokoni szálak a Magyarországon, Honton lakó család és a Csehszlovákiában, Tesmagon és Szalatnyán lakó családok között. Két ország, mégis rokonok? Hát persze! 1920-ban az Ipoly vonalán kijelölt országhatár kettéválasztotta a rokonokat, családó-

kat! Vagyis Trianon elszakította az összekötő láncszemeket! De hát a rokonságot, az összetartozást, a szeretetet nem lehet ilyen „csinált határral” megszüntetni. Igaz, ritkábban látták egymást a rokonok, de a családi kötelékek eltéphetetlenek maradtak!...

Tesmagon közvetlen a kertek alatt folyik az Ipoly, s Hont egy kődobásnyira fekszik tőle: az ottlakóknak a határ nem lehet akadály! Minden bokrot ismernek a folyó mindkét oldalán. Aki akarta, a saját kertjéből leshetett ki, mikor közlekednek a cseh fináncok, határőrök. 1938 novemberében pedig ez a határ újra megszűnt, a Magyarországhoz történő visszacsatoláskor. Igaz, csak hat évre...

Még azt is meg kell jegyezni, hogy az Ipolyban fürdőző és a bokrok alatt halászgató gyerekek meg az „oktalan libák” is akármikor átlépték a határt, amikor ez határ volt. Ezt a fináncok nem tudták megakadályozni! Nem is akarták, belenyugodtak!... Tehát az Ipoly nem volt bővíző és „hajózható”, ahogy azt Trianonban a fából vaskarika „csehszlovákok” elhitették Nyugat „művelt” uraival.

„Evezzünk” inkább vissza Hontra! Hiszen itt vagyunk a rokonoknál! Megkóstoltuk a hazai ízeket a rántottából és a borocskából. A házbeliek ugyan marasztaltak, hogy legalább egy napot töltsünk náluk, pihenjünk meg, de minket hajtott a találkozás vágya a családunkkal. Nekivágtunk hát az „utolsó akadálnak”, remélve, hogy az Ipolynál nem találkozunk sem hajókkal, sem fináncokkal!

Szerencsénk volt! Éppen nem voltak „hajók” a láthatáron, amikor a sötétben elértük az Ipolyt. Közben a tesmagi rokon megnyugtató, hogy a csehszlovák fináncoktól nem kell tartanunk, hiszen a falujukban laknak. Személyesen ismeri őket, s ők tudják, hogy a falubeliek akármikor átmennek az Ipolyon, odaáti rokonaikhoz. Mi értelme akadályozni?

A tesmagi rokon gumicsizmában jött át értünk az Ipolyon. Amikor a kertjükkel szemben elértük a folyót, átkeltünk a sekély vízen. Nekünk le sem kellett vetnünk az ócska bakancsunkat, mert ő gumicsizmában vitt át bennünket a hátán. Hiszen itt az Ipoly csupán néhány méter széles!

Mentünk föl a kertjükön át a házukba, újabb „rokon látogatásra”. A fiatalember felkeltette a feleségét. Volt nekik olyan 10-12 év körüli lányuk is, ő is felébredt. A fiatalasszony szintén rántottát süített. A kislány már tálalt, a gazda meg hozta az ízes tesmagi borocskát!

Ettünk, vacsoráztunk hát újra, meg borozgattunk is. Szíves vendégszeretettel fogadtak! Persze ők a rokonok családi eseményeiről is beszélgettek. Azokról, amelyek azalatt történtek, mi alatt Jani bácsi fogságban volt. A fiatalasszony elújságolta neki, hogy a nagyobbik lányának komoly udvarlója van! És valószínű, hogy tavaszra lakodalmat csapnak! S ezen majd Jani bácsi is részt vehet!

Máskülönben Jani bácsi e rokonai elég jómódúak voltak. A gazda egy régi teherautóval is büszkélkedhetett. Mivel nem akartunk tovább maradni, a fiatalember kiment és beindította a teherautót, járatta kicsit a motort...

Szülőföldem szép határa...

...meglátlak-e valahára? – Ez a vers jutott az eszembe, amelyet valamikor az iskolában, talán a harmadik osztályban tanultunk. Sötétben ugyan, de újra megláthatom a szülőföldemet! Istenem! Köszönöm!

Beszálltunk a teherautóba, mindnyájan! Jani bácsit el akarta kísélni a rokon fiatalasszony is, meg még a kislány is, aki ragaszkodott hozzá, hogy jön éjnek idején Szalatnyára, a rokonokhoz! Anyyira kiment az álom a szeméből...

Már nem volt messze a cél... Ismertük jól ezt az utat mindannyian! Tesmag – néhány kilométerre Ipolyság. Áthaladtunk a városon, jött Gyerk, majd a szülőfalum, KISTOMPA következett!

Istenem! – sóhajtottam föl. Itt még a sötétben is minden ismerős! Újra itthon lenni! Hevesen dobogott a szívem! Uram, köszönöm, hogy hazasegítettél!...

A falu főutcáján mentünk észak, azaz Szalatnya felé. Szóltam a fiatalembernek, hogy a falu közepén lakunk. S ahol jeleztem, megállt a teherautó!...

A többiek nem jöttek be, egyedül szálltam le, mert siettek Szalatnyára, dobogó szívvel, a „nagy vizszontlátásra!”...

Azt persze nem lehet leírni, mit érez ilyenkor az emberi szív!? Hevesen dobog és nagy-nagy melegség tölti el – ennyi talán elmondható.

Már hajnal felé járt az idő, amikor kiszálltam a teherautóból, nem egészen a házunk előtt. Az autó elment, én meg álltam ki-mondhatatlan érzésekkel az utcán! A régi utcán – ahol gyermekkoromban annyit szaladgáltam, játszottam!...

Mit ad Isten, a házunk előtt Piatrik Józsi álldogált, a szomszéd legény és rokon. Amikor megpillantott, nem hozzám sietett, hanem rohant be hozzánk és kiabált az ablakon át:

– Pali bátyám! Boris ángyi! Keljenek gyorsan! Itthon van a fiuk, Jani! Megjött a fogságból!...

Örömujjongás közepette léptem be az udvarunkba! Abba az udvarba, ahol életem első lépéseit tettem meg, egyéves koromban!...

... S íme, négyévi távollét után újra az áldott földet taposhattam!

Örömkönnyeket hullatva borultak a nyakamba! Természetesen nekem is hulltak a könnyeim!...

– Istenem! Köszönöm, hogy hazasegítettél!...

•

És a könnyeim közt ismét azokra a bajtársaimra gondoltam, akik odavesztek a szovjet frontokon és lágerekben.

Adj, Uram, örök nyugalmat nekik!...

•

1947. október 17-ét írtak a naptárak, amikor a hajnali órákban hazaérkeztem.

Nem felejttem el soha – halálomig!...

Újra itthon

Már kezdett virradni... Engem mégis lefektettek, hogy kicsit pihenjem ki a fáradalmaimat és az átélt izgalmakat...

Nem sokat alhattam, bár nagyon jólesett elaludni újra az otthoni ágyamban! Jöttek a látogatók: szomszédok, rokonok. Az ágyam fölé álltak, hogy lássanak, így fölébredtem, s kikeltem az ágyból.

Nekik is, nekem is jó érzés volt, négy év után újra látni egymást...

Mint már elmondottam, október második felében jártunk. Már javában forrt a bor a pincében, a legjobb ízű itóka a világon!

A kistompai Agg-hegy szőlőjéből sajtolt borban benne volt minden! Benne voltak a nóták – amelyeket édesapám egész évben beledalolt kötözetés, kapálgatás közben a fűrtökbe... És benne volt a tűz! Szikrázott, csillogott, amint a lopótökből az üvegbe kiengedtük. Benne volt őseink emléke – lelkük és szívük egyaránt! Minden – aminek benne kell lenni.

Koccintsunk hát az újbórral. Köszöntsük föl a szőlőhegy vérével a szívünket. Hiszen benne is a mi vérünk csobog! Őseink vére – amely ideköt a hazai röghöz m i n d h a l á l i g !...

Össze-összegyűltünk az őszi estéken az udvarunkban, a vén eperfa alatt – rokonok, barátok egy kis poharazgatásra, nótázásra...

Mert a magyar embernek a vérét megpezsdi a borocska! S annak örömére, hogy hazasegített az Isten, el-elnótáztunk!...

Kik is? Édesapám, Péli Pál, aki a sok nótát beleoltotta a szőlőbe. Géza öcsém, aki korának köszönhetően megúszta a katonaságot, a háborút. És a szomszédokból a gyermekkori pajtások, rokonok. Piatrik Józsi: ő gyalog jött haza Oroszországból, de szerencsére elkerülték a golyók! Piatrik Jani, az öccse, aki csak 1944. november 25-én vonult be pár napra – műrostos katonának Rétságára, majd Kosdra. Piatrik Laci, Jani unokatestvére; szintén csak Kosdon volt egy hétig katonaféle. Piatrik Sanyi, a Laci öccse...

Hát dalolgattunk!

Mivel is kezdhettük volna? A régi katonanótákkal! Némelyikük még az első világháborúból való volt. De most a szívünkhöz szóltak:

*Majd ha egyszer vége lesz a sok-sok szenvedésnek,
Nézzétek el a bakának, ha egy kicsit részeg.
Megszabadult a halálból, hazavisz az útja,
Kifelé áll a mundérból a szekere rúdja.*

*Odahaza száz ölelés, száz édes csók várja,
Nem a hideg lövészárók, más lesz a párnája.
Nem füttyöl a füle mellett csak az esti szellő,
Azt füttyüli, a csatában ő volt a legelső.*

Majd ez a nóta következett:

*Tavaszi felé kinyílt már
Az akácnak fehér fürtös virága,
Alatta egy ifjú legény,
Most indul a nagyvilági útjára.*

*Föl-fölsóhajt, búcsúzkodik:
Isten véled, falu legszebb leánya!
Visszajövök, mire lehull
Az akácnak fehér fürtös virága.*

*Ötvenszer is lehullott már
Az akácnak fehér fürtös virága,
Alatta egy ősz ember ül,
Most jött meg a nagyvilági útjáról.*

*Föl-fölsóhajt, múlta gondol,
Meg arra a falu legszebb lányára.
Visszajöttem, de már késő,
Rég lehullott az akácnak fehér fürtös virága...*

És aztán esténként elhangzott a többi szép nóta is! Némelyek a háborúkat idézték, mások a szép hazai emlékeket. Dalolás közben

bánat- és örömkönnyeket fakasztottak a szemekben, amelyeknek forrása a szívekben buzgott. Onnan eredtek, és folytak alá az arcokon...

Ötvenhárom év múlt el azóta, hogy hazaértem!...

Istenem, mily hosszú idő! Szemeimből ismét kicsordulnak a könnyek... Mert édesapám, édesanyám, három testvérem, a szomszédok, a gyermekkori barátok – már mind elköltöztek az örök hazába...

Egyedül én élek közülük... Talán azért, hogy elmondhassam a kálváriámat!? Most végre elmondhattam.

Maradjanak meg emlékként – miután én is a sírba szálltam...

Álljon még itt azoknak a neve, akikkel együtt vonultam be katonának, akikkel együtt szolgáltam, szenvedtem a fronton, a fogolytáborokban, akik a szülőföldről indultak el, és akikkel hazakerültem.

Tóth József, Felsőtúrról – a fronton halt meg, a Lengyel-Kárpátokban.

Szabó János, Felsőtúrról – hazakerült, itthon halt meg.

Pásztor Pista, Ipolyságról – itthon halt meg.

Polyák Jani bácsi, Szalatnyáról – itthon halt meg.

Siró Feri cigányprímás, Szalatnyáról – itthon halt meg.

Prokos Józsi, Felsőszemerédről – itthon halt meg.

Bali Lajos, Ipolyviskről – itthon halt meg.

Varga Pali, Horvátiból – itthon halt meg.

A leghszomorúbb, hogy már mindannyian eltávoztak...

Jó emberek, igaz barátok voltak.

Egyikükre pár szóval visszatérek:

Dénes Jóska világegyetében vidám ember volt. Nagyon szépen tudott énekelni! Rengeteg magyar nótát, népdalt, katonadalt ismert. Néhány évvel hazaérkezésünk után, az 1950-es években megalakult a Csemadok, megindult a színjátszás. Jóska szívesen szerepelt öregező fejjel is a színdarabokban, a nótáesteken, az Ipolysági járás Csemadok rendezte dal- és táncünnepélyein. A fogolytáborokban is megtalálta magát örökké vidám természetével. S hadd szóljak arról is, miként akart engem megházasítani a fogolytáborban:

Már Debrecenben voltunk, az utolsó táborban. A pár napra, míg ott voltunk, elszegődött segítkezni a konyhára, s az ott dolgozó lányokat egyre kérdeztette, ki szeretne férjhez menni. Persze hogy akadtak jelentkezők! Mondta nekik: van itt egy földim, aki még legény!

Jött hát utánam, hívott a konyhára. Bemutatott a lányoknak, hogy én vagyok a barátja, aki nősülni szeretne! A lányok mosolyogtak, körülvettek, mutatkoztak be sorba. Jóska meg javasolta, válasszak közülük párt.

Lett volna alkalom! De én mindenáron haza akartam jutni!...

Ő volt a leleményesebb, Pesten sem várt soká az útlevélre. Hazajött, átszökve az Ipolyon, s itthon is ő híresztelte el, hogy Pesten vagyunk és pár nap múlva hazaérkezünk...

(Bejegyzés: Péli János az 1950-es években a Csemadok tagjaként a színjátszó csoportunk egyik legkitűnőbb szereplője volt. Többek között kimagasló alakítást nyújtott *Lúdas Matyi-előadásunkban*: Döbrögi uram szerepében. Az én vígjátékomban, a *Megboldogult Mihály sógorban* ő volt Mihály. A *Békét akarunk* című szavalókórusomban neki írtam s ő adta elő a háborúból hazatért hadirokkant szerepét.)

Újrakezdett élet

Lassan kipihentem a fáradalmaimat, meg kellett hát kezdeni a hétköznapi életet. Vagyis munka után nézni.

Folytak az embertelen deportálások Csehországba, vitték a magyarokat. Ahogy elmondták, Ipolyság környékéről 1946 decemberében kezdték a kitelepítést, majd 1947 tavaszán is folytatták. A családomat eddig nem vitték el, hiszen a szüleim idősek voltak, s csak Géza öcsém lakott velük. A nővéreim férjhez mentek.

Volt egy lehetőség, amelyet sokan ki is használtak: Csehországba lehetett menni dolgozni. Sokan már el is mentek a környékünk-ről, illetve eljártak. A szomszédos Horvátiban lakó Hermenn Gé-

za bátyánk volt a munkástoborzó. Ő több nyelvet beszélt, bejárta már a világot. Felismerte a lehetőségeket, többek között azt, hogy Csehsországban több pénzt lehet keresni, mint itthon a környéken. Persze, ő pénzt kapott az ottani cégektől azért, hogy nekik munkásokat szállított. Mégpedig Ostravába. Hát én is elmentem, azokkal, akik már oda jártak.

Egy grófi kastélyban laktunk, onnan jártunk dolgozni. Munka volt, kereset is. Persze a gróf már nem lakott a kastélyban. Lehet, hogy még a háború alatt kiment Nyugatra, vagy a háború után elkobozták tőle a kastélyt. Rengeteg könyv volt benne. Géza bátyánk kiválogatta az értékesebbeket, és velünk hordatta haza, hogy egyszer majd jó pénzért eladhassa őket. A mi szállítási bérünk egy deci pálinka volt.

A keresetemből Ostraván vásároltam magamnak ruhákat, ott ez is könnyebben ment. Lassan beöltöztem jobb ruhákba.

Egy napon levelet kaptam otthonról, hogy azonnal menjek haza, mert áttelepítenek bennünket Magyarországra. Megjött az értesítés. Hazautaztam, s elkezdtük a csomagolást. Közben édesapám megbetegedett, kórházba került. Operálták. El kellett vinnem Ipolyságra a kitelepítési bizottságnak az orvosi igazolást, hogy nem utazhat, nem is szállítható...

Hát így maradtunk itthon, én pedig újra visszamentem Ostravára dolgozni.

•

1949-ben megnősültem, a falunkbéli Pásztor Margitot vettem feleségül.

Minden, amit itt elmondtam, igaz volt!

Még annyit teszek hozzá, aki elolvassa kálváriám történetét, kérje a jó Istent, hogy ne legyen soha többet háború!!! És senkinek ne kelljen hadifogságban szenvednie! Én csodával határos módon hazajöttem. De sorstársaim közül sok ezren odavesztek.

Adj, Uram, örök nyugalmat nekik!!!

És adj békét a világnak!!!

Péli János, a volt hadifogoly

Utószó

Mit tehet hozzá mindehhez ezen történetek leírója?
Semmit!

A tények önmagukért beszélnek.

Ha lesz valaki, aki elolvassa őket, megismételheti a volt hadifogoly fohását: Soha többé ne legyen háború! Emberek üldözése és kínzása!

Adj, Uram, békét a világnak!

Végezetül csak ennyit:

A 2000. év októberében kezdtük papírra vetni ezeket a történeteket...

Most 2001. október végén járunk.

Péli János betöltötte a 79. életévét.

E sorok lejegyzője, Tipary László pedig a 74. évét.

Befejezve ezen írás

Kistompán, 2001. október 21-én.

Tipary László,
a krónikás

Postscriptum

Sok szép és fájó, régi dalt és katonanótát beleillesztettünk munkánkba. Igaz, némelyet csak egy-két részlet erejéig, mert nem emlékeztünk a további sorokra.

A könyv megírásának egy éve alatt is kerestem barátoknál, ismerősöknél a dalok teljes szövegét. Néha sikerült is.

A megtalált régi dalokból egy ide kívánczok, hogy megmaradjon az utókor számára.

Ez pedig a Valahol a Volga mentén című nagyon szép és meghatározó orosz népballada magyar szövege. E sorok írójának barátja, író társa, DANA JKA LAJOS találta meg Felsőszeliben, a Galántai járásban.

Valahol a Volga mentén

Régi orosz népballada

*Valahol a Volga mentén
élt egyszer egy kisleány,
nem ismerte a szerelmet,
boldog volt ő igazán.*

*Erdő, mező széles árján,
amit dalol, zeng a rét,
telezengi szerelmével,
boldog vággyal a szívét.*

*Emlékszel az első csókra?
Nem volt otthon az anyád.
Azt az első édes csókot
kiskapuban adtad át.*

*El is mondták jó anyádnak
szerelmünket oly korán,
és az anyád nagy haraggal
e szavakkal jött hozzám:*

*Édes fiam, én a lányom
játékra nem nevelem.
Vegye nőül, vagy kerülje,
ezt tovább nem tűrhetem.*

*És azóta ritkán látlak,
tudom, sírsz estefélé.
Mért is élek a világon,
miért vagyok oly szegény.*

*Egy leány ül csónakában,
ajkáról bús nóta kél.
Az a víz is, melyen ő jár
csupa sárga falevél.*

*Kis Marjuska, mi bajod van,
arcod mért oly halovány?
Napjaid oly búsan telnek,
kicsi szíved fáj talán?*

*A babája tőle távol,
messze él és messze jár.
Három éve múlt az ősszel,
hogyan hívta őt a cár.*

*Jött a posta, ment a posta,
sokszor nőtt a holdvilág.
Múlt az ősz, de múlt a nyár is,
éppúgy nyílt a virág.*

*És ősszel, ha fecske, gólya
messze földre szállnak el,
ősi szellő a szerelmet
messzi földre viszi el.*

*Várt a leány egy-két évig,
aztán jött egy új legény,
míg a másik, az a szegény,
szomorúan hazatért.*

*Készültek az esküvőre,
de szomorú volt a lány.
Vőlegénye biztatgatta,
ne legyél oly halovány.*

*Jött az óra, esküvőre
templomba hoztak egy párt,
és az oltár zsámolyánál
várt már rájuk egy barát.*

*Kérdi a menyasszonyt halkán:
Szereted őt igazán?
Szeretem – felelé halkán,
úgy zokog, oly halovány*

*Könnye gördül a legénynek,
gondold meg hát jól magad.
Büszkén szól a szép menyasszony:
Nem másítom szavamat!*

*Esküdjél a feszületre!...
Sikoly tör ki ajakán...
Szép menyasszony halva fekszik
az oltárnak zsámolyán.*

*Egy legény ül csónakjában,
ajkáról bús nóta kél,
messze száll az éjszakában,
vele szól az őszi szél.*

*Jött a hír a felhők szárnyán,
másvilágon már a lány.
És azóta nincs gazdája
egy csónaknak a Volgán.*

*Volga, Volga, öreg Volga...
Mit sem szól, hisz rég volt már.
De sok víz folyt el azóta
a derék, öreg Volgán...*

*Volga, Volga, öreg Volga,
a szépséged hová lett?
Hol van most a szép leányka,
ki igazán szeretett?*

*Valahol a Volga mentén
élt egyszer egy kisleány.
Valahol a Volga mentén
Mély álomban nyugszik már...*

A szegény ukrán Hanka, amikor a cukorrépát ebédelte, ezt a népballadát oroszul végigénekelte nekem. Nagyon szép és megható volt. Hiszen ez a magyar fordítás is lenyűgöző és megható! Bizonyára az eredeti még szebb!

Az 1930-as években a Szovjetunióból hazatért hadifoglyok még énekelték magyarul is, oroszul is. Az oroszból már csak ennyit tudok felidézni:

„Volga, Volga, mamka maja...”

S még egy megjegyzés idekíváncozik: a Tanácsköztársaság bukása után, a Margit körúti fegyházban raboskodó politikai elítéltek

egy új magyar szöveget írtak a dallamára. Már csak az első soraira emlékszem az 1930-as évekből:

*Margit körúti fegyházban
szomorúan fúj a szél,
megrázza az ablaktáblát
s rémes dolgokról mesél...*

Tartalom

Előszó	5
Bevezetés	11

ELSŐ RÉSZ

Invokáció	17
A Péli családról	18
Egy kis történelem – egy kis helyismeret	19
Szülőfalunk történetéből	24
Emlékek az I. világháborúról	25
Péli Pál meséi...	27
A vén diófa	31
Régi szép nóták, háborús és katonadalok	32

MÁSODIK RÉSZ

Dnyeszter menti kanyargónál...	37
El kell menni katonának	40
Ez a vonat most van indulóban	46
Messze van a nyíregyházi kaszárnya	48
Ugye fiúk, szép élet a katonacélet...	50
Horthy Miklós katonája vagyok	56
És belekerültünk a háborúba...	58
Vizszontlátásra, szép hazám...	62
Muszka földön lassan jár a posta	68
Vizszontlátásra, hadnagy úr...	71
Csak egy nap a világ...	74
Megnyerjük-e a háborút?...	76
Az oroszok propagandahadjárata	79
Kutyaszorítóban	82

HARMADIK RÉSZ

Székely himnusz	89
Ki tudja, merre, merre visz a végzet...	90
Harangoznak a mi kis falunkban...	99
A halálláger	103
Kiskarácsony, nagykarácsony...	107
A tőzegbánya	113
A gyárépítés	116
Valahol a Volga mentén élt egyszer egy kisleány...	119
Kiskertem közepén...	126
Nagy Oroszországban, távol a szülőházától...	131
Csak még egyszer haza tudnék menni...	133
Új szelek kezdtek fújdogni	134
Elvégeztük az aratást végre-valahára...	139
Szeretnék május éjszakákon letépni minden orgonát	141
Dnyeszter mentén ragyog a nap...	145
Majd ha egyszer vége lesz a sok-sok szenvedésnek...	147
Ez a vonat most van indulóban...	150
Focsani, az áteresztő láger	152
Debrecenbe kéne menni...	157
Budapest – Keleti pályaudvar	162
Az első hírek a szülőföldről	165
Megy a gőzös, megy a gőzös Kistompára...	170
Szülőföldem szép határa...	176
Újra itthon	178
Újrakezdett élet	181
Utószó	183
Postscriptum	184

Tipary László
Szeretnék május éjszakákon...

Felelős kiadó: Hodossy Gyula
Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc
A borítót és a kötetet tervezte: Mészáros Angelika
MAARTGRAFIK
Megjelent 600 példányban
Nyomta: PRINT-K, Komárom
Kiadta: Lilium Aurum, Dunaszerdahely

László Tipary
Rád by som počas májových nocí...

Zodpovedný vydavateľ: Gyula Hodossy
Zodpovedný redaktor: Ferenc Kulcsár
Obal a tlačiarenská príprava: Mészárosová Angelika
MAARTGRAFIK
Náklad: 600 výtlačkov
Tlač: PRINT-K, Komárno
Vydavateľstvo: Lilium Aurum, Dunajská Streda

ISBN 80-8062-309-0

A 20. század elejének és derekának a szemtanúi lassan itthagynak bennünket. „Hősiünk”, Péli János is a 80. életévét taposta immár, amikor e könyv „bábájának”, Tipary Lászlónak s általa a tisztelt olvasónak az asztalára tette visszaemlékezéseit. Miről is „mesél” a Hont megyei Kistompán született János bácsi? A történetet persze nem lehet pár sorban elmondani. A keret: Péli János 1943-ban magyar állampolgárként vonul be „háborús” katonának s 1947-ben találkozik újra a szüleivel, miután a szovjet munka- és haláltáborokból menekülve s a cseh fináncok éberségét kijátszva átlábal a Trianonban hajózhatóan hazudott Ipoly folyón szülőfalujába, immár Csehszlovákiába – itt várva, hogy mikor kapja meg ő és a családja a hírhedt „fehér cédulát”, a Magyarországra való kitoloncolásról szóló határozatot. Hogy mi is történt e két évszám között? Tömören úgy fogalmazhatnánk: a SZÉGYEN, a fasiszmus és a kommunizmus szülte munka-, pontosabban haláltáborok SZÉGYENE, melynek sok millió elszenvédője közé tartozott Péli János is. Erről a SZÉGYENRŐL „mesél” nekünk ő, a „kisember”, megkapóan, egyszerűen – éppen ezért feledhetetlenül.

170,- Sk

6 €

